Denkbeelden van

Rotterdam

Denkbeelden van

Time present and time past
Are both perhaps present in time future
And time future contained in time past.
If all time is eternally present
All time is unredeemable.
What might have been is an abstraction
Remaining a perpetual possibility
Only in a world of speculation.
What might have been and what has been
Point to one end, which is always present.
Footfalls echo in the memory
Down the passage which we did not take
Towards the door we never opened
Into the rose-garden.
My words echo
Thus, in your mind.
But to what purpose
Disturbing the dust on a bowl of rose-leaves
I do not know.
Other echoes
Inhabit the garden.
Shall we follow?
.....
T. S. Eliot, Burnt Norton

Denkbeelden van Rotterdam

Dit boek is een samenvatting van mijn afstudeeropgave *Denkbeelden van Rotterdam*, voor de Master Architectuur aan de Rotterdamse Academie van Bouwkunst.

Afstudeercommissie

Voorzitter
Jeroen Visschers
Rotterdamse Academie van Bouwkunst

Mentor
Bart Hollanders
Eagles of Architecture

Externe critic
Elsbeth Ronner
Lilith Ronner van Hooijdonk

Toegevoegde externe critic
Lara Schrijver
Universiteit Antwerpen

2020
© Marinda Verschoor

Plantoelichting
898
Groen licht
185
Derde peiling
169
Derde beiling
981
Groen licht
282
Plantoelichting
898
Catalogus Piranesi
23
Afstudeeropgave
16
Voorwoord
13
Voorwoord
81
Afstudeeropgave
12
Catalogus Piranesi
52
Reflectie
260
Tot slot
256
De reis
248
De reis
842
Tot slot
252
Reflectie
062
Locatie
113
Tweede peiling
99
Catalogus Rotterdam
41
Catalogus Rotterdam
14
Tweede beiling
99
Locatie
611
09
08
07
70
80
90
Bronnen
270
Dankwoord
268
Positionering
267
Positionering
782
Dankwoord
842
Bronnen
072
15
14
13
14
12

01 Voorwoord

Voorwoord

Dit boek toont een samenvatting van het proces van mijn afstudeeropgave en bestaat uit het formuleren van de opgave, onderzoek en analyses, het werk gepresenteerd tijdens de peilingen, het uiteindelijke resultaat en mijn positionering.

Ik begon aan mijn afstuderen met enkel een fascinatie voor een tekening: *Il Campo Marzio dell'antica Roma* van Giovanni Battista Piranesi. Deze tekening laat een alternatief Rome zien als een veld vol fragmenten van bestaande, verzonnen en verloren elementen uit de geschiedenis, vertaald in een bizarre publieke ruimte. Een denkbeeldige wereld die niet bestond, maar waar ik graag wilde zijn.

Wat begon met een fascinatie ontwikkelde zich tot een uitgebreide analyse van *Il Campo Marzio*. Wat betekende deze kaart voor het Rome van Piranesi en hoe zou ik er inspiratie uit kunnen putten binnen de context van Rotterdam, gegeven het feit dat het twee compleet verschillende steden zijn?

Het idee om op een radicale manier een stuk stad opnieuw te herschrijven, opgebouwd uit verschillende elementen uit de verloren geschiedenis van een stad, fascineerde mij enorm.

Dit was het startpunt voor het formuleren van mijn opgave. Het was een bewuste keuze om breed te beginnen en niet te vertrekken vanuit een locatie of een programma.

Een belangrijke uitkomst van dit proces was dat het de methodiek van Piranesi was die de leidraad zou gaan vormen tijdens deze afstudeeropgave. Een methodiek die gaat over een alternatieve stad, over de geschiedenis, de publieke ruimte en het vervagen van grenzen.

De thema's binnen deze methodiek bleken veel overeenkomsten te hebben met de thema's die mij tijdens mijn periode aan de academie altijd al fascineerde: ontwerpen vanuit de context, werken met historische referenties, het bestuderen en herinterpreteren van archetypes en ontwerpen van publieke ruimtes.

Hoewel de uitkomst heel anders is dan *Il Campo Marzio,* vormde de methodiek van het begin tot het einde de leidraad om te komen waar ik nu ben.

02 Afstudeeropgave

Ambitie

Denkbeelden van Rotterdam verbeeldt een alternatief verhaal voor de Boompjes. Het project onderzoekt de potentie van de locatie in haar huidige en historische context en brengt de kwaliteit en schoonheid naar voren. Herwaardering van de geschiedenis en toekomstplannen uit het verleden worden ingezet om denkbeelden te schetsen van hoe de stad eruit ziet als contextuele feiten zich verweven met herinneringen uit het verleden. Waardevolle elementen uit het verleden, zowel gebouwd als niet gebouwd, worden onderzocht en meegenomen naar een denkbeeldig Rotterdam. In een tijdperk van meedogenloos snelle verandering is er behoefte aan reflectie op wat er is geweest en wat geweest had kunnen zijn. Zoals Piranesi ooit al voor ogen had voor zijn Rome, is mijn denkbeeld een wonderlijke wandeling, een gedachtegoed van architectuur, door de geschiedenis van Rotterdam.

Methodiek

Tijdens deze opgave vormt de methodiek van Piranesi's *Il Campo Marzio* de leidraad. In 1762 publiceerde Piranesi deze sublieme reconstructie van het oude Rome als een veld vol fragmenten van bestaande, verzonnen en verloren elementen uit de geschiedenis. De gebouwen zijn onderling met elkaar verweven door een intermediair dat bindt: de tussenruimte. De gebouwen en structuren creëren een zekere droomwereld, waarin je kunt dwalen en ontsnappen. Deze wereld van ambigue fragmenten fascineert me.

Twee aspecten zijn bijzonder aantrekkelijk aan deze methodiek, en maken zijn methodiek actueel voor de stad van vandaag. Het eerste is de rijkdom en veelheid aan historisch materiaal dat wordt ingezet als referentiekader voor *Il Campo Marzio*. Herinterpretaties van verloren plekken uit de geschiedenis creëren een nieuw verhaal op basis van historische feiten. Hierdoor ontstaat er een enorme rijkdom aan historische gelaagdheid. Het tweede aspect is de ambiguïteit: het vervagen van de grenzen tussen publiek en privé, collectief en individu, binnen en buiten. Hierdoor ontstaan er open en toegankelijke ruimtes in de stad, die diverse vormen van publiek gebruik faciliteren.

Intentie

Hoewel de plaatsen Rome en Rotterdam weinig met elkaar gemeen hebben, blijken de twee toch een overeenkomst te hebben. *Il Campo Marzio* gaat over een alternatieve geschiedenis van het oude Rome, het Rome voor de val van het Romeinse rijk. Net als Rome heeft Rotterdam een geschiedenis van verlies. Na de Tweede Wereldoorlog is er een bewuste keuze gemaakt om een nieuwe stad te bouwen zonder terug te kijken naar het verleden. Hierdoor herkennen wij de stad hoe deze vroeger was bijna niet meer terug. Deze harde breuk met het verleden creëerde tegelijkertijd ruimte voor nieuwe tijdlagen. Iedere tijdlaag lijkt een eigen werkelijkheid te creëren door zich bewust van de voorgaande te onderscheiden. Dit heeft geleid tot de gefragmenteerde stad zoals we die vandaag kennen. De elementen uit de verschillende tijdlagen hebben ieder hun eigen karakter en kwaliteit, maar zijn samen ook moeilijk te lezen als geheel.

Het stelt de vraag naar wat de toekomst van onze gebouwde omgeving is. Kunnen we vanuit deze gefragmenteerde positie samenhang creëren tussen de verschillende tijdlagen van de stad, voortbouwend op de rijke en gelaagde context van Rotterdam?

In de huidige stadsontwikkeling wordt er veel gesloopt en veel gebouwd. *De Boompjes* is hier een goed voorbeeld van. De zoektocht naar autonomie die door iedere nieuwe ontwikkeling wordt gevoerd, lijkt steeds sneller te gaan. Dit levert veel ontwikkelingen op die volledig op zichzelf staan, zonder verhaal, geschiedenis, identiteit of verbinding.

Veel liever zie ik de gelaagdheid van de geschiedenis terug in de architectuur en in de publieke ruimte. Niet om de historie te verheerlijken of terug te vallen in traditionalisme, maar als gelaagde aanknopingspunten om op voort te bouwen, vertaald in het hier en nu.

Net zo belangrijk als de gelaagdheid van de geschiedenis is het om ruimte te bieden aan nieuwe verhalen. Nieuwe ontwikkelingen die de verschillen en de diversiteit van een stad met elkaar in verbinding brengen zodat er nieuwe dialogen ontstaan.

Het tweede aspect gaat over de publieke ruimte. De huidige publieke ruimte in de stad heeft te maken met overcodering. Dit betekent dat deze plekken zowel een specifiek programma als doelgroep hebben. Een harde lijn van begrenzing bepaalt waar een programma begint en eindigt. Veel liever zie ik ambigue open plekken in de stad, waarbij de grenzen tussen publiek en privé, collectief en individu, binnen en buiten vervagen. Hierdoor ontstaan er toegankelijke en uitnodigende plekken waar ruimte is voor interpretatie in gebruik en toe-eigening.

Met dit project wil ik laten zien dat de context van een gebied rijker en gelaagder is dan je op het eerste moment ziet. Enerzijds door de bestaande verborgen en ongeziene plekken bloot te stellen, anderzijds door de verloren tijdlagen van een gebied in kaart te brengen, en te beschouwen als context. Kunnen we ons een voorstelling maken van een alternatief Rotterdam bestaande uit oude en nieuwe fragmenten, als gevonden stukken die ooit samen met de bestaande stad zijn bedacht? Een stad die nooit was, maar altijd had kunnen zijn.

Mijn project dringt aan tot meer bewustzijn van de ruimtelijke kwaliteiten van een locatie, zowel in de bestaande als in de verloren context. Historische parallellen dienen vooral om de verbeelding te prikkelen, om zo - in een snel veranderende context - verwondering op te wekken voor een mogelijke toekomst. Een stad kan op verschillende manieren gelezen en geïnterpreteerd worden. Een stad herlezen zorgt weer voor nieuwe perspectieven die belangrijk zijn voor het verder schrijven aan de stad.

Tot slot wil ik laten zien dat ook de grens tussen een realistisch plan en een droom kan vervagen want in de steden en gebouwen waar we nu van dromen zullen we uiteindelijk leven.

De opgave

Het startpunt voor de opgave is dus niet een locatie of een programma maar een methodiek. Ik wilde onderzoeken hoe ik de methodiek van *Piranesi* op een eigen en betekenisvolle manier zou kunnen toepassen op Rotterdam.

Aan het begin wist ik nog niet hoe dit vorm zou krijgen. Wel wist ik het volgende:

De afstudeeropgave is het ontwerpen van betekenisvolle publieke ruimtes in de binnenstad van Rotterdam. De ingrepen gaan op verschillende manieren een relatie aan met de geschiedenis van Rotterdam. Deze relatie kan op een letterlijke wijze zichtbaar worden gemaakt, maar ook op een meer abstracte wijze. De interactie tussen geschiedenis en bestaande context speelt een belangrijke rol.

Ik ga op zoek naar een nieuw evenwicht tussen bestaand en historisch, binnen en buiten, publiek en privé. Door open en toegankelijke ruimtes te ontwerpen ontstaan er ambigue open plekken in de stad, waarbij de overgang tussen publiek en privé, collectief en individu, binnen en buiten niet direct duidelijk is. Waar begint en waar eindigt een publieke ruimte? En wat gebeurt er onderling tussen deze ruimtes?

De opgave is zowel contextueel als utopisch en komt in aanraking met onderwerpen als verdichting, stedelijk weefsel, sociale interactie en ontsnapping. Ik wil een ontwerp realiseren tussen verbeelding en realiteit.

Het beoogde eindresultaat

Het uiteindelijke resultaat zal een ontwerp zijn voor een aantal specifieke publieke ruimtes die:

- Voortbouwen op historische verloren plekken van Rotterdam en zich verweven met het bestaande weefsel van de stad.

- Zich verspreiden over een aantal specifieke locaties in de binnenstad van Rotterdam (afhankelijk van het historisch onderzoek).

- Bestaan uit een ensemble van gebouw en tussenruimte met een ambigue karakter.

- Een open en uitnodigende structuur hebben met een inclusief karakter, en vorm geven aan sociale interactie en ontsnapping.

Het onderzoek richt zich op de volgende 2 onderwerpen:
Onderzoek *Il Campo Marzio*:

- Analyse typologieën *Il Campo Marzio* d.m.v. tekeningen en tekst.
- Analyse van de 'tussenruimtes' en overgangen van de gebouwen.

Onderzoek verloren plekken Rotterdam:

- In kaart brengen van verloren publieke plekken in de huidige context.
- Analyse typologieën d.m.v. tekeningen.
- De uiteindelijke locatie(s) is/zijn afhankelijk van dit onderzoek.

De ambitie is om te eindigen met een slotbijeenkomst in de vorm van een tentoonstelling.

Beoordelingscriteria

Het afstudeerproject dient specifiek beoordeeld te worden op de volgende aspecten:

Analyse en toepassing daarvan:
Resultaat van de analyses van *Il Campo Marzio* en het historische onderzoek van Rotterdam en de inzet en ontwikkeling daarvan in het ontwerp. De analyse van de typologieën wordt doorontwikkeld en eigen gemaakt.

Relatie met de context:
De ontwerpen gaan een sterke relatie aan met de context en hebben een open en uitnodigende stedelijke structuur.

Ruimtelijke, historische en functionele gelaagdheid:
Het ontwerp bestaat uit fragmenten met een verweving van oud en nieuw, waarbij gebouw en tussenruimte één ensemble vormen. De fragmenten beperken zich niet tot één functie maar bieden diverse vormen van publiek gebruik.

Proces

Als leidraad voor het proces benoem ik de volgende fases:

Fase 1: Onderzoek en analyse
Fase 2: Conceptfase: Tweede peiling
Fase 3: Ontwerpfase: Derde peiling
Fase 4: Uitwerkingsfase: Groen licht
Fase 5: Plantoelichting: Slotbijeenkomst

03 Catalogus Piranesi

Catalogus Piranesi

De catalogus van Piranesi bestaat uit een overzicht van zijn inspiratiebronnen die de context vormen voor zijn kaart en een selectie van drie uitgetekende fragmenten uit de kaart. Deze fragmenten zijn gekozen op basis van hun verschillende thematieken: voortbouwen op het bestaande, transformeren van het bestaande en de relatie met de stad en de rivier. Binnen deze fragmenten is zijn methodiek geanalyseerd en in kaart gebracht.

Piranesi hertekende alle lagen van de geschiedenis en in plaats van te reconstrueren herontwerpt hij het oude Rome, in veel gevallen gebaseerd op historische feiten. De vernietiging van het moderne Rome was een voorwaarde voor een nieuw Rome. Verloren gebouwen en structuren uit de geschiedenis keren terug, soms direct, soms op een meer abstracte wijze. Door te experimenteren met verschillende stijlen uit het verleden ontstaan er nieuwe ontwerpen. Dit levert een enorme rijkdom aan historische gelaagdheid op.

De gebouwen in *Il Campo Marzio* zijn onderling met elkaar verweven door een intermediair dat bindt: de tussenruimte, als een transitie-ruimte tussen de verschillende gebouwen. Dit zijn vaak labyrintische en typisch Romeinse structuren. Ze hebben een ambigue karakter waarbij de grens tussen publiek en privé, binnen en buiten, collectief en individu niet direct duidelijk is. Verloren gebouwen uit de geschiedenis die vroeger niet publiek waren worden toegankelijk gemaakt. De ruimtes brengen de gebouwen met elkaar in verbinding en creëren een zekere droomwereld, waarin je kunt dwalen en ontsnappen.

Bestaande gebouwen worden aangepast en eigen gemaakt, door er structuren aan toe te voegen of kaders omheen te bouwen. Verder is de relatie met de stad en de rivier sterk: trappen, tribunes, zwembaden en tuinen vormen zich langs het water en faciliteren diverse manieren van publiek gebruik.

Links: *Il Campo Marzio dell'antica Roma*, Giovanni Battista Piranesi, 1762

Inspiratie Piranesi

Fabio Calvo - Antiquae urbis Romae

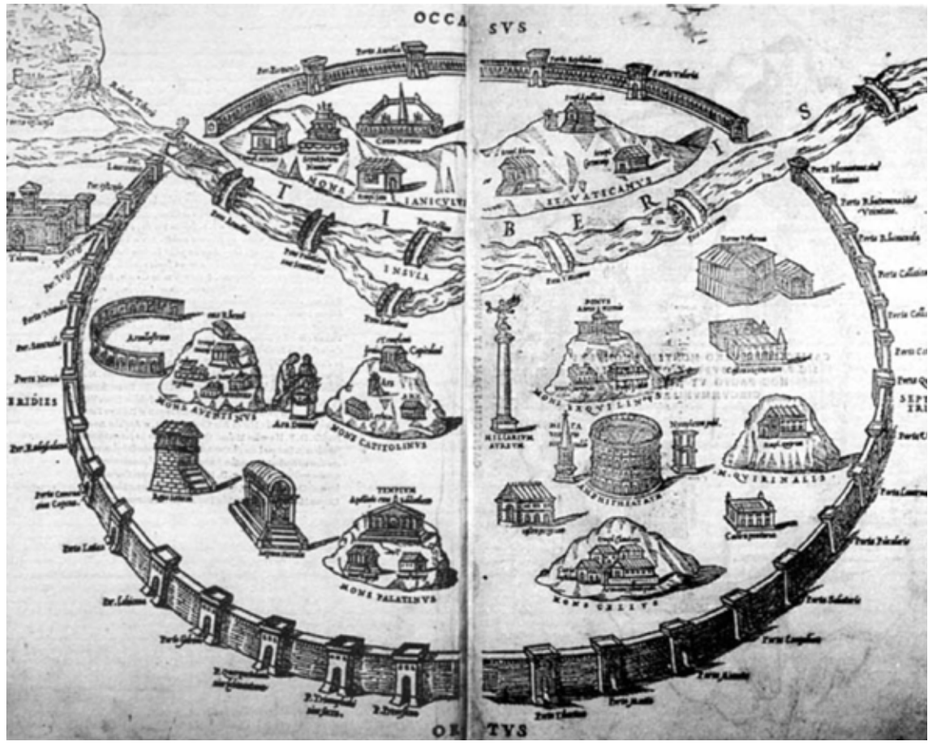

De lege ruimte tussen de monumenten is belangrijker dan de monumenten zelf. Het verwijst naar de mogelijkheid om het geheel van Rome opnieuw te bedenken, beginnend met alleen het bewijs van enkele onderdelen.

Inspiratie Piranesi

Antonio Bordino - Map of Rome

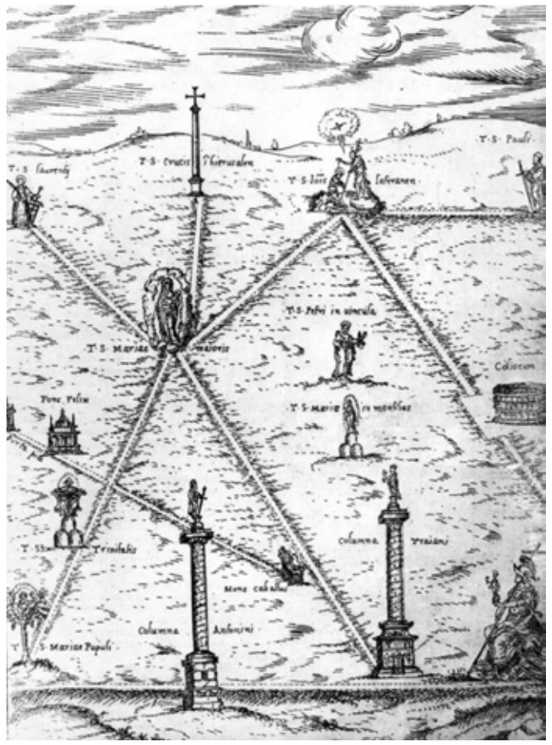

Ter illustratie als gids voor pelgrims die Rome bezoeken, toont de kaart de stad als een tabula rasa bezaaid met enkele bestaande bezienswaardigheden van het christelijke Rome.

Inspiratie Piranesi

Giovanni Battista Nolli - Nuova pianta di Roma

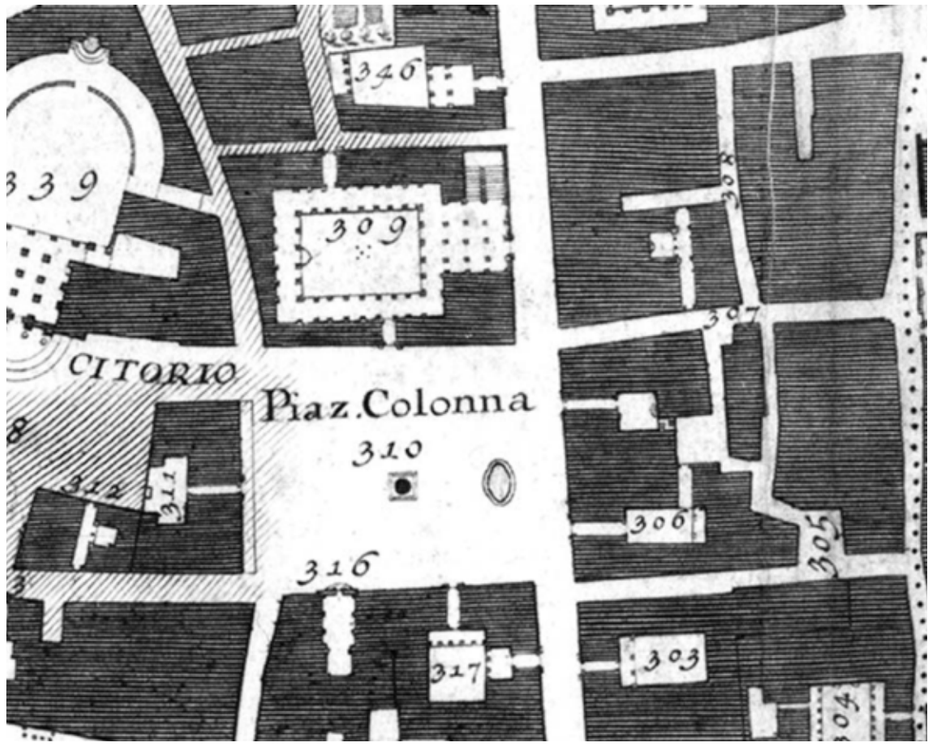

Publiek toegankelijke ruimte (wit) en stedelijke massa (zwart)

Typologieën

Campo Marzio

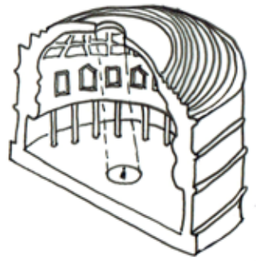

contemplatie ruimtes

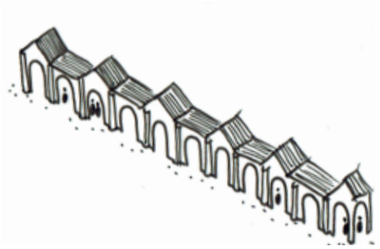

porticus

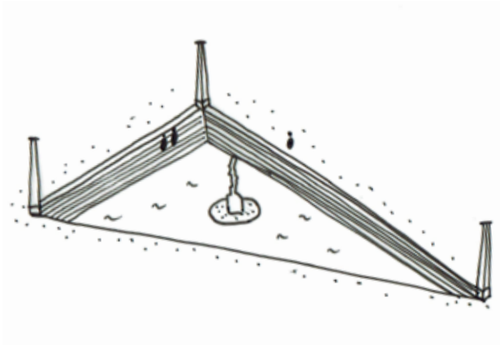

vijvers en baden

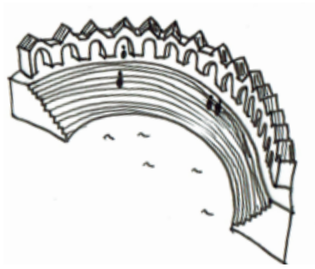

tribunes

Diverse vormen van publiek gebruik

Campo Marzio

Fragment I

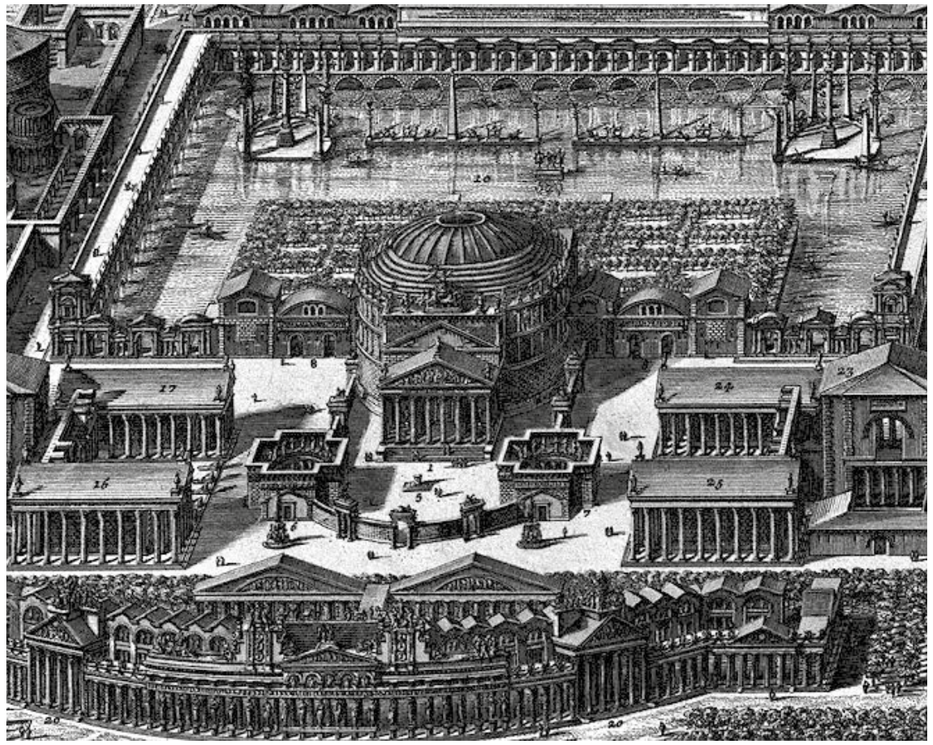

Het eerste fragment is gekozen omdat het laat zien hoe er wordt voortgebouwd op een bestaand gebouw: in dit geval het pantheon. Het monument blijft ongewijzigd maar wordt omsloten door een muur waardoor er een voorhof wordt gecreëerd. Hierdoor ontstaat er een transitie-ruimte voordat je het gebouw binnengaat. De muur is voorzien van twee poortgebouwen, welke toegang bieden tot het voorhof en tot twee tempelgroepen. Deze kruisvormige paviljoens worden opgenomen in de muur en hebben geen dak. Beide tempelgroepen zijn identiek en symmetrisch. De tempelgroep bestaat uit twee tempels, met daartussen een vijver. Achter de vijver tussen de twee tempels in bevindt zich een Basilica, omsloten door een lage en vrij gesloten Porticus. Hierdoor ontstaat er een rondgang rondom de Basilica. Aan de achterzijde van het Pantheon wordt de structuur van het Pantheon voortgezet in een nieuw weefsel. Dit nieuwe weefsel is een verlengstuk van het Pantheon. Het weefsel bestaat uit een reeks ingesloten kamers met een labyrintisch karakter. Hieruit gaat het weefsel over in de Porticus. Ook deze ruimte kan worden gelezen als een transitie-ruimte. De Porticus strekt zich uit in de Horti, een rechthoekige tuin voorzien van een grid strak uitgelijnde bomen. De Horti wordt vervolgens omsloten door een bad. Dit bad is gebaseerd op oude restanten van het eerste keizerlijke badhuis. Het bad was groot genoeg voor keizer Nero om er een schip te laten varen, waarop hij een groots banket gaf. De herinterpretatie van Piranesi wordt gebruikt door roeiers en is voorzien van twee ronde en twee rechthoekige eilanden, voorzien van kolommen en obelisken. De eilanden dienen als rustplek voor de roeiers. Het bad wordt op een Romeinse manier omsloten door de Porticus. De Porticus heeft een open structuur die de ruimte uitnodigend maakt. Hiermee wordt een ontoegankelijk verloren gebouw uit de geschiedenis publiek gemaakt.

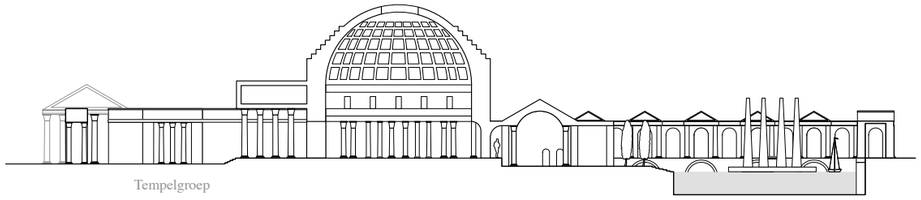

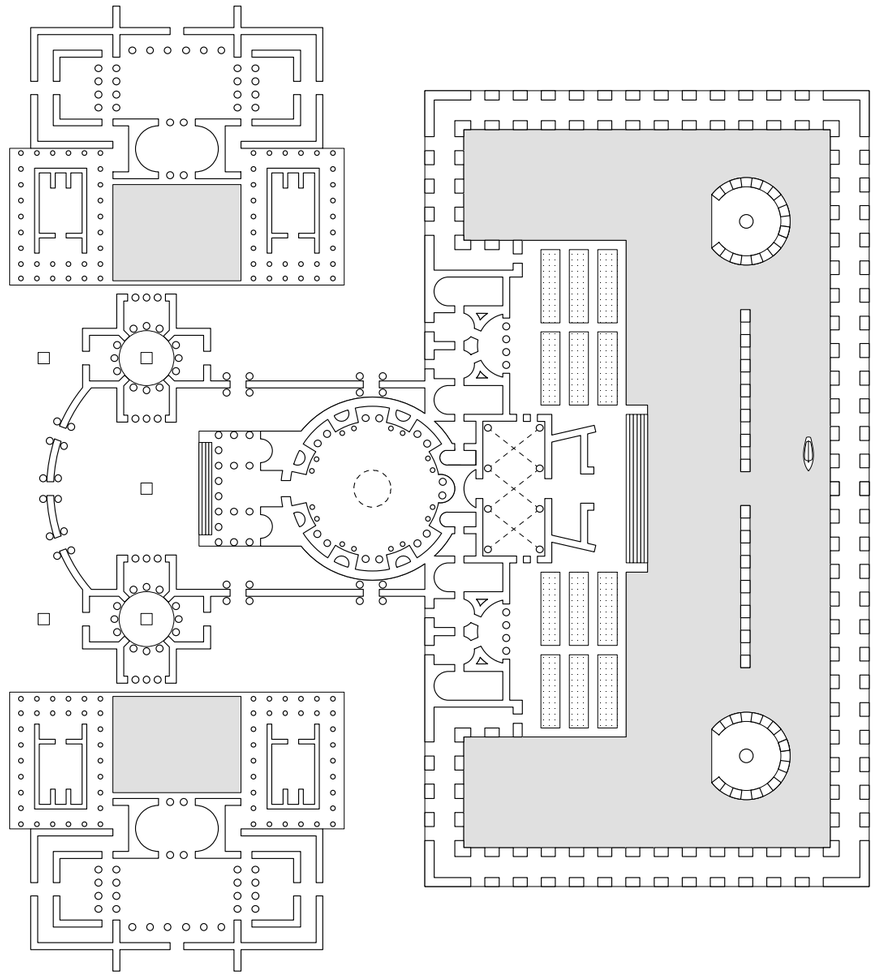

Doorsnede en plattegrond

0 5 10 20 m

Campo Marzio

Fragment II

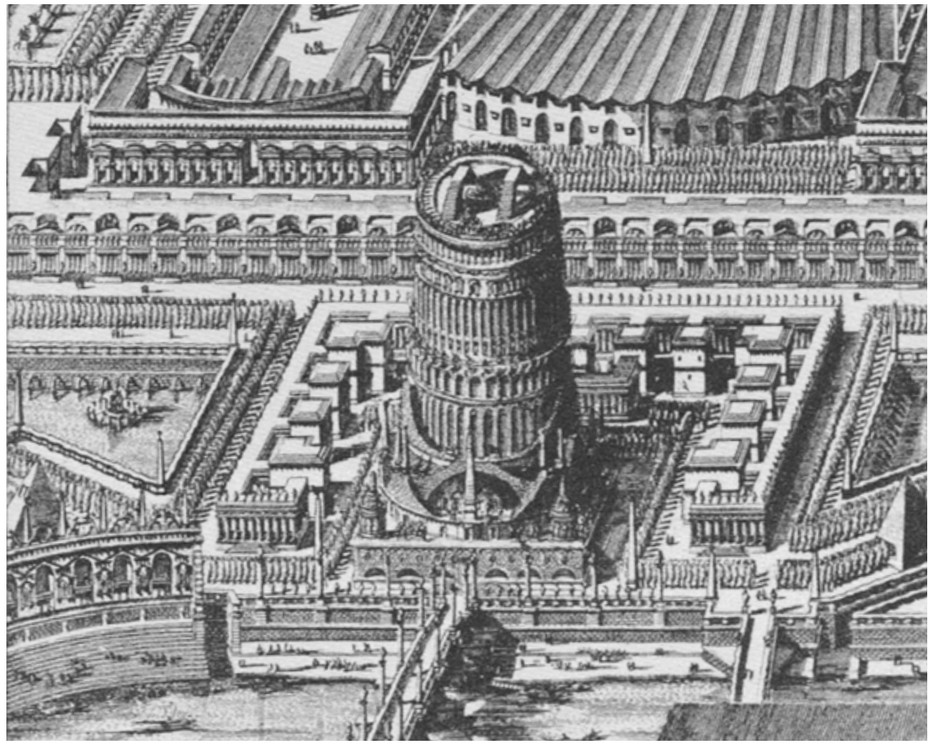

Het tweede fragment is gekozen omdat het laat zien hoe een bestaand gebouw wordt getransformeerd. Het gaat hier om de Engelenburcht. In de tekening van Piranesi wordt het gebouw aanzienlijk verlengd in hoogte waarmee het gebouw een toren wordt. In plattegrond is een afwisseling van ronde en vierkante kamers te zien welke per stuk toegankelijk zijn vanaf de buitenzijde. De Engelenburcht ligt in de as van een brug. Het gebouw wordt aan drie zijdes omarmd door een Porticus, en vult hiermee de leegte tussen het gebouw en de structuren eromheen. De Porticus heeft een open structuur en biedt een droge en schaduwrijke plek. Achter de Porticus bevindt zich een opeenvolging van graven voor slaven. De graven hebben een afwisselend patroon van naar binnen en naar buiten gekeerde ruimtes. Er is archeologisch bewijs dat in dit deel van Rome ooit een straat met graven was in de laatste eeuwen van het rijk, en misschien is dat de reden waarom Piranesi de graven hier plaatst.

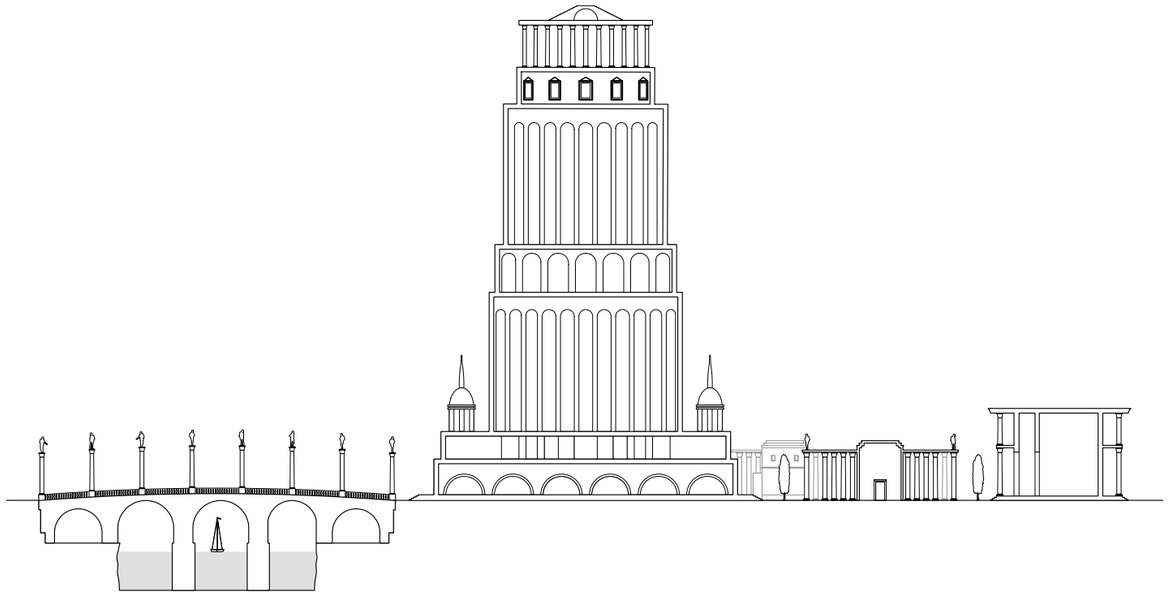

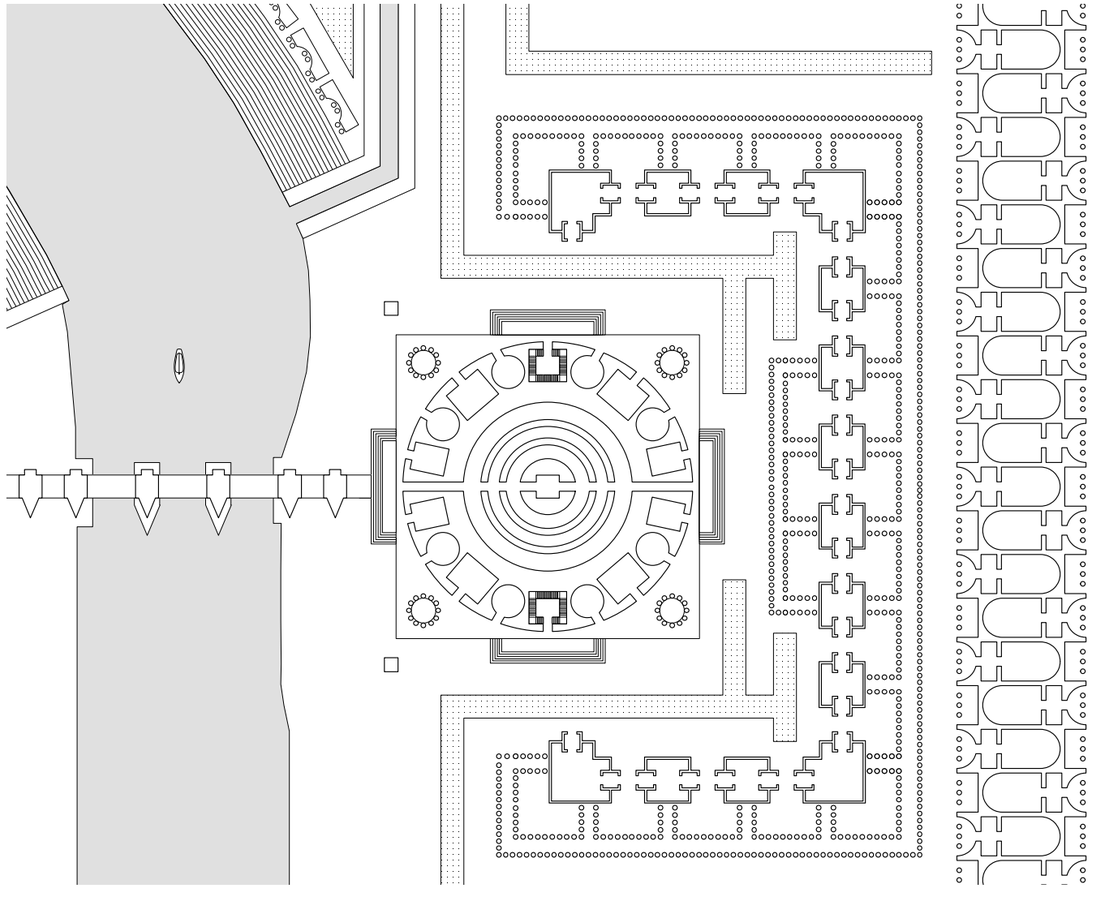

Doorsnede en plattegrond

0 5 10 20 m

Campo Marzio

Fragment III

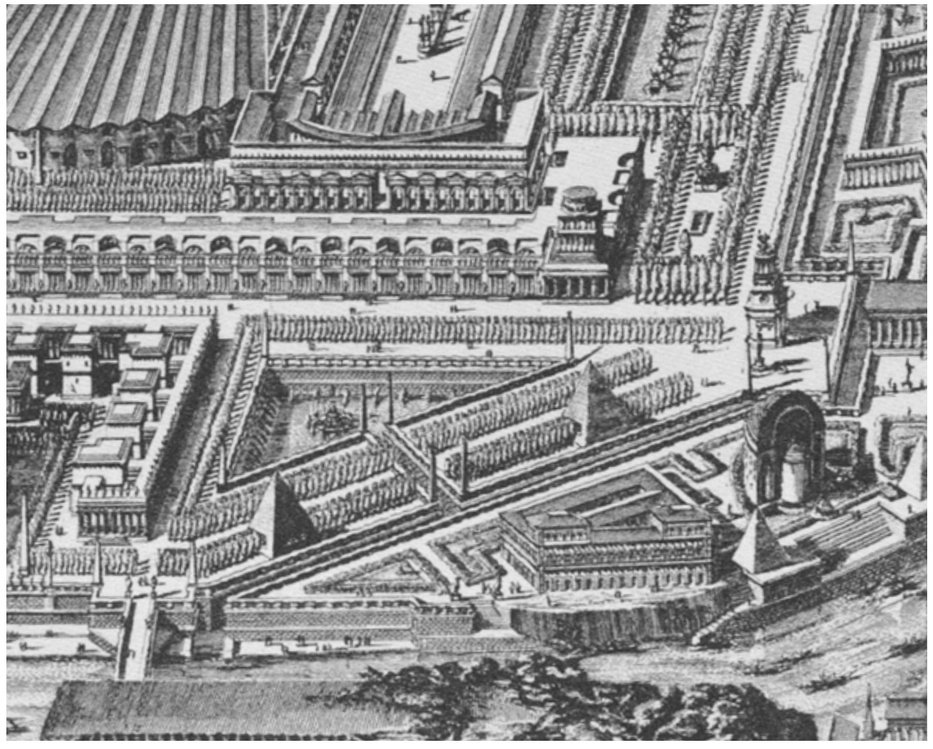

Het derde fragment is gekozen omdat het de relatie met de stad en de rivier laat zien. Het fragment laat een tuin zien voorzien van allerlei publieke functies langs het water; trappen, tribunes en zwembaden bieden allerlei vormen van publiek gebruik. De elementen bouwen voort op op diverse opgegraven monumentale overblijfselen uit de antieke tijd.

In de tuin wordt water geïntegreerd afkomstig van de rivier. Dit kanaal mondt uit in een driehoekig bad voorzien van een rond eiland in het midden. De vijver trapt af naar beneden waardoor het karakter ontstaat van een theater. De vijver is omringd door tuinen en twee piramides, een verwijzing naar het Egyptische archetype. Langs de korte zijde van de vijver is nog een deel van de *Porticus* zichtbaar uit het tweede fragment. Langs de rivier bevindt zich een aaneenschakeling van kleine kamers. Deze kamers deden onder andere dienst als ontvangstruimte of bibliotheek en waren meestal voorzien van een ligbed want ook lezen, studeren en schrijven gebeurden bij de Romeinen meestal in liggende houding. Onder de kamers bevindt zich een familiegraf bestaande uit twee naar elkaar toegekeerde halve cirkels. Deze halve cirkels zijn dubbelwandig waardoor er een rondgang ontstaat. De wanden zijn voorzien van nissen waar de graven in zijn geïntegreerd. Het familiegraf is georiënteerd richting de rivier waar een brede trap naar het water afdaalt. Aan weerszijden van de trap bevindt zich weer een piramide, een kleinere variant op bovengenoemde piramides.

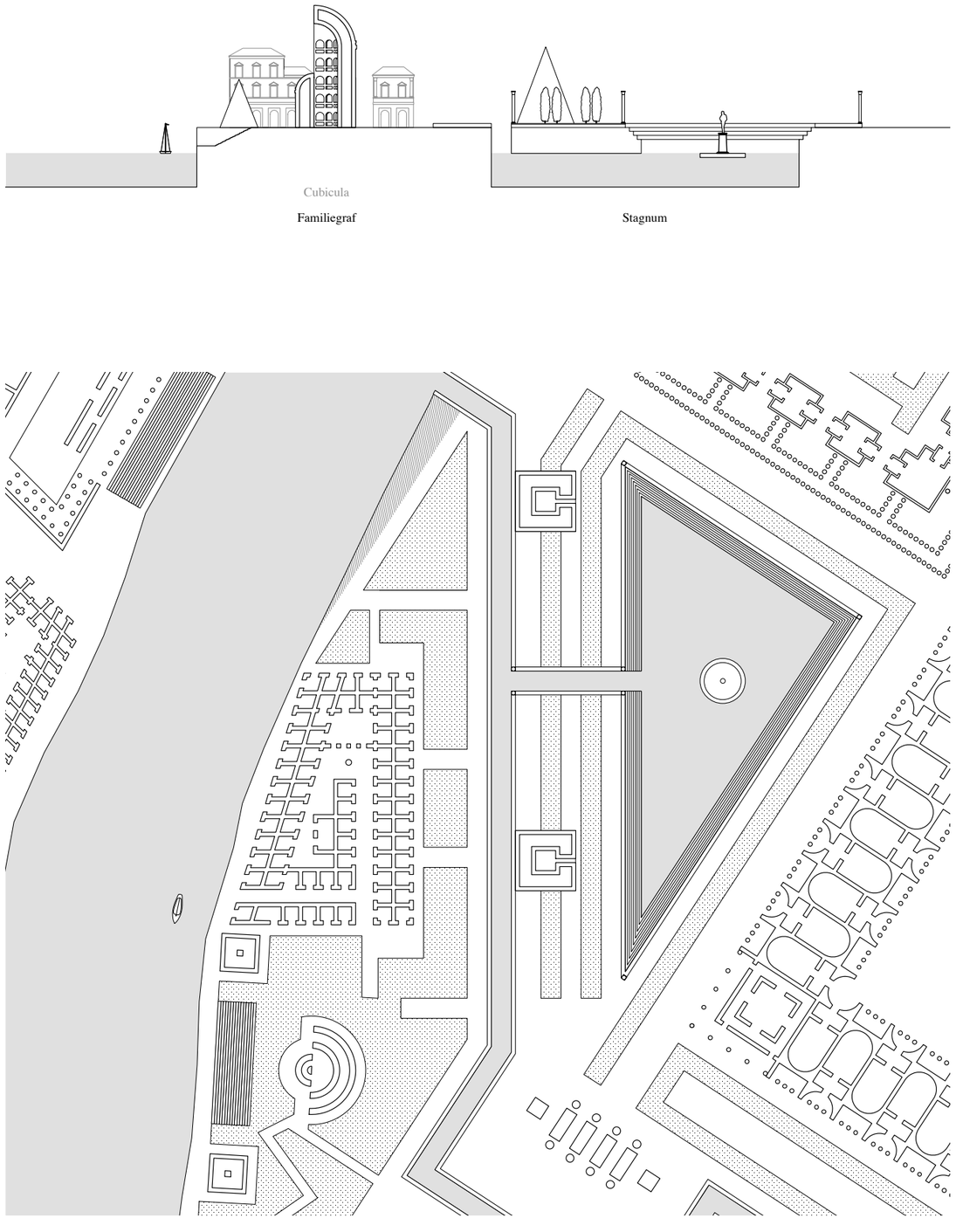

Doorsnede en plattegrond

Compositie

As

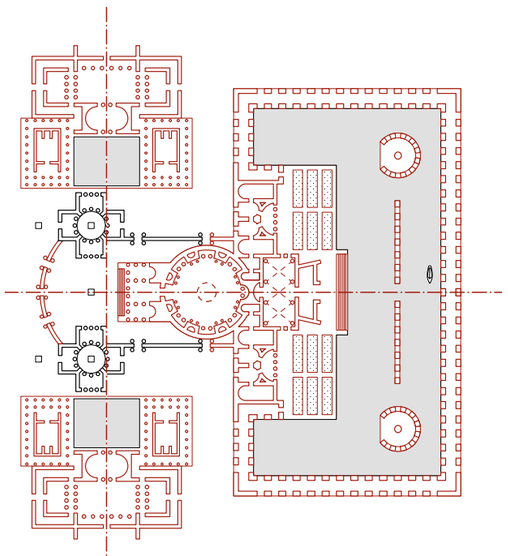

Fragment I

De compositie van de as bestaat uit drie of meer elementen die langs een as zijn gerangschikt. Op deze as kunnen elementen die fundamenteel van elkaar verschillen toch met elkaar in dialoog zijn.

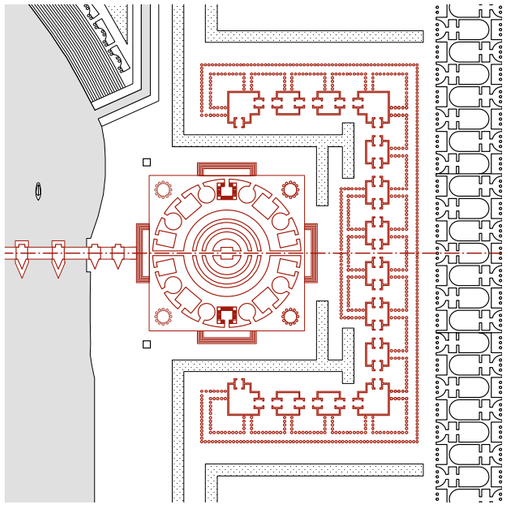

Fragment II

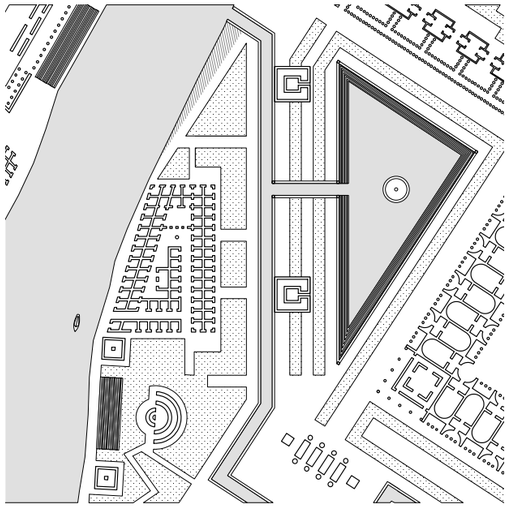

Fragment III

Compositie

Paar

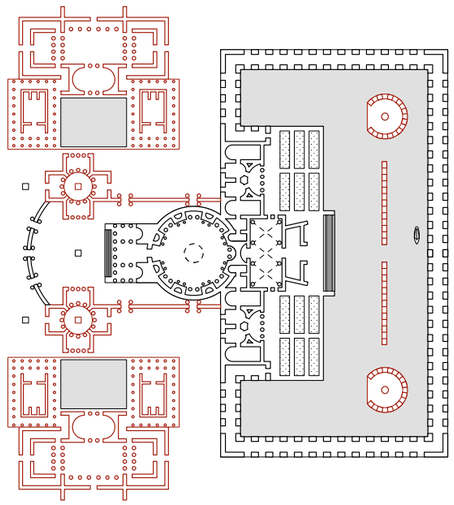

Fragment I

Paren bestaan uit twee dezelfde elementen die aan een as zijn gerelateerd. Ze maken niet per se onderdeel uit van een grotere symmetrische organisatie.

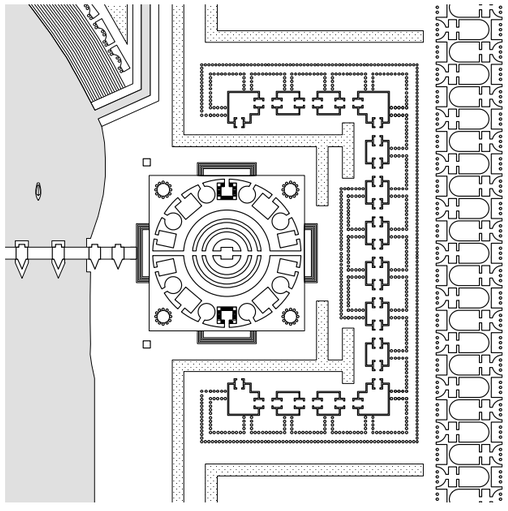

Fragment II

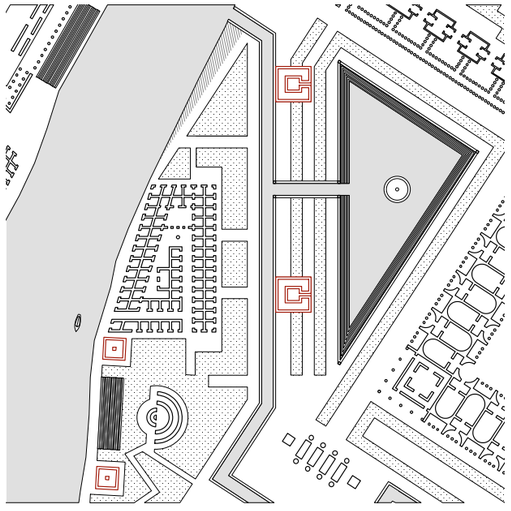

Fragment III

Compositie

Tussenruimte

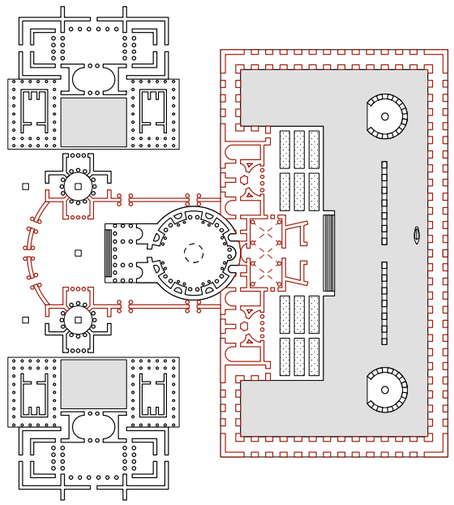

Tussenruimtes vormen zich rondom bestaande gebouwen of vullen leegtes tussen de gebouwen op. Hierdoor ontstaan er transitie-ruimtes tussen die de gebouwen met elkaar in verbinding brengen.

De structuren variëren in diepte en in openheid. Soms zijn ze niet meer dan een muur, in andere gevallen bevatten ze ingesloten kamers, waar een nieuw programma kan ontstaan. De structuren verbinden en ankeren de gebouwen in hun omgeving.

Fragment I

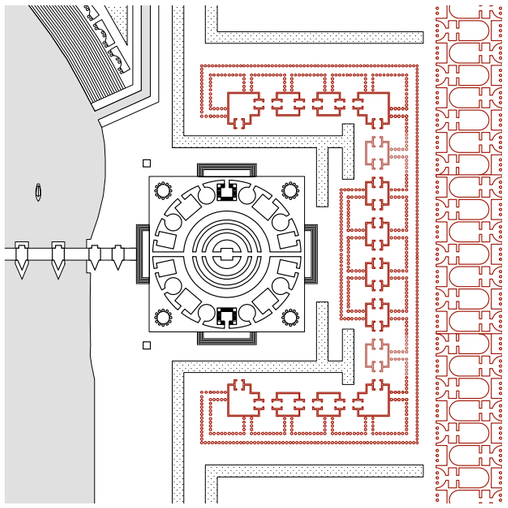

Fragment II

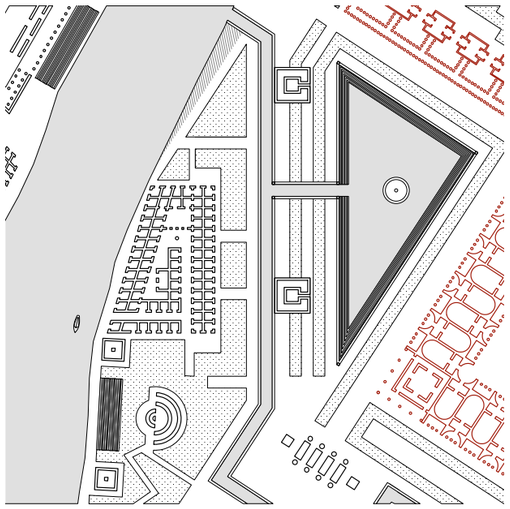

Fragment III

Methode analyse gebaseerd op *The Piranesi Variations* van Peter Eisenman, 2012

Tijdlagen

Bestaand - Verloren - Verbeelding

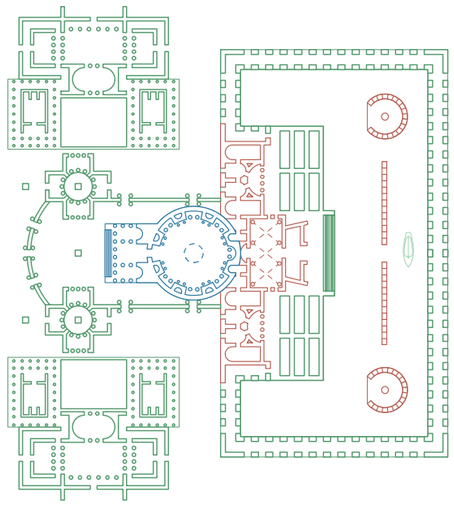

Verloren plekken keren terug, zowel op een directe als op een meer abstracte wijze, en worden verweven met het bestaande weefsel van de stad.

Bestaande gebouwen worden aangepast door er weefsels aan toe te voegen, kaders omheen te creëren of te vergroten in schaal. Soms is deze toevoeging gebaseerd op historisch onderzoek, in andere gevallen is het verbeelding.

Fragment I

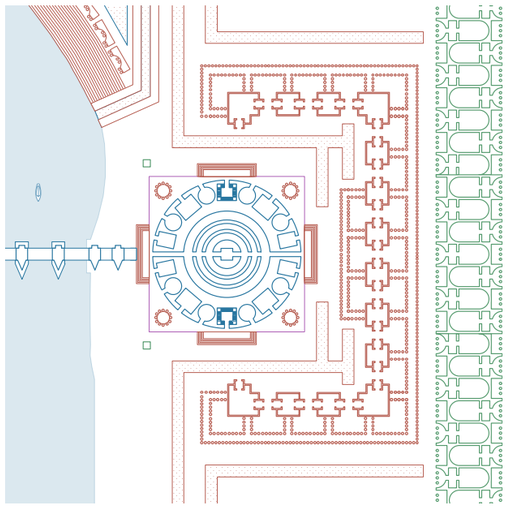

Fragment II

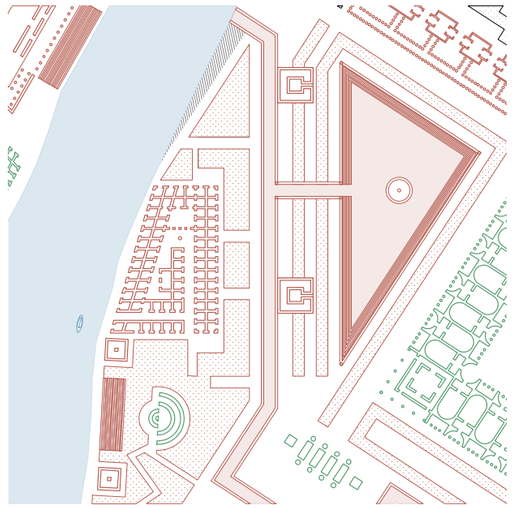

Fragment III

Bestaand

Verloren

Verbeelding

04 Catalogus Verloren plekken Rotterdam

Kaart van Rotterdam met daarin de bestaande en de verloren publieke gebouwen en belangrijke structuren.

De catalogus brengt de groei en de ontwikkeling van Rotterdam in kaart. Rotterdam is een middeleeuwse stad: waar eens de Rotte stroomde, het veenriviertje waaraan het middeleeuwse Rotterdam zijn naam te danken heeft, roept alleen de Laurenskerk nog dat verre verleden op.

Na 1880 groeide Rotterdam uit tot een moderne, bloeiende havenstad, waarvan in mei 1940 de binnenstad door het Duitse bombardement bijna volledig werd verwoest.

Het historische materiaal dat ik heb verzameld voor dit onderzoek heeft als gemeenschappelijk kenmerk dat het om verloren *publieke* gebouwen gaat. Daarnaast zijn ook de belangrijke verloren structuren in kaart gebracht, zoals bruggen, water en de stadsmuur. Deze structuren hebben een belangrijke invloed gehad op de vormen van de stad hoe wij deze vandaag kennen.

Rotterdam.

Vaste brug
(Willemsbrug)
eiland

Pompenburg Singel
Hofplein
Goudsche Singel
Delftsche
Coolvest
Groote Markt
Nieuwe
Oudehaven
Blaak
Wijnhaven
Kershaven
Leuvehaven
Vest
Scheepmakershaven
Boompjes
Schiedamsche
Regentesse brug
Leuvebr.
Willemsbrug
Opleidings schip

Pompenburg Singel
Hofplein
Goudsche Singel
Terrein bestemd voor Raadhuis en Post-kantoor
Coolvest
Groote Markt
Nieuwe
Oudehaven
Blaak
Wijnhaven
Kershaven
Leuvehaven
Vest
Scheepmakershaven
Boompjes
Schiedamsche
Regentesse brug
Leuvebr.
Willemsbrug
Opleidings schip

BOMBED
AREA
Noorder

Groeikaarten

1340 - 2008

1340

1570

1690

1850

1890

1940

1970

2008

Verloren plekken

Rotterdam

Verloren plekken

Rotterdam

Stadsmuur

1358

Kasteel Engelenburg

1420

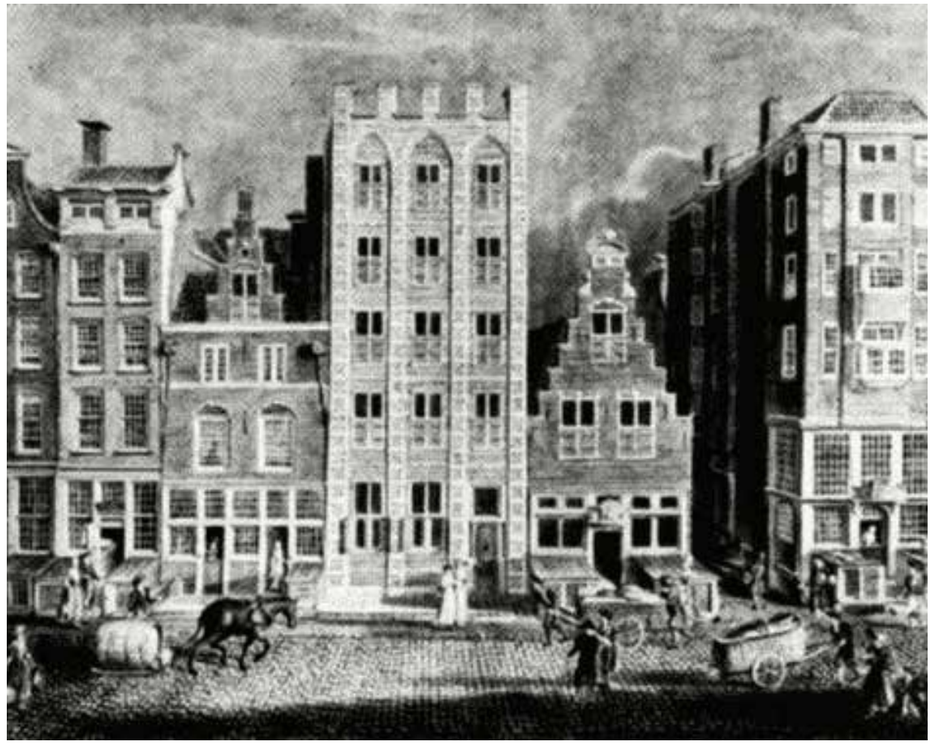

Hoogstraat

Sint Laurenskerk

1550

Binnenrotte

Kasteel Bulgersteyn

1571

Coolsingel

Ooster Oude Hoofdpoort

1597

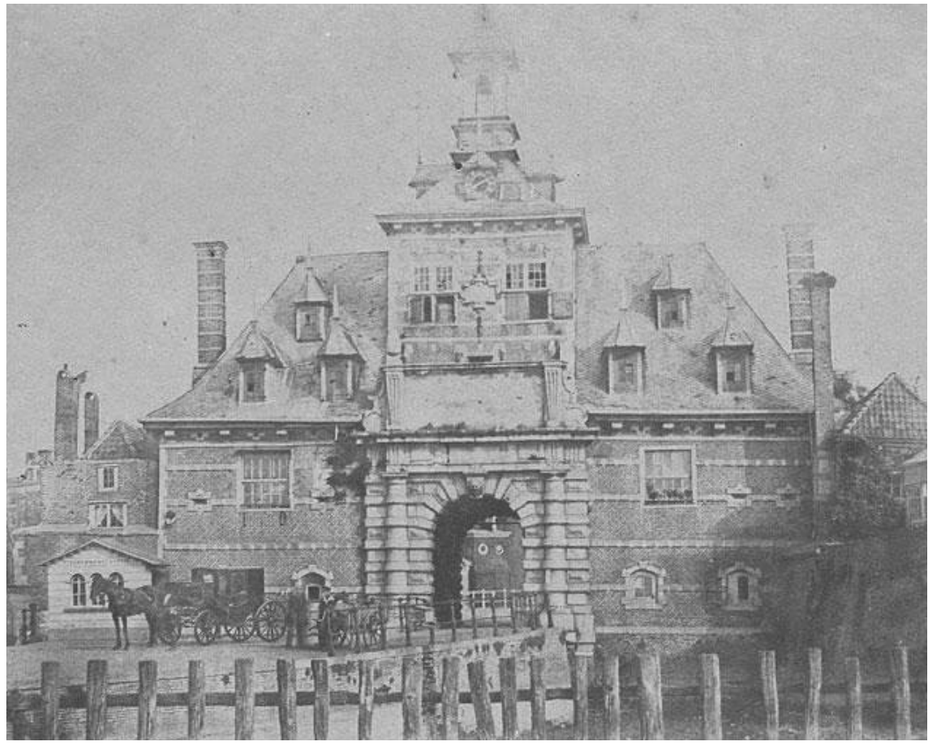

Oude haven

Stadhuis

1605

Hoogstraat

Boulevard de Boompjes

1615

Boompjes

Vleeshal

1621

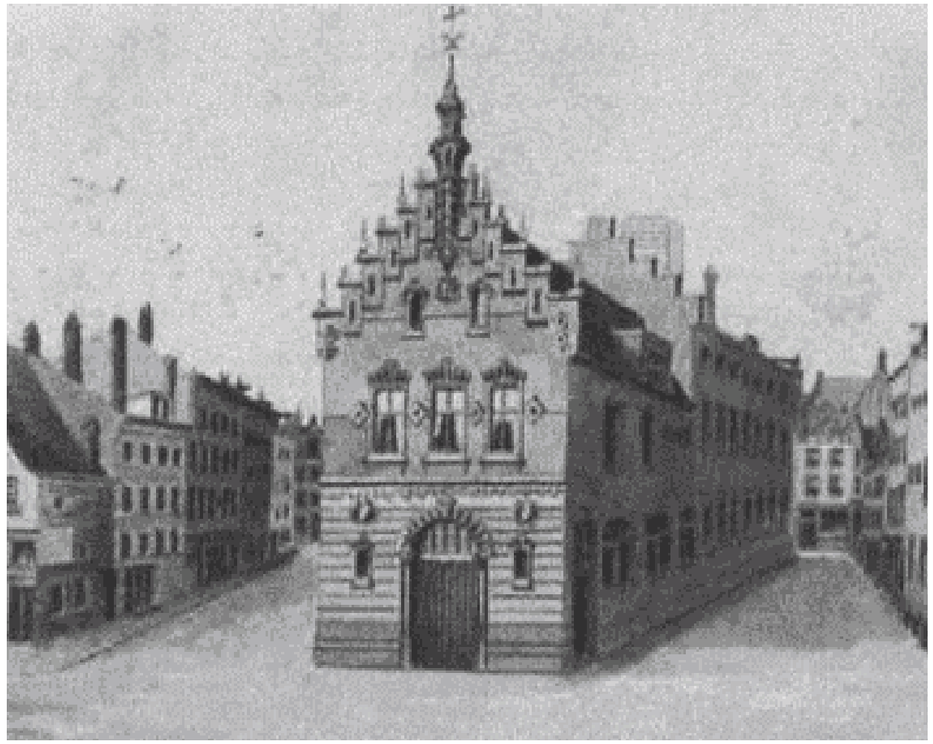

Binnenrotte

Klooster Prinsenhof

1625

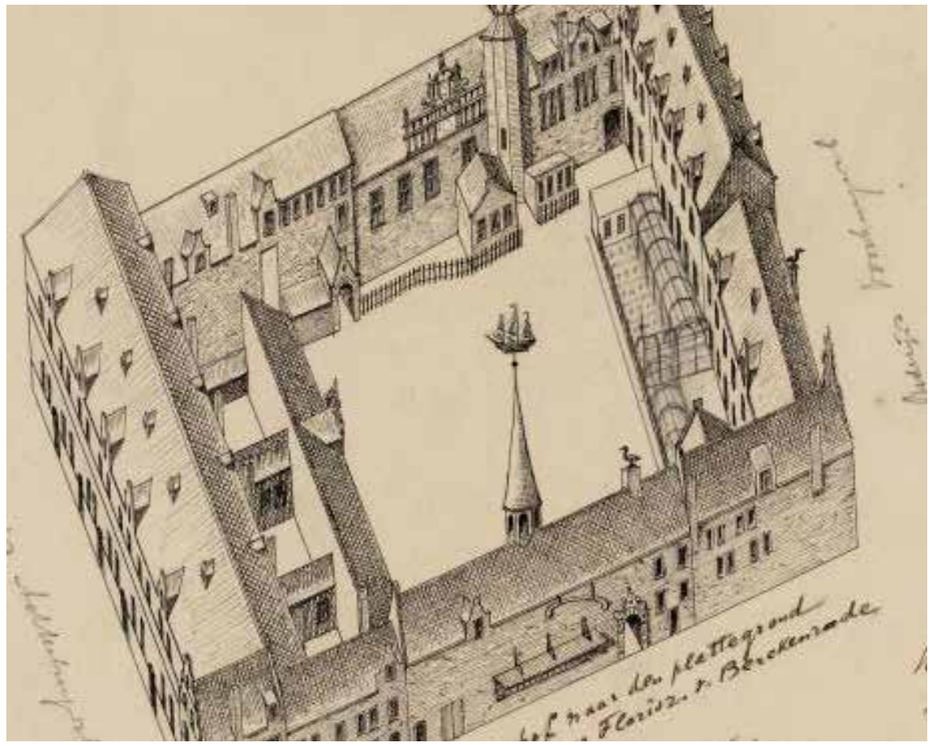

Botersloot

Beurs

1635

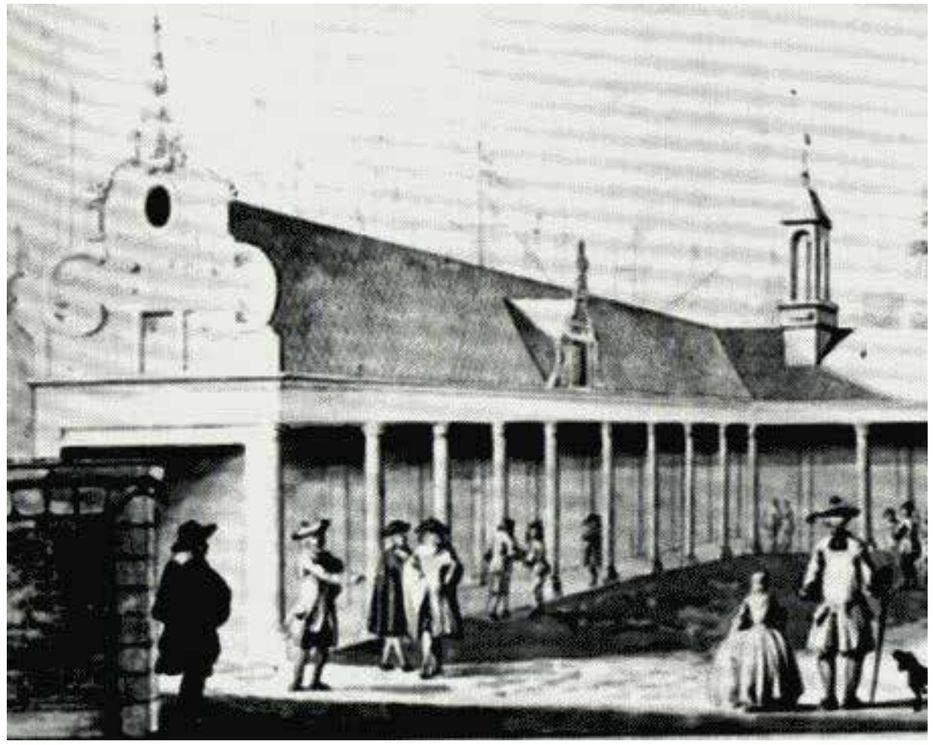

Blaak

Dolhuis

1637

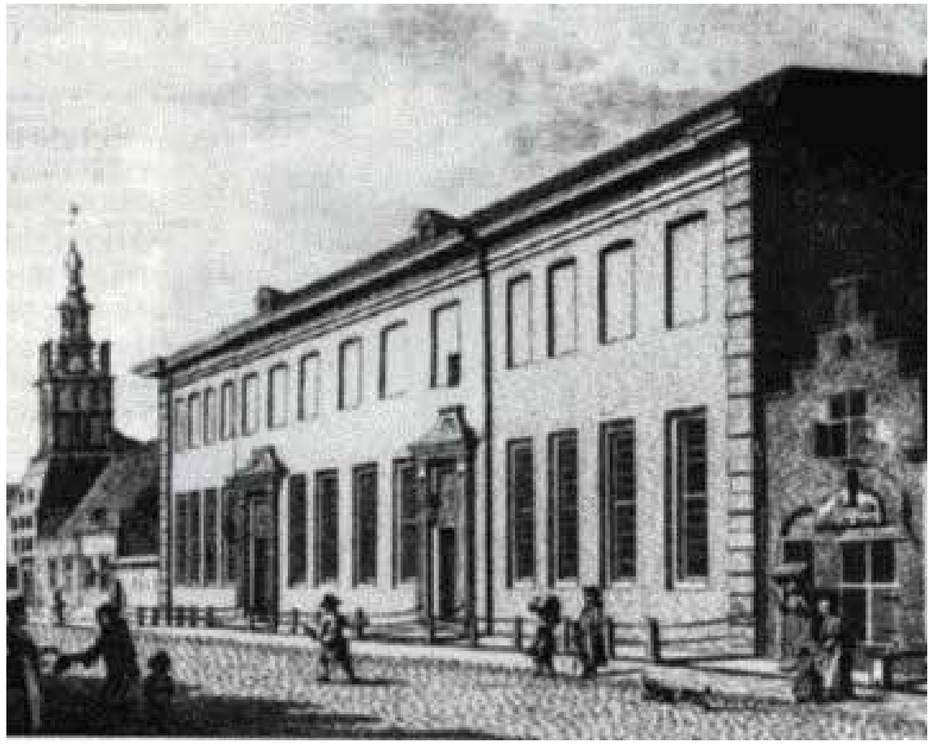

Hoogstraat

Nieuwe VOC-werf

1637

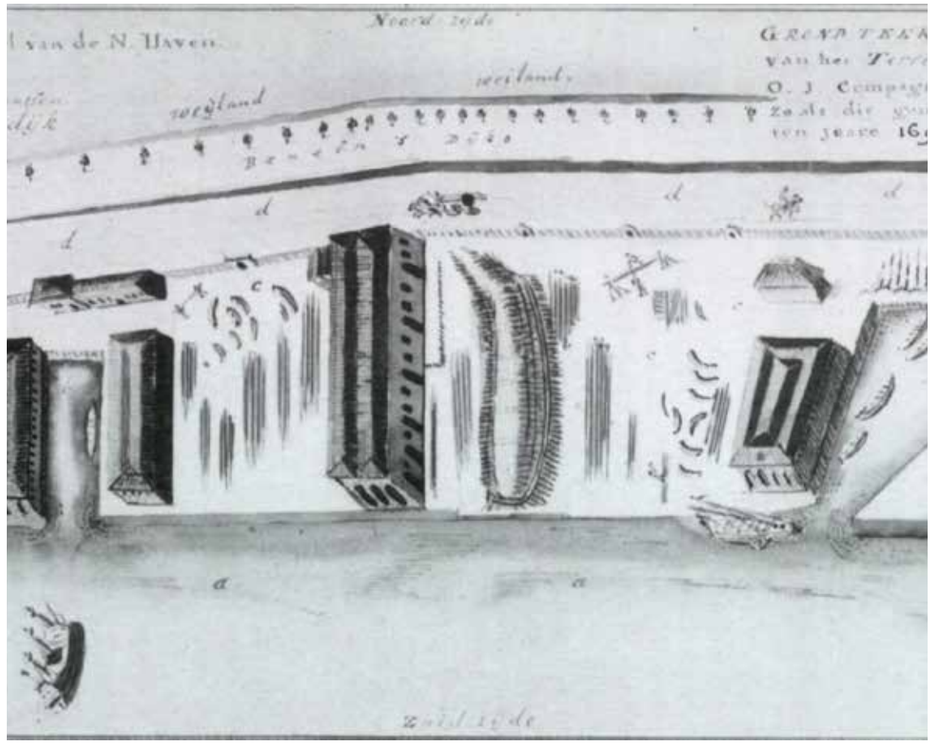

Oostzeedijk

Gasthuis

1688

Hoogstraat

Sint Joris Doele

1694

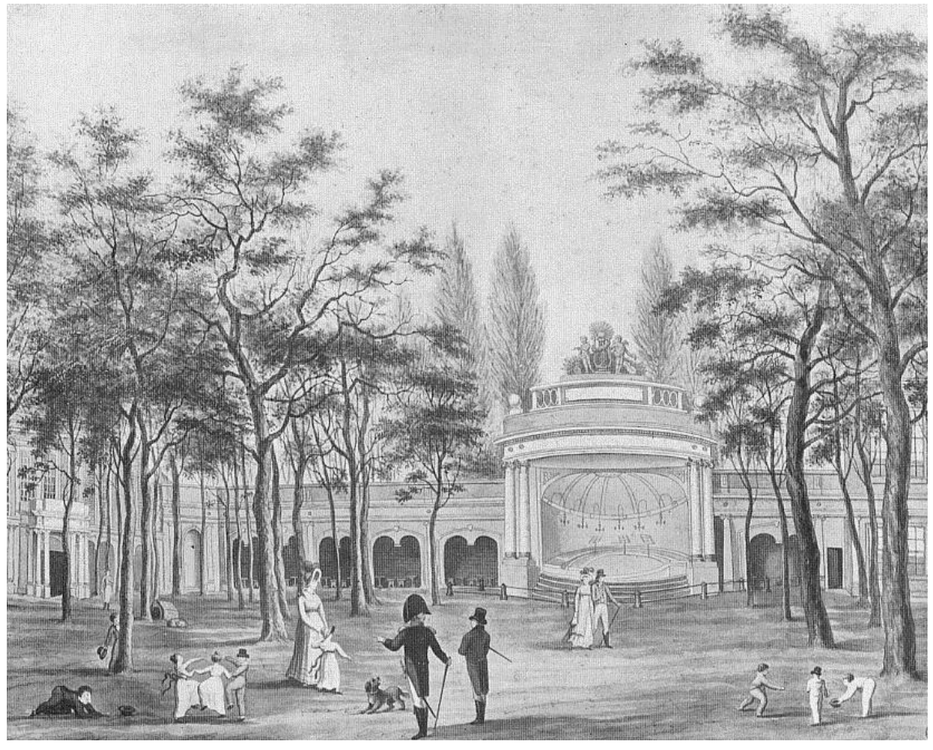

Haagseveer

Remonstrantse kerk

1694

Hoogstraat

Latijnse school

1723

Haagseveer

Synagoge

1725

Boompjes

Beurs

1736

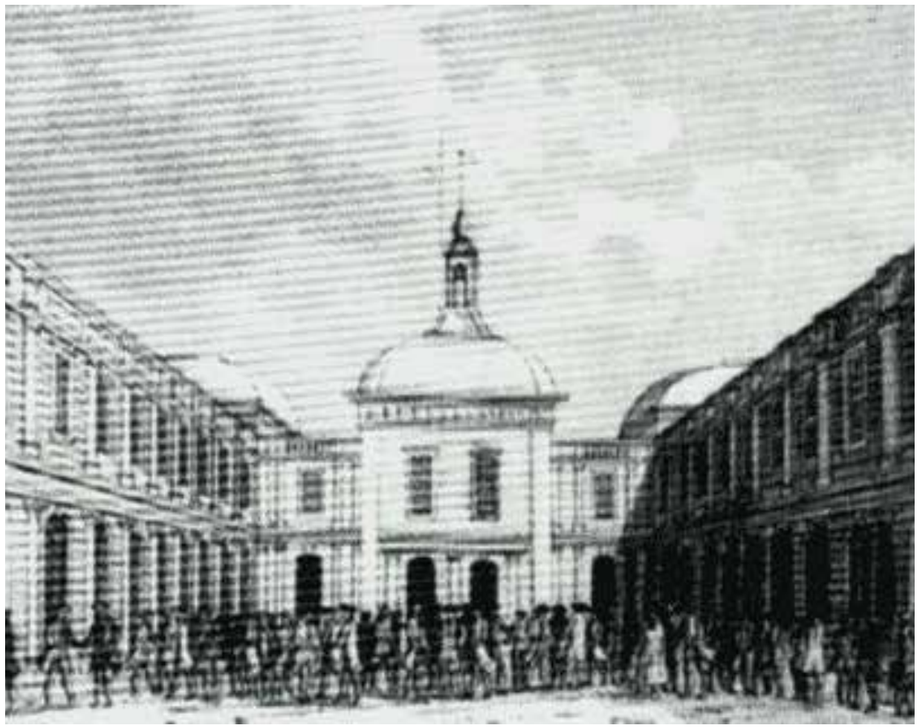

Blaak

Burgerweeshuis

1762

Goudsesingel

Schouwburg Coolsingel

1774

Coolsingel

New Bath Hotel

1794

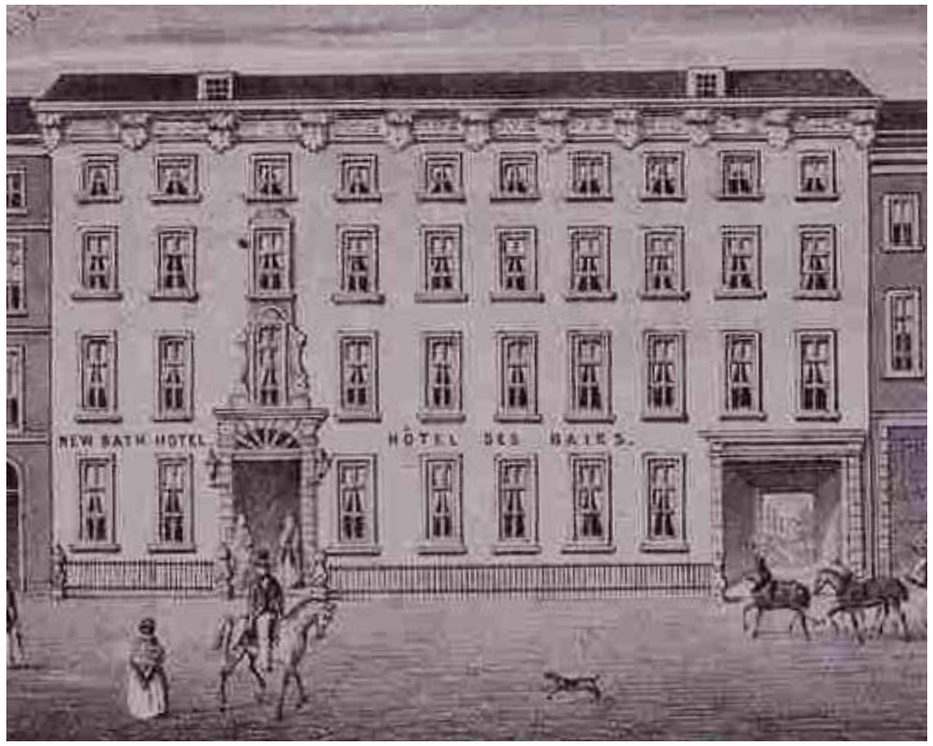

Boompjes

Nieuw stadhuis

1830

Hoogstraat

Zuiderkerk

1849

Rederijhaven

Korenbeurs

1850

Hoogstraat

Coolsingelziekenhuis

1851

Coolsingel

Draaibrug

1860

Scheepmakershaven

Vismarkt

1875

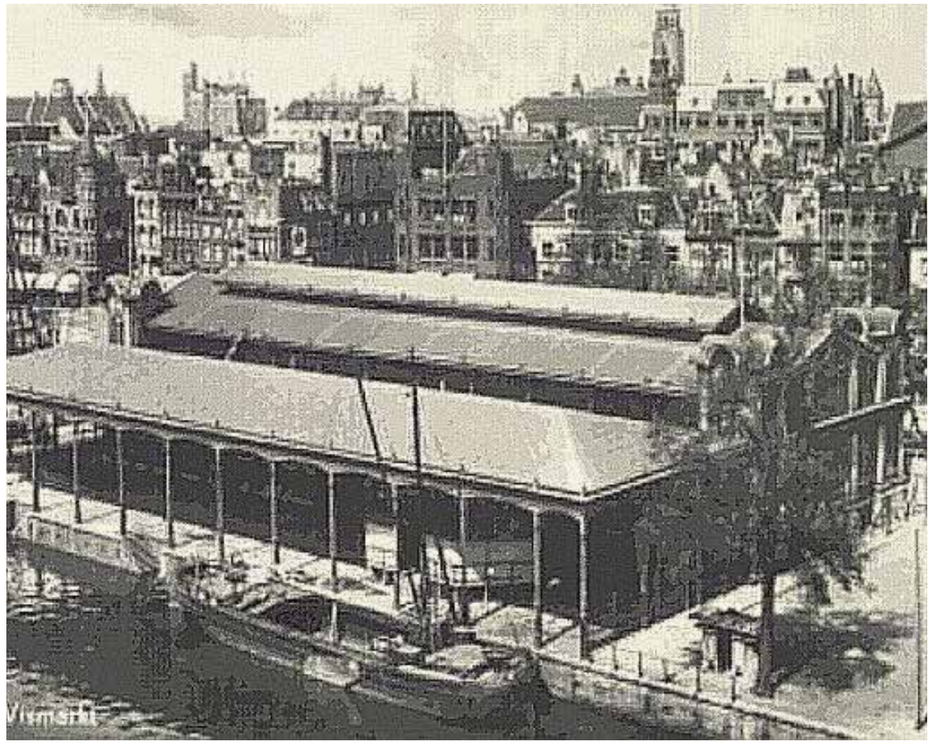

Wijnhaven

Spoorbrug

1877

Boompjes - Maaskade

Willemsbrug

1878

Boompjes - Maaskade

De Passage

1890

Coolsingel

Maasbad 1

1890

Boompjes

Maasbad 1

1890

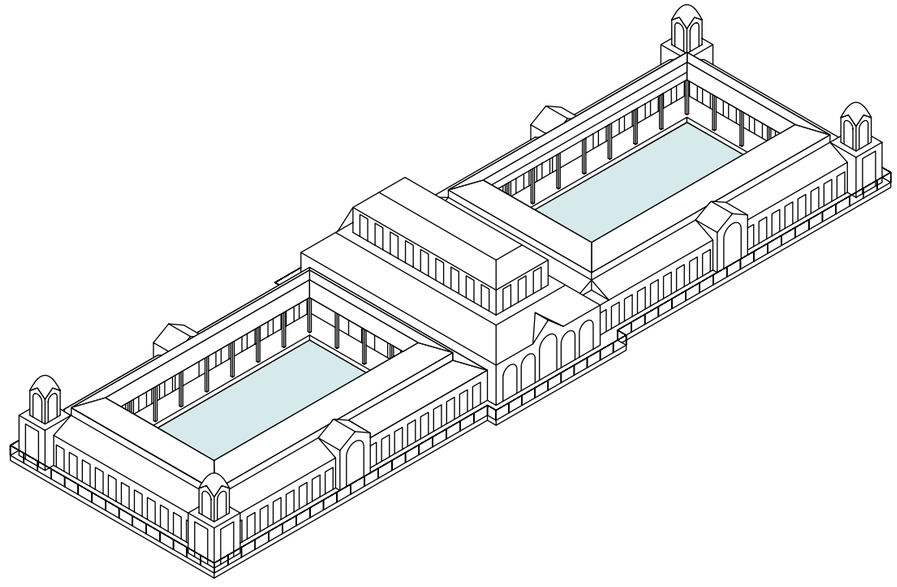

Typologie

Postkantoor

1890

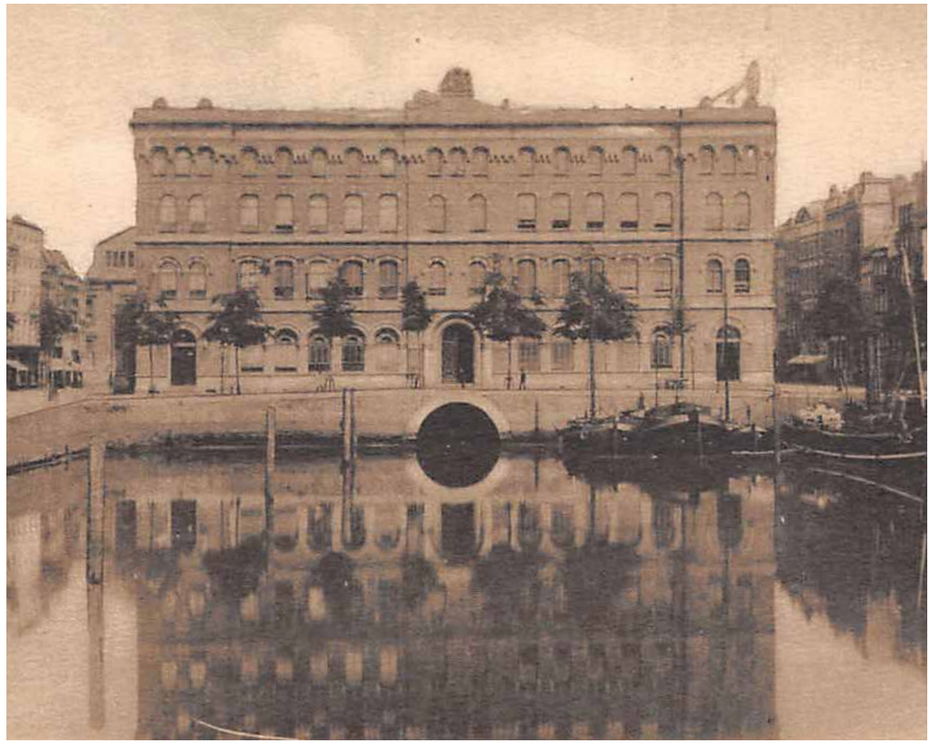

Blaak

Hotel Weimar

1900

Oude Haven

Bootstation

1900

Oosterkade

Bootstation

1900

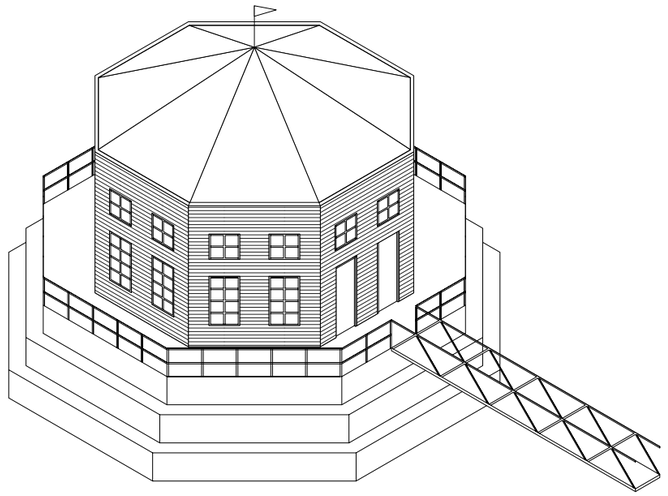

Typologie

Brughoofd Willemsbrug

1910

Boompjes

Brughoofd Willemsbrug

1910

Maaskade

Maasbad 2

1921

Maaskade

Maasbad 2

1921

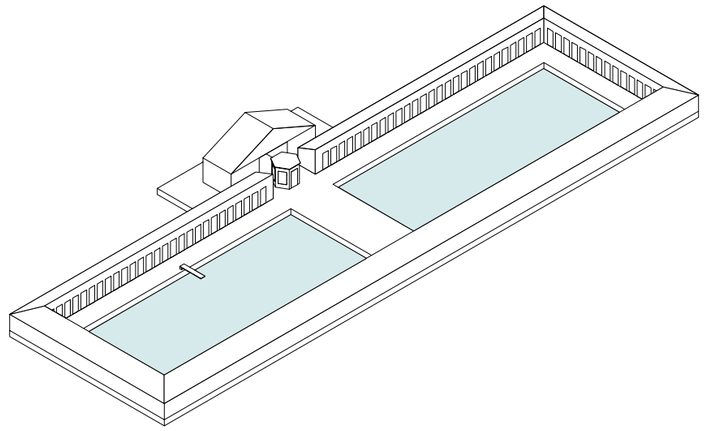

Typologie

Dancing Pschorr

1930

Coolsingel

Floriade

1960

Het Park

05 Tweede peiling

Tweede peiling

Na de analyses van de methodiek van Piranesi en het onderzoek naar de verloren plekken uit de geschiedenis van Rotterdam heb ik een nieuwe kaart van Rotterdam gemaakt. De resultaten van het onderzoek zijn in een eerste oefening vertaald. De methodiek van Piranesi is vrij letterlijk toegepast en toont een extreem scenario om de grenzen van de methodiek te testen. De uitwerking concentreert zich op de binnenstad van Rotterdam. Verschillende tijdlagen worden met elkaar verweven, waarbij de historische laag het meest dominant is. Herinterpretaties van verloren plekken worden in kaart gebracht aan de hand van de methodiek van Piranesi en introduceren hiermee een alternatieve geschiedenis van Rotterdam.

Om meer ruimtelijk te werk te gaan en niet alleen in plattegrond te ontwerpen zijn er studies gemaakt aan de hand van collages en schetsen die de verweving van de verschillende tijdlagen en de composities uit *Il Campo Marzio* tonen.

Collages illustreren de ontmoeting tussen de bestaande stad en de verloren plekken uit de geschiedenis.

Zicht vanaf de Blaak op de Binnenrotte

Collages

Bestaand + verloren plekken

Zicht vanaf de Maas op de Boompjes

Collages

Bestaand + verloren plekken

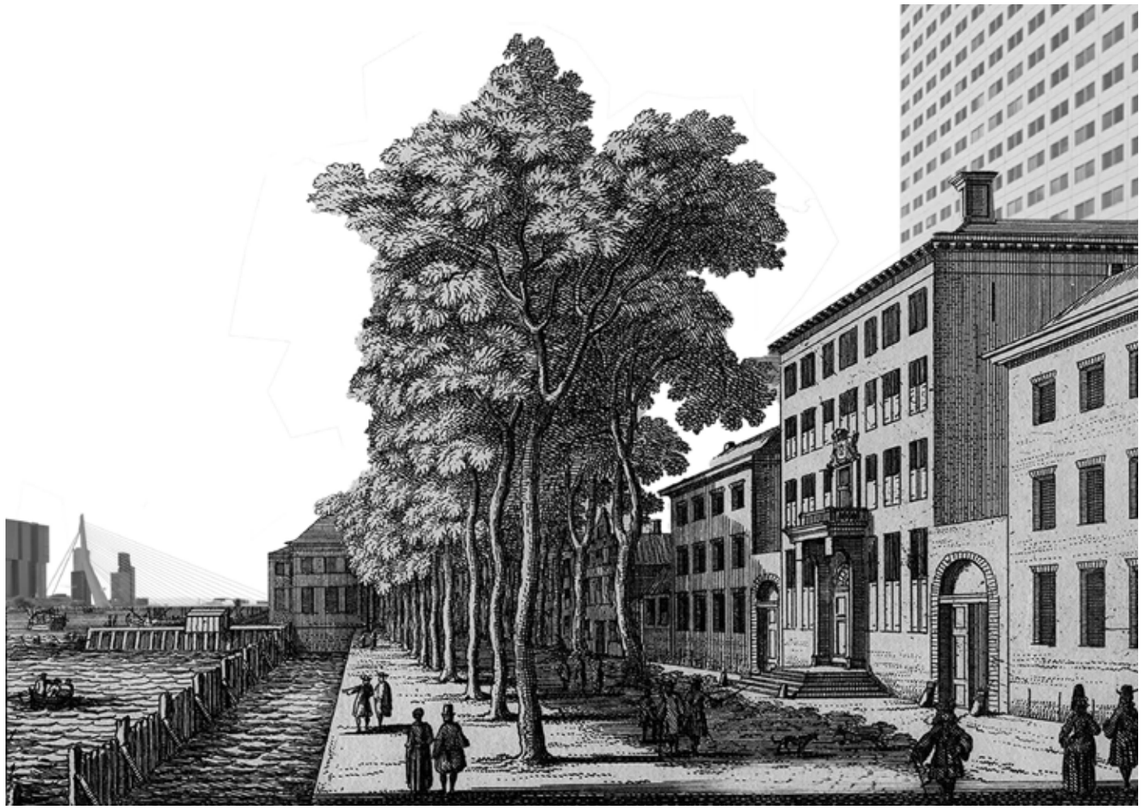

Zicht vanaf de Boompjes richting de Erasmusbrug

Referenties kaart

Laurenskerk langs het water

Spoorbrug door de stad

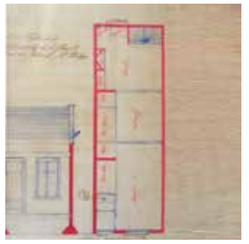
Alkoofwoning

Vleeshal

Klooster Prinsenhof

Stadhuis aan de Hoogstraat

Korenbeurs omringd door water

Remonstrantse kerk

Beurs

Vismarkt

Stadsmuur

Postkantoor met brug over het water

Lutherse kerk

Hotels in de oude haven

Kabelbaan

De punt

Draaibrug Wijnhaven

Hotels met binnenhovens Boompjes

Drijvend zwembad aan de boompjes

Willemsbrug

Links: een alternatieve kaart van Rotterdam

Scenes

Bestaand + verloren plekken

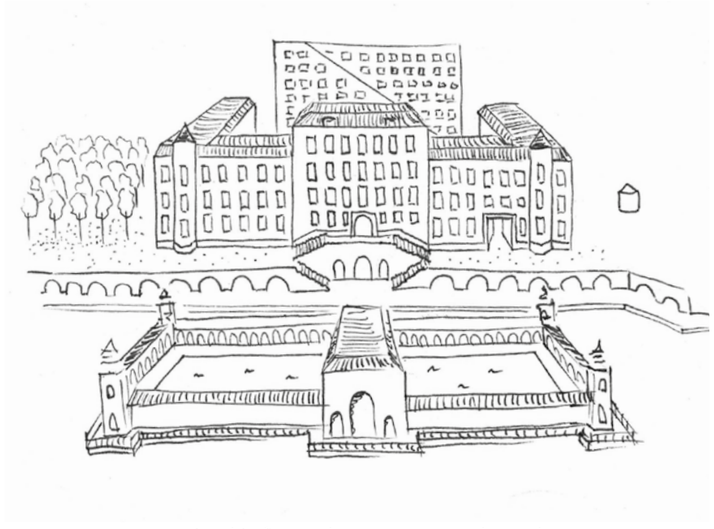

As: drie figuren langs een as gerelateerd

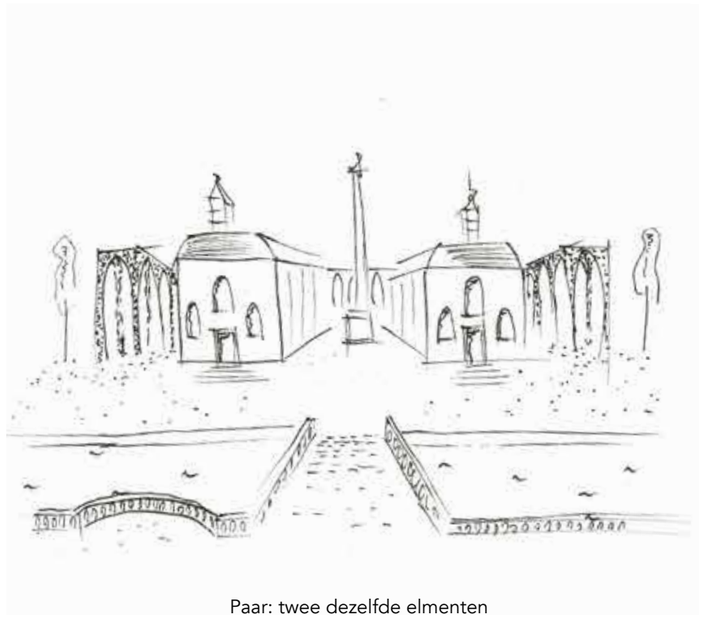

Paar: twee dezelfde elmenten

Scenes

Bestaand + verloren plekken

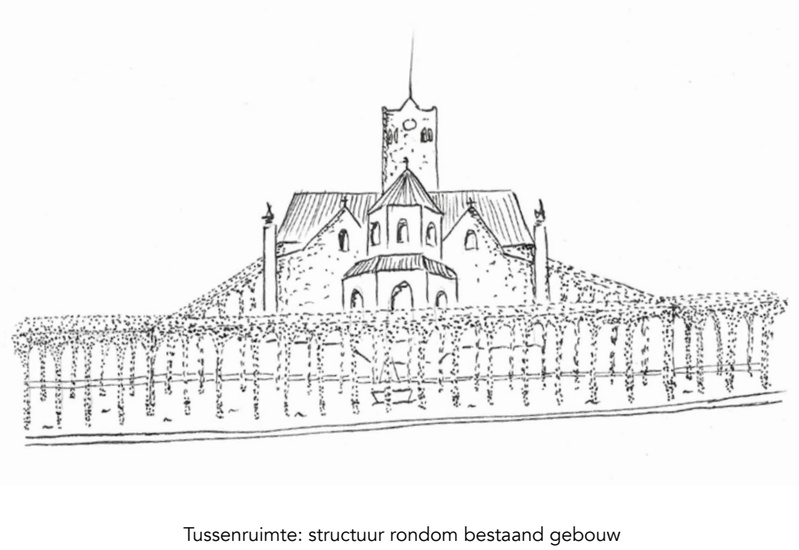

Tussenruimte: structuur rondom bestaand gebouw

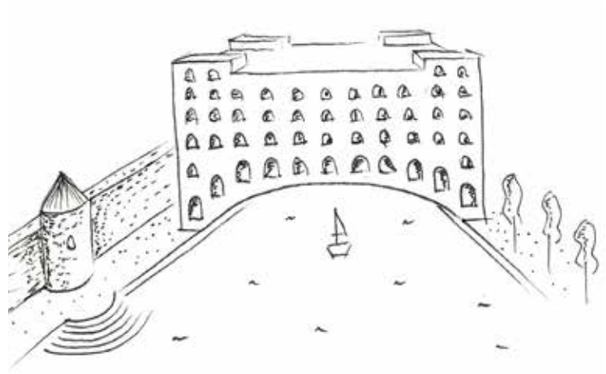

Dualiteit: het gebouw als brug

Methode

Piranesi

- In kaart brengen overlevende ruïnes: aanleiding/richtlijn voor nieuwe kaart Rome

- Motief: Romeinse architectuur verdedigen tegen claims voor de superioriteit van de Griekse architectuur

- Inspiratie: Historische kaarten waarbij steden werden gerepresenteerd met de belangrijke monumenten zonder de stad eromheen (bijvoorbeeld: Roma Antica van Flaminio Nardini en Bonaventura) en Nolli kaart (exacte kaart van Rome waar er verschil wordt gemaakt tussen stedenbouwkundige massa (zwart) en architectonisch figuur (wit en in doorsnede getekend)

- Nieuwe kaart Rome: reconstructie van het oude antieke Rome. De vernietiging van het moderne Rome als voorwaarde voor een nieuw Rome, ontworpen door herstel van het oude weefsel in combinatie met een laag van verbeelding

- Acties: deconstructie, restauratie en reconstructie

- Tijdlagen: historisch en verbeelding

Methode

Interpretatie Marinda

- In kaart brengen historische verloren plekken: aanleiding/richtlijn voor nieuwe kaart Rotterdam

- Motief: rijke en gelaagde context van Rotterdam tonen als aanknopingspunten voor een mogelijke toekomst

- Inspiratie: Campo Marzio

- Nieuwe kaart Rotterdam: reconstructie van het vooroorlogse Rotterdam, ontworpen door het herstellen van fragmenten van het oude weefsel in combinatie met de moderne stad en een laag van verbeelding

- Acties: deconstructie, restauratie en reconstructie

- Tijdlagen: historisch, moderne stad en verbeelding

06 De locatie

De locatie

De opgave concentreert zich op het begin van de Boompjes, representatief voor de ambitie en het karakter van Rotterdam.

Al in de zeventiende eeuw was Rotterdam beroemd vanwege het betoverende rivierfront. Het gebied heeft een bewogen leven gehad. Het was het prestigieuze sluitstuk van een enorme stadsuitbreiding die tussen 1600 en 1615 gerealiseerd werd. Het hele stuk tussen de Oude Haven, Blaak en Leuvehaven, dat tegenwoordig de 'Waterstad' heet, werd in één keer ontwikkeld. Daarmee werd het middeleeuwse Rotterdam in één klap verdubbeld. Wie tegenwoordig langs de Maas loopt kan zich nauwelijks voorstellen dat dit ooit een chique wandelpromenade was voorzien van statige handelspanden en hoge lindebomen. Het gebied faciliteerde allerlei vormen van publiek gebruik: er werd geflaneerd op de boulevard en gezwommen in de Maas: het Maasbad was een publieke ontmoetingsplek in de stad. Met de komst van hotels werd de locatie een geliefde plek voor toeristen. Aan al dat fraais kwam een einde op 14 mei 1940, toen de Duitse bommen een krater van drie kilometer achterlieten.

De huidige situatie kenmerkt zich als een drukke verkeersader met hoofdzakelijk kantoren. Er loopt een spoortunnel onder het gebied door en het is tegelijkertijd een dijk, die de stad beschermt tegen vloed en storm. Deze verstrikking in infrastructuur maakt het een plek om snel doorheen te passeren in plaats van te verblijven en veroorzaakt hiermee een gebrek aan publiek gebruik. Tegelijkertijd bezit het gebied ook veel verborgen kwaliteiten die niet altijd direct zichtbaar zijn. Deze verborgen en ongeziene plekken tonen de kwaliteit en potentie van het gebied. De verschillende niveaus in het gebied creëren een wereld van ondergrondse ruimtes, tunnels, trappen en bruggen. Hierdoor ontstaan er verschillende routes en zichtlijnen waardoor je de locatie op verschillende manieren kunt ervaren. Het ene moment bevindt je je dicht langs het water langs historische restanten, het andere moment in een wereld van torens in staal, glas en beton. Hiertussen creëert een groene dijk en een infrastructurele wereld van viaducten ondergrondse ruimtes waar je kunt dwalen tussen indrukwekkende structuren. De achterkanten en onderkanten van de gebouwen zijn verlaten en wekken de indruk dat je even alleen in de stad bent.

Kaart

Locatie

Kaart van de locatie met in het midden het oude bruggenhoofd van de eerste Willemsbrug

Kaart

Publieke ruimte en stedelijke massa

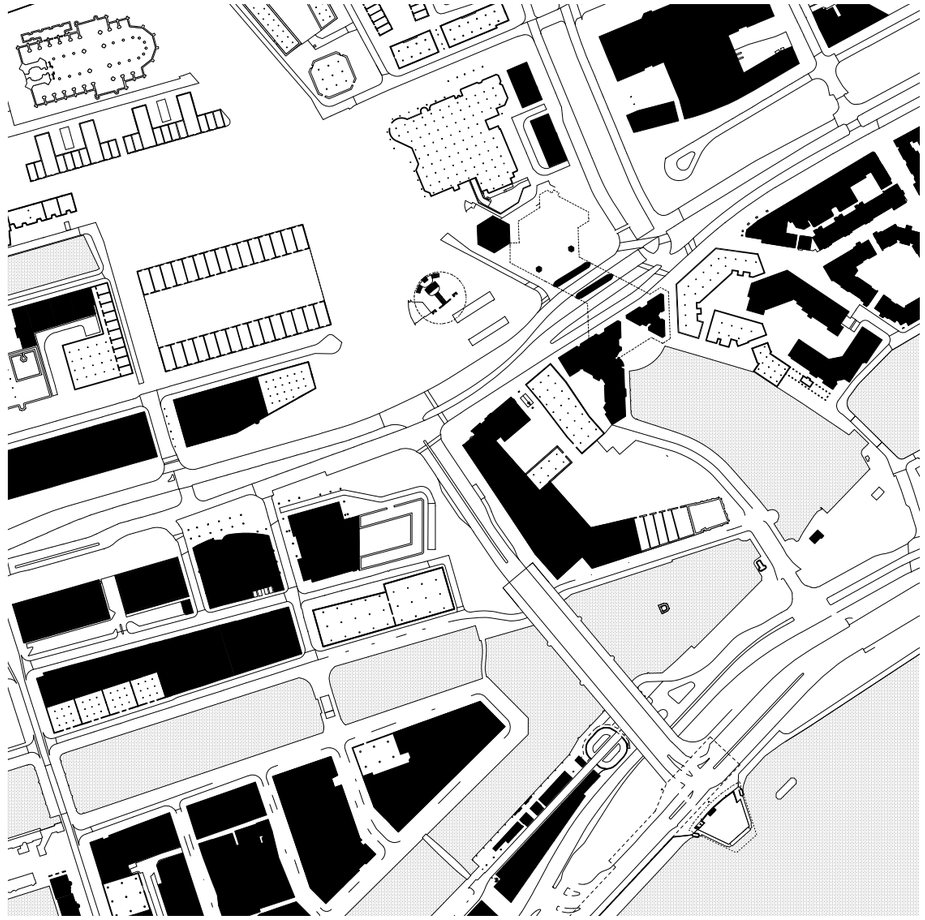

Kaart van een deel van de oude stadsdriehoek met daarin de publieke ruimtes (wit) en de stedelijke massa (zwart)

Stadsuitbreiding

1600-1615

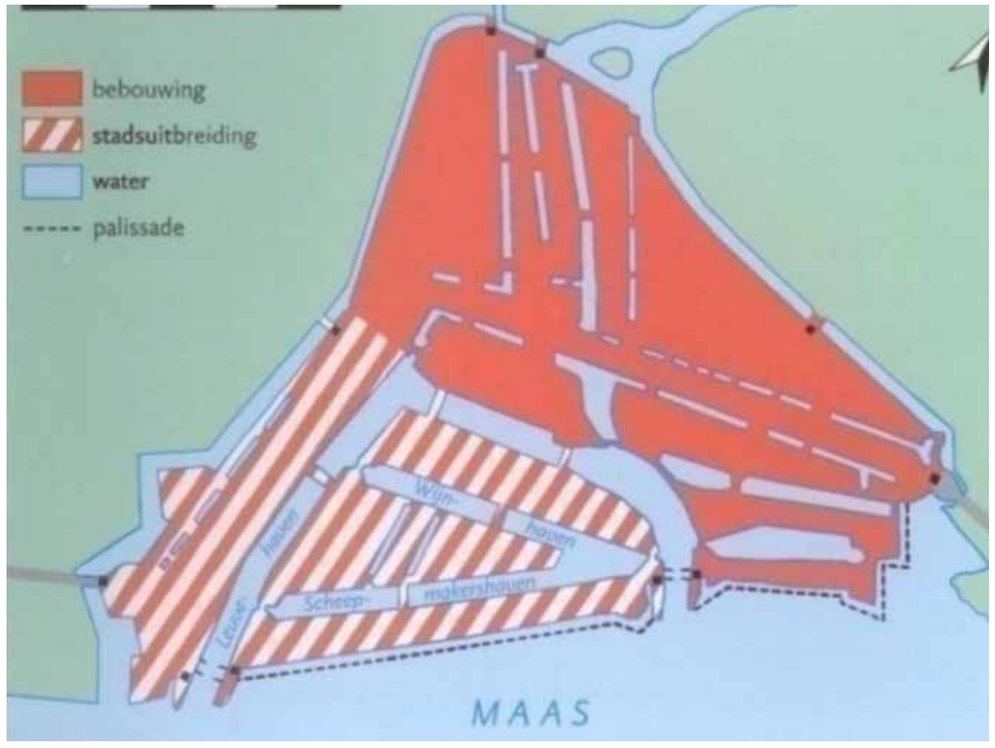

De waterstad

De Boompjes

1650

Wandelpromenade voorzien van hoge lindebomen

Komst van hotels

1850

Hotel des Bains

Reisverslag

1877

Our destination in Rotterdam was the Hotel des Bains on the Boompjes. The first thing to be observed on entering the room given to me was the pleasantness of the view from its windows. It looked on to the Boompjes.
Below us was the lively, noisy quay, with its long row of evenly-planted trees; all seemingly of an exact size and placed at methodical distance one from another. Dutchmen were passing to and fro, apparently full of life and business; most ofthem betraying an energy ofmanner that reminded one very forcibly of the English. The slow gait and dull look said to distinguish this people were nowhere apparent.

Before us was the harbour, with its multitude of shipping; flags of all nations flying in the breeze. Particulary we noticed the long thin streamers at the masthead, which are never carried by our mer-chant vessels in England, but which bend and curl so gracefully to the wind.

The Maas here is about forty feet deep, so that the largest vessels come close up to the houses. To our left immense engineering works were going forward. A railway bridge spanned the Maas, which here is very wide. It was a magnificent piece of workmanship. But necessity is the mother of invention, and the Dutch are born engineers. If their skill were to fail, or their vigilance to relax, the country would soon be under water, and the sea reclaim its own.

Hotel des Bains

Spoorbrug

1877

Belangrijke as door het weefsel van de stad

Spoorbrug

1877

De spoorbrug als overdekte promenade door de stad

Willemsbrug

1878

De eerste Willembrug gezien vanaf de Maaskade

Willemsbrug

1878

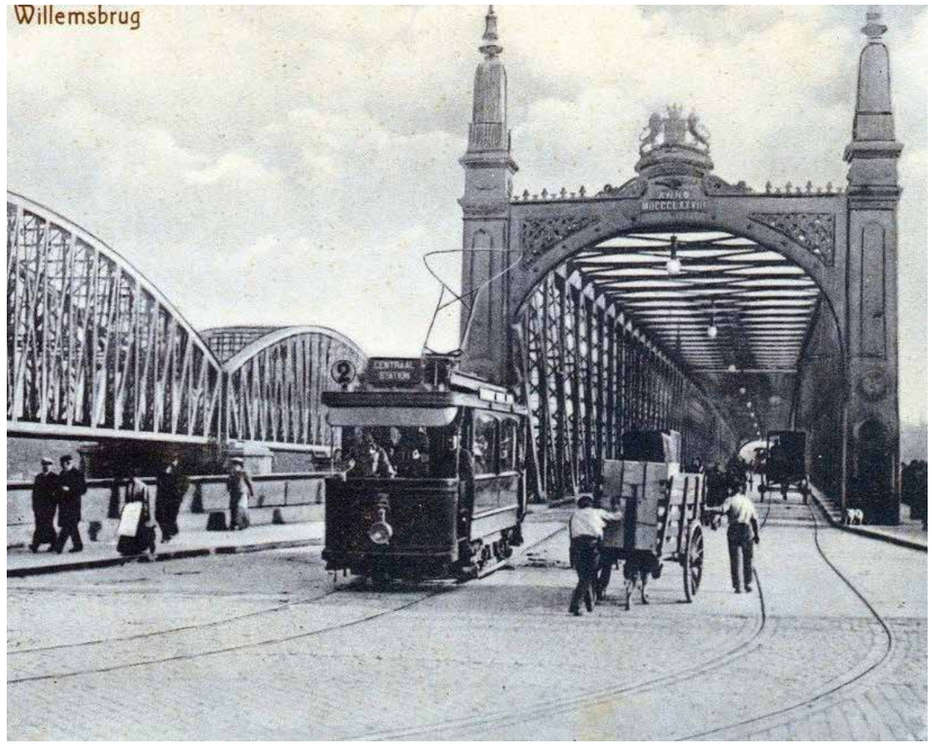

De eerste Willembrug gezien vanaf de Boompjes

Maasbad

1890

Zwemmen in de Maas

Maasbad

1890

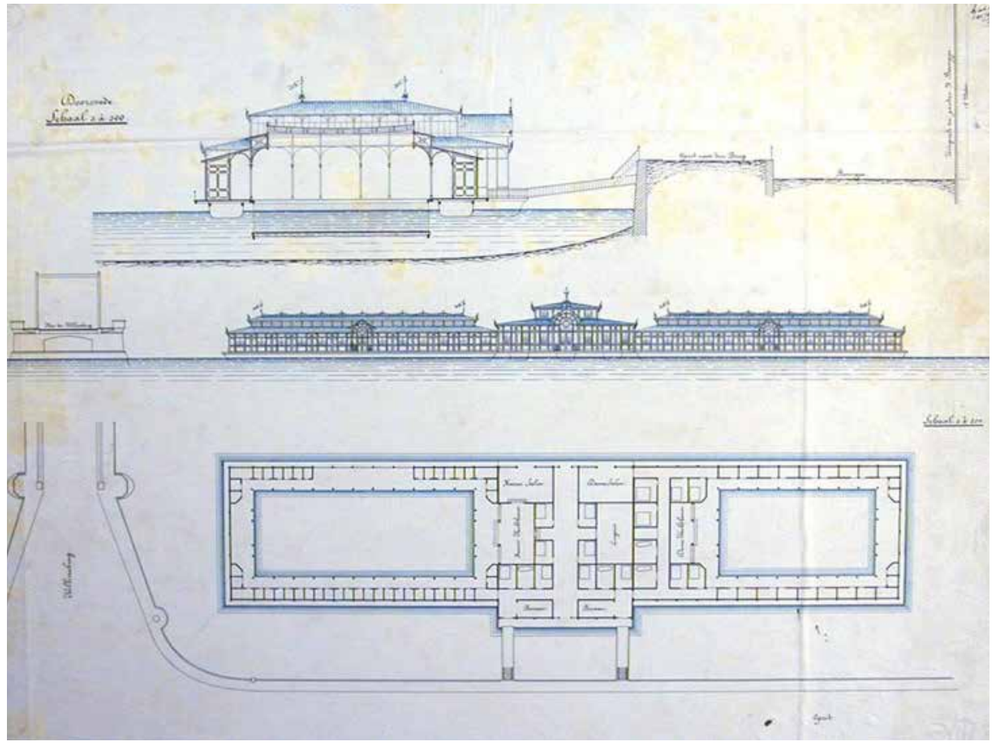

Zwembad als publieke ontmoetingsplek voorzien van twee verdiepte baden, één voor mannen en één voor vrouwen

Wachtruimtes

1900

Wachtruimte voor de boot in de Maas

Bombardementen

1940

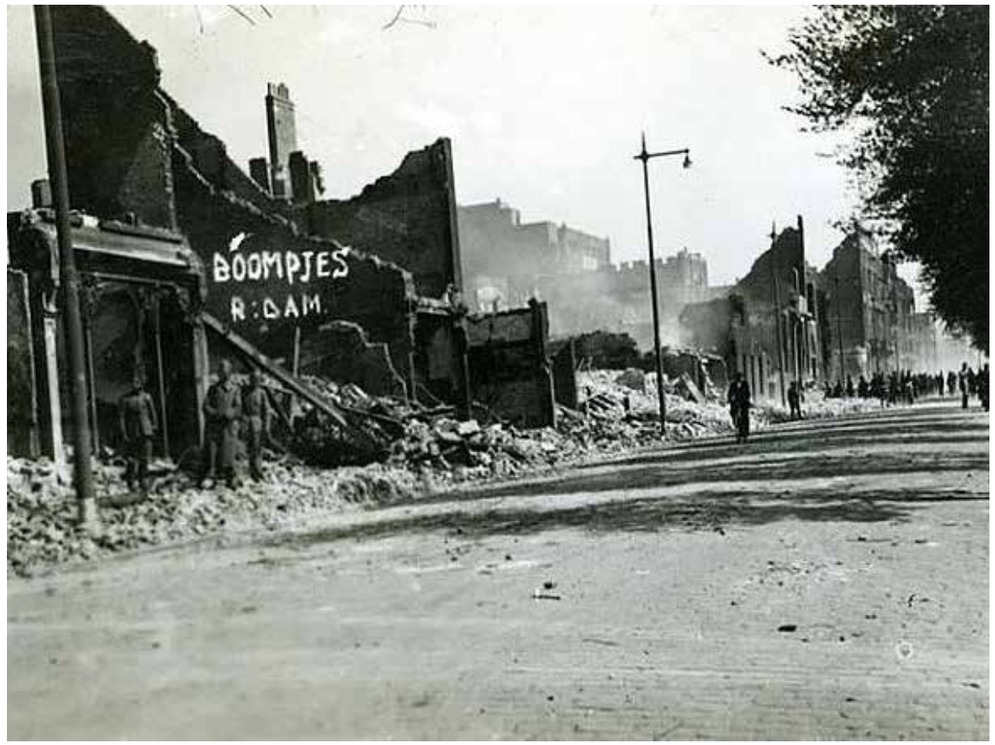

De bombardementen lieten een enorme leegte achter

Waterkerende deltadijk

1953

Na de watersnoodramp werd de Boompjes een waterkerende deltadijk

Bijbank Nederlandsche Bank

1955

Lange tijd was het bankgebouw de enige bebouwing aan de Boompjes

Oude pakhuizen Willemsbrug

1967

Oude pakhuizen worden ingewijd voor publiek gebruik

Weer bouwen

jaren ‘70 en ‘80

Pas in de late jaren 70 en de jaren 80 werd er weer volop gebouwd:
verschillende torens creëerden een nieuwe stad aan het water

Willemswerf

1984

Ontwerp van Wim Quist

Terraced tower

2021

Ontwerp van OZ architects

De verloren plannen tonen een toekomst voor het gebied die nooit plaatsvond.

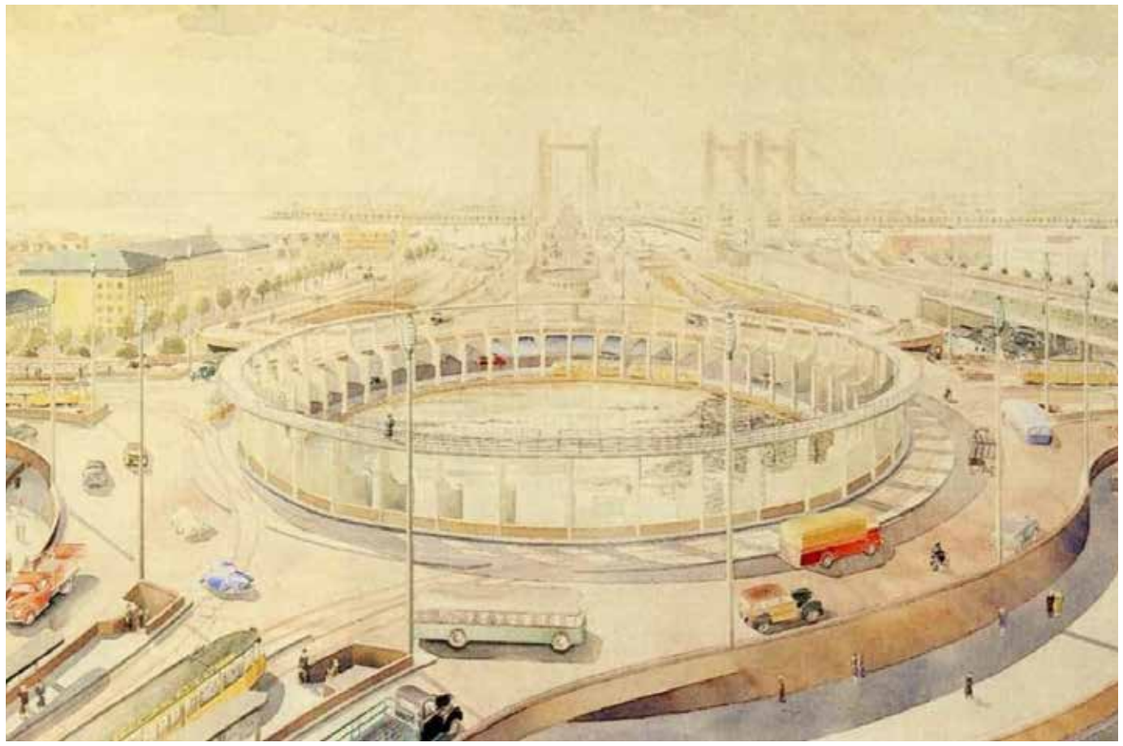

Studie van Van Traa voor een nieuwe oeververbinding

Screwarch Bridge

1977

Gefascineerd door de typisch Nederlandse boogbruggen ontwierp Claes Oldenburg een brug met twee gebogen schroeven waarvan de punten elkaar zouden raken in het midden

Triptiek Rotterdam

1982

Studie van OMA naar mogelijke hoogbouw in het gebied

De Bol

1985

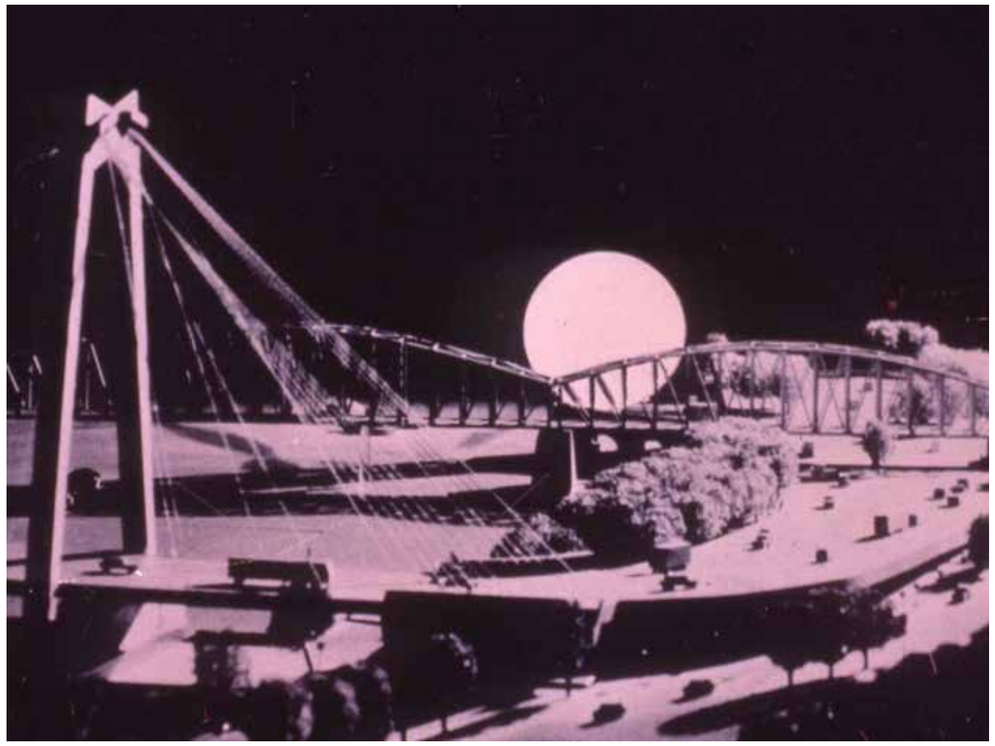

Studie van OMA naar voortbouwen op het brughoofd

De Bol

1985

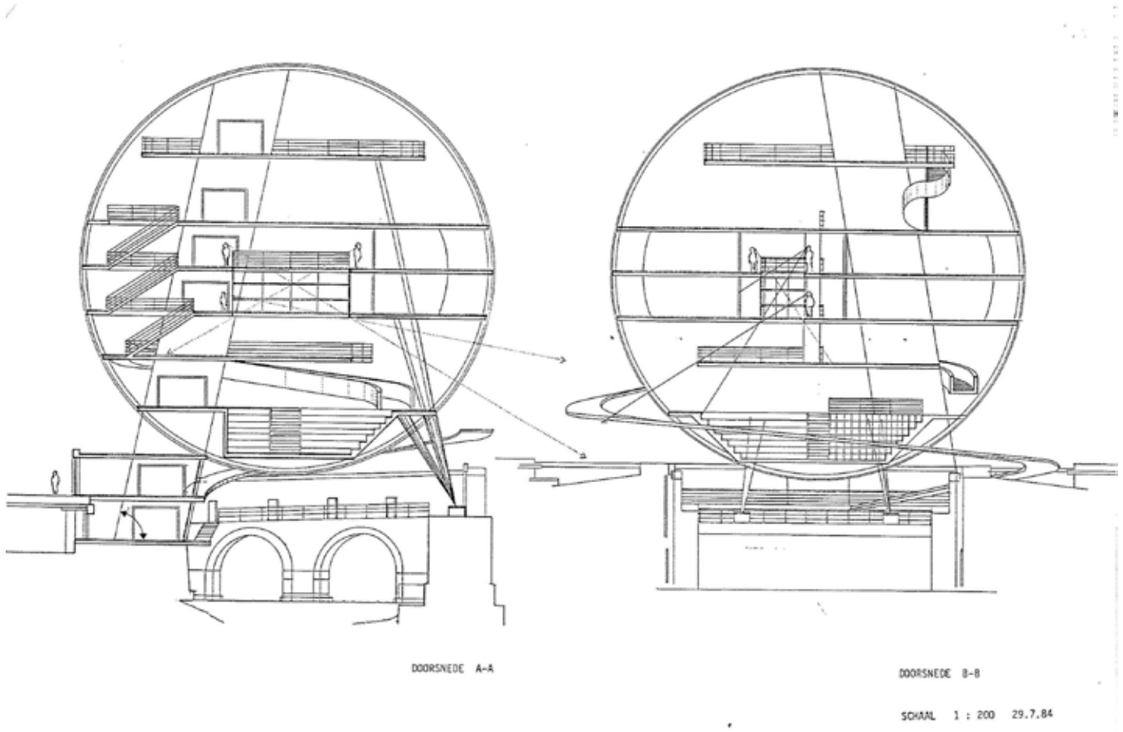

Studie van OMA naar voortbouwen op het brughoofd

C3 Maastowers

1994

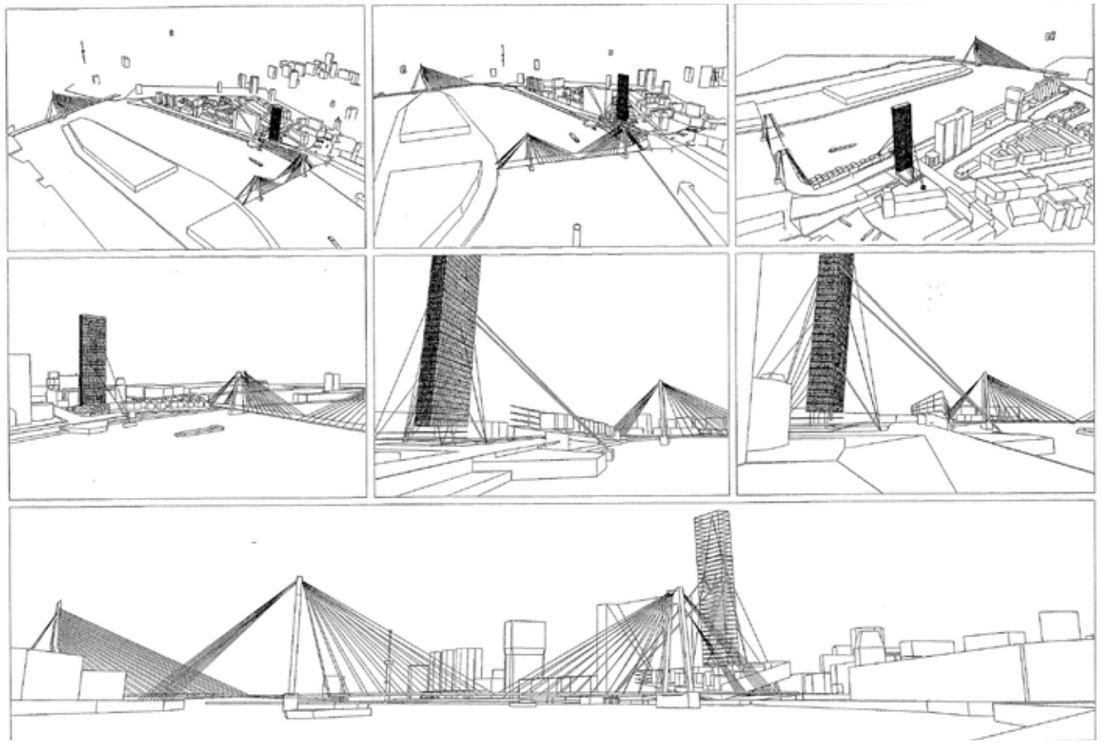

Studie van OMA naar bouwen infrastructurele knoop

C3 Maastowers

1994

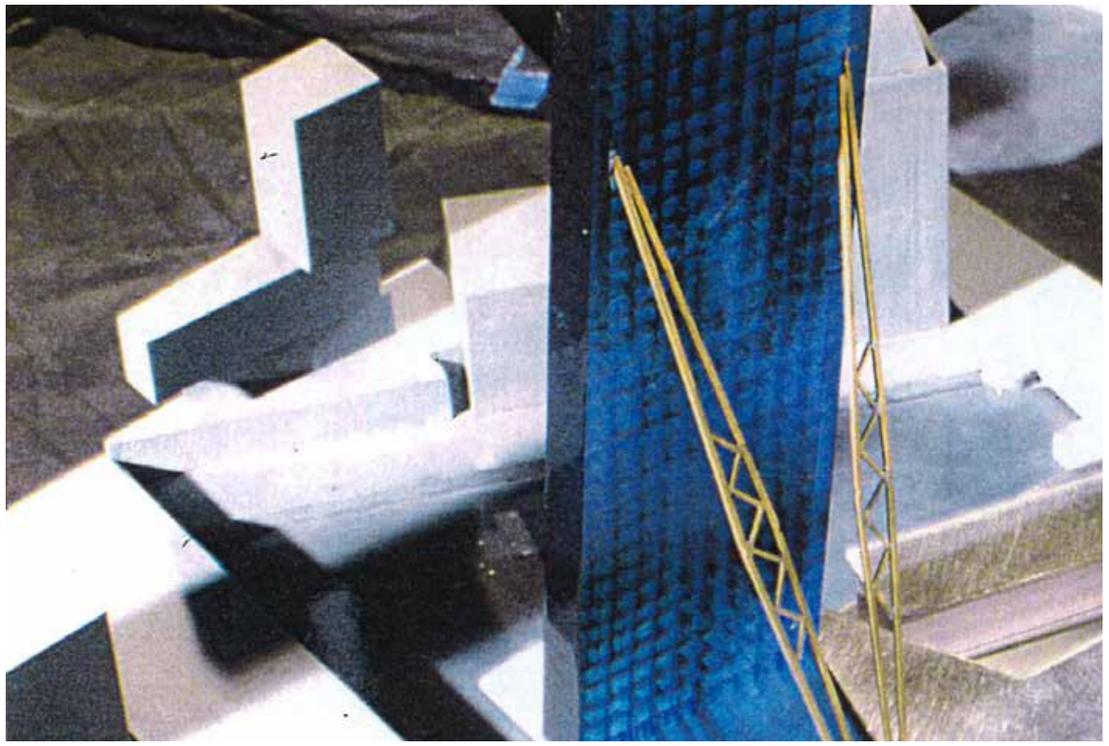

Studie van OMA naar bouwen infrastructurele knoop

Bestaande context

De kade met zicht op het bruggenhoofd

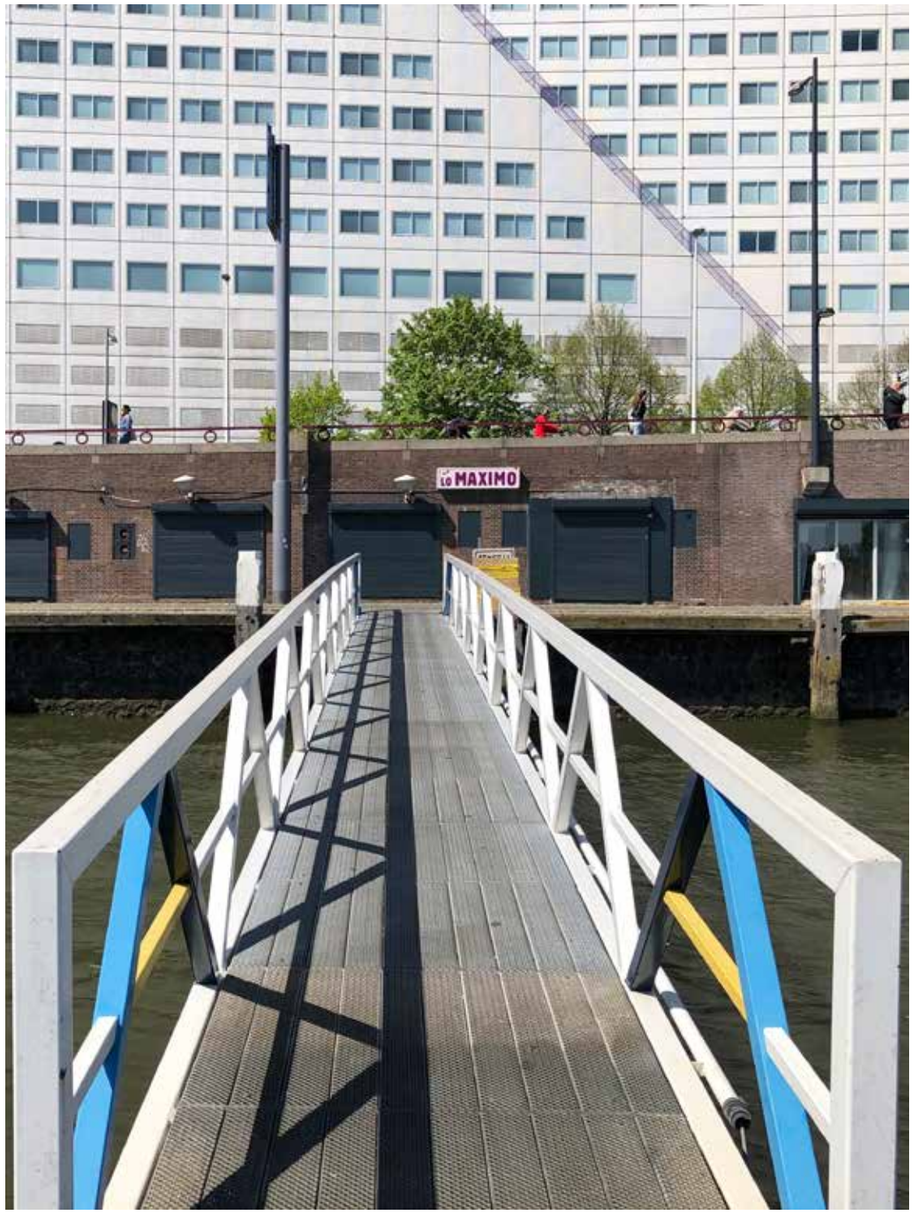

Zicht vanaf het drijvende ponton naar de stad

Een donkere tunnel maakt de doorsteek naar de andere kant

In de tunnel

Het oude bruggenhoofd van de eerste Willemsbrug met daarop het voormalige Maastheater van Hubert-Jan Henket, tegenwoordig in gebruik als sportschool

De kade met een verhoogde voetgangersbrug

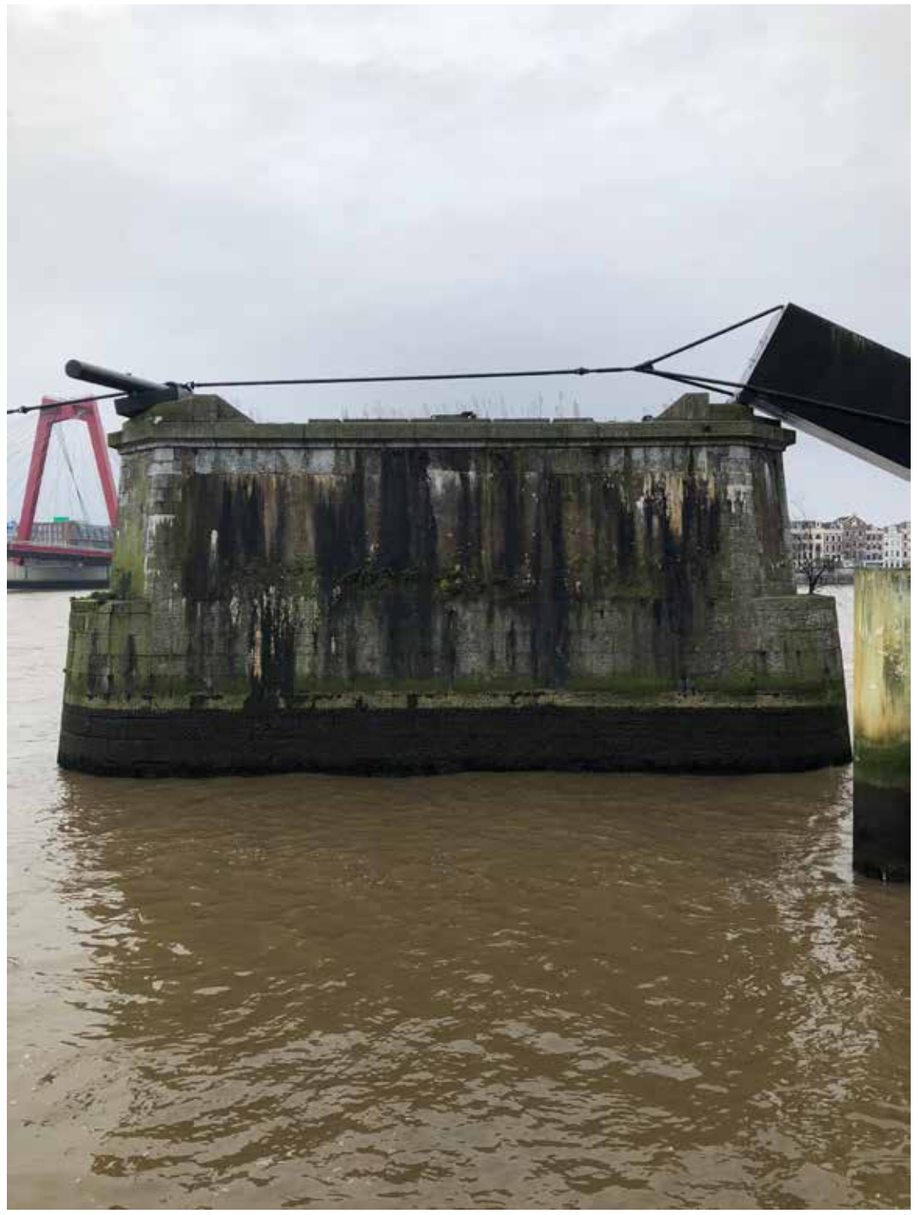

De oude brugpijler van de spoorbrug met daarop het kunstwerk *Maasbeeld* van Auke de Vries

Maasbeeld van Auke de Vries

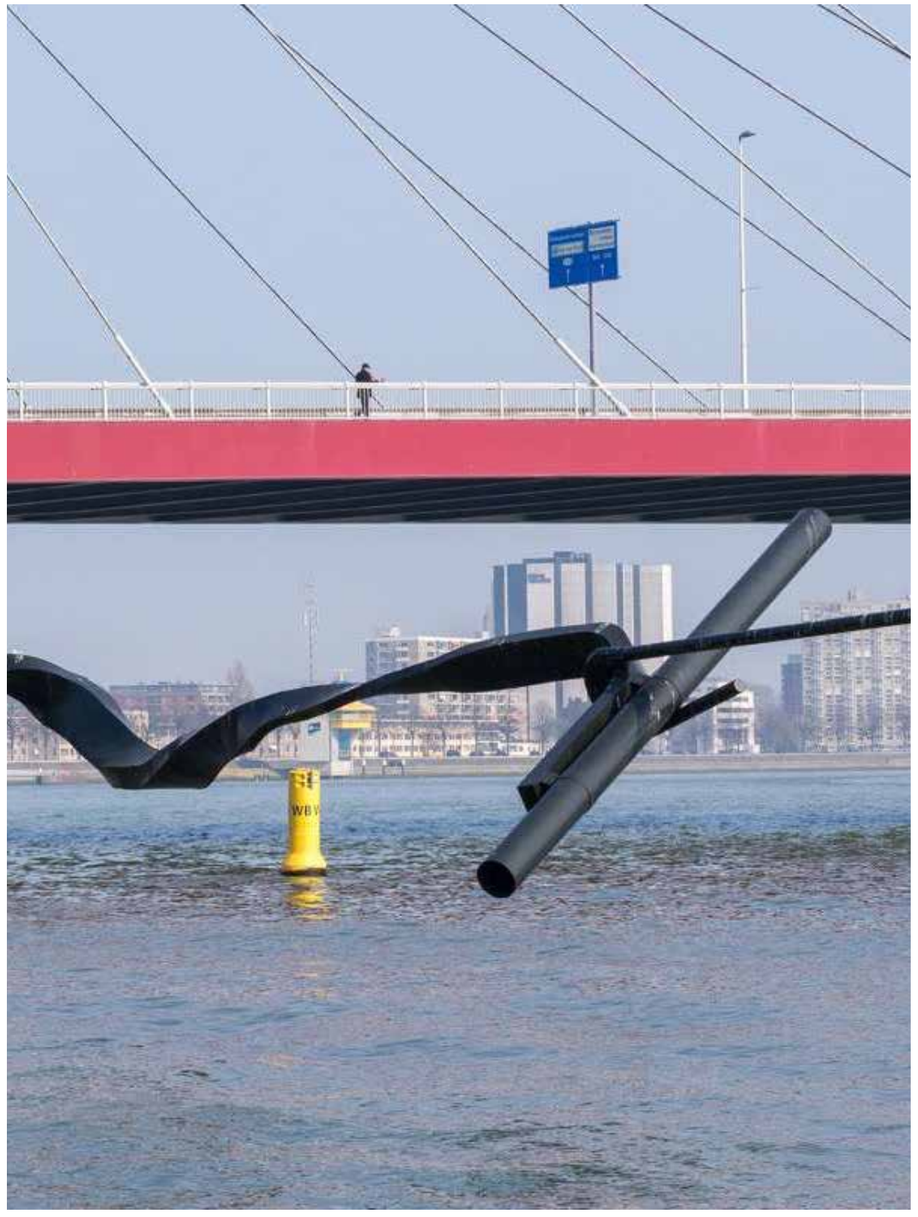

Maasbeeld van Auke de Vries

De vlaggenparade staat symbool voor het internationale karakter van Rotterdam

De waterkerende deltadijk beschermt de stad tegen overstromingen

Een trap in de dijk leidt naar de verborgen wereld onder de weg

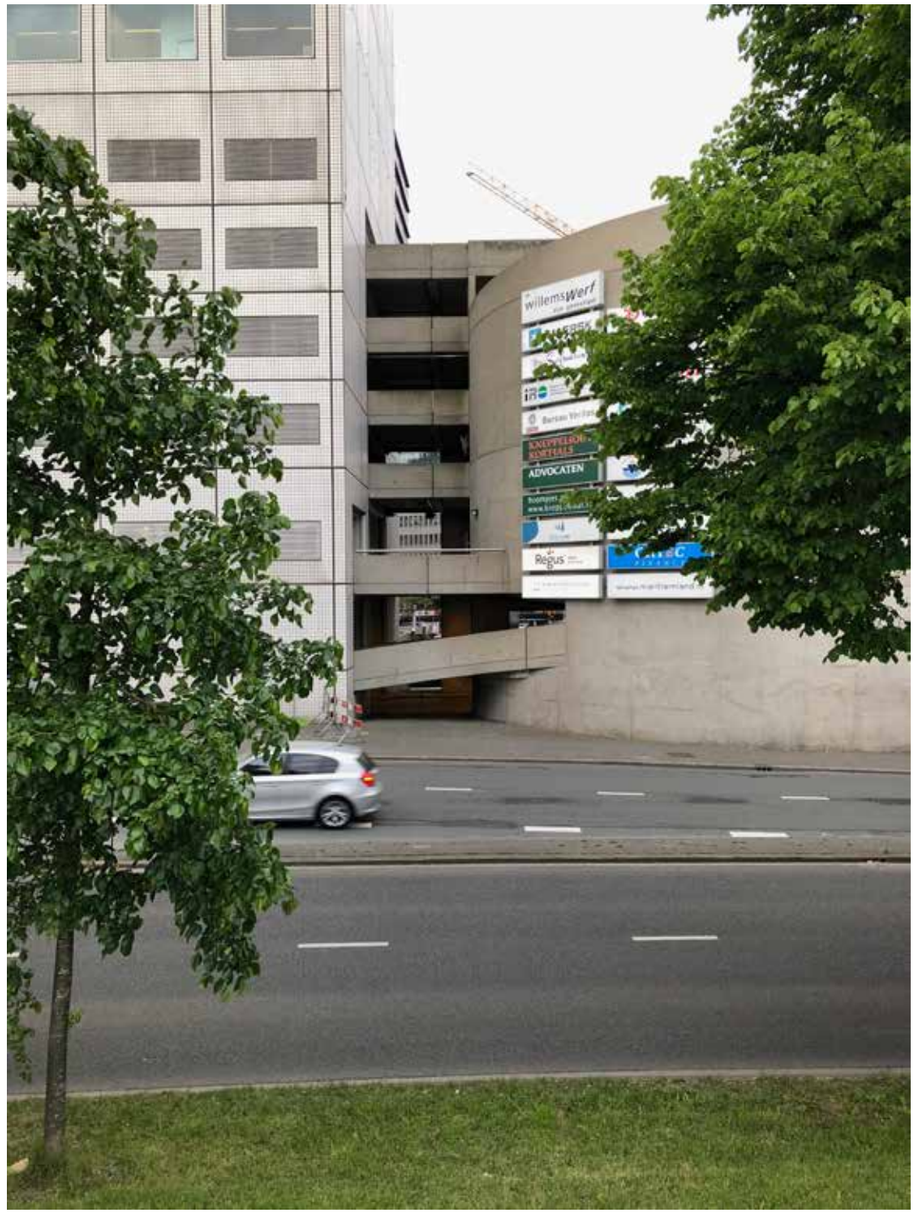

Een parkeergarage haakt aan als een parasiet aan de Willemswerf

De spiraalvormige structuur van de parkeergarage is af te lezen aan de gevel

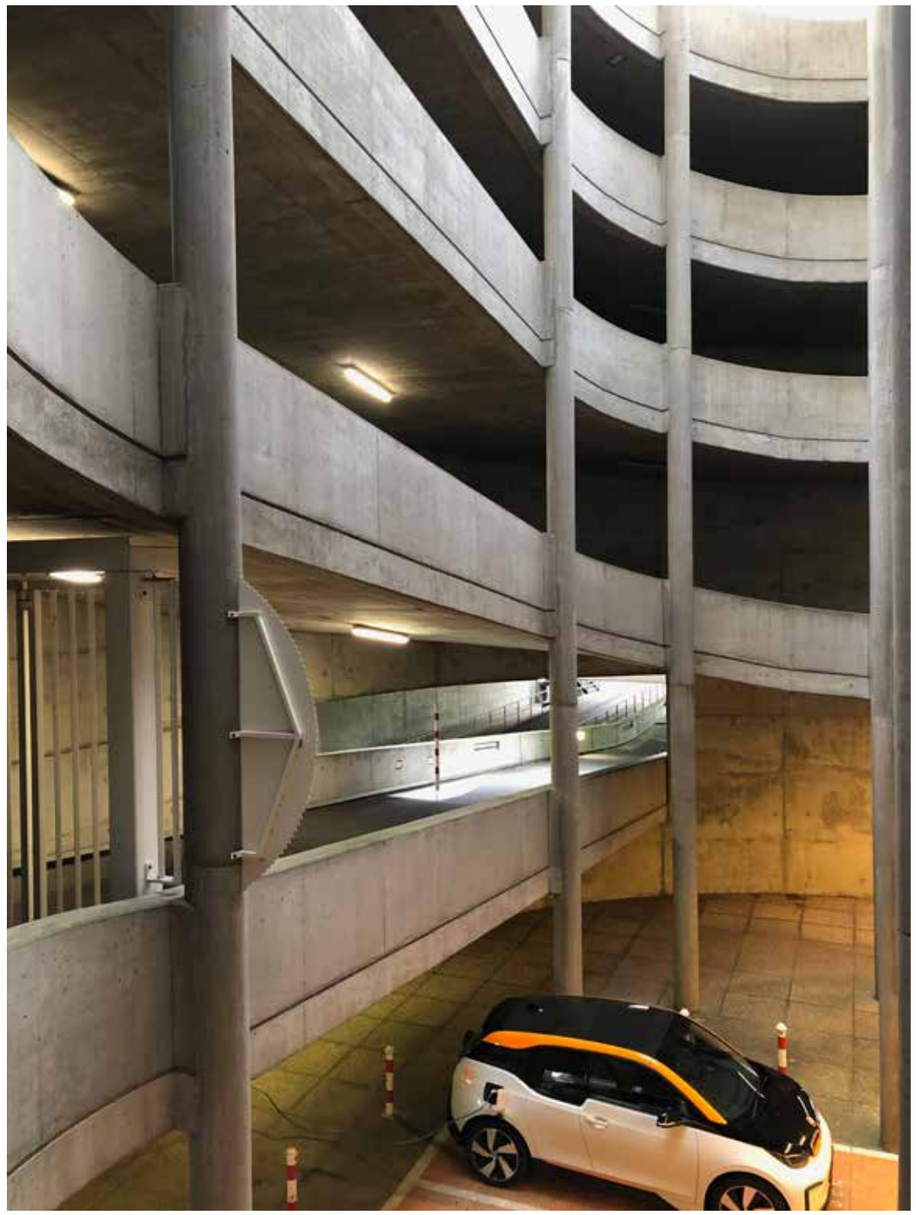

Het interieur van de parkeergarage oogt als een betonnen wereld van hellingbanen en ronde kolommen

De ruimte tussen de parkeergarage en de Willemswerf als stedelijk balkon met zicht op de Hefbrug

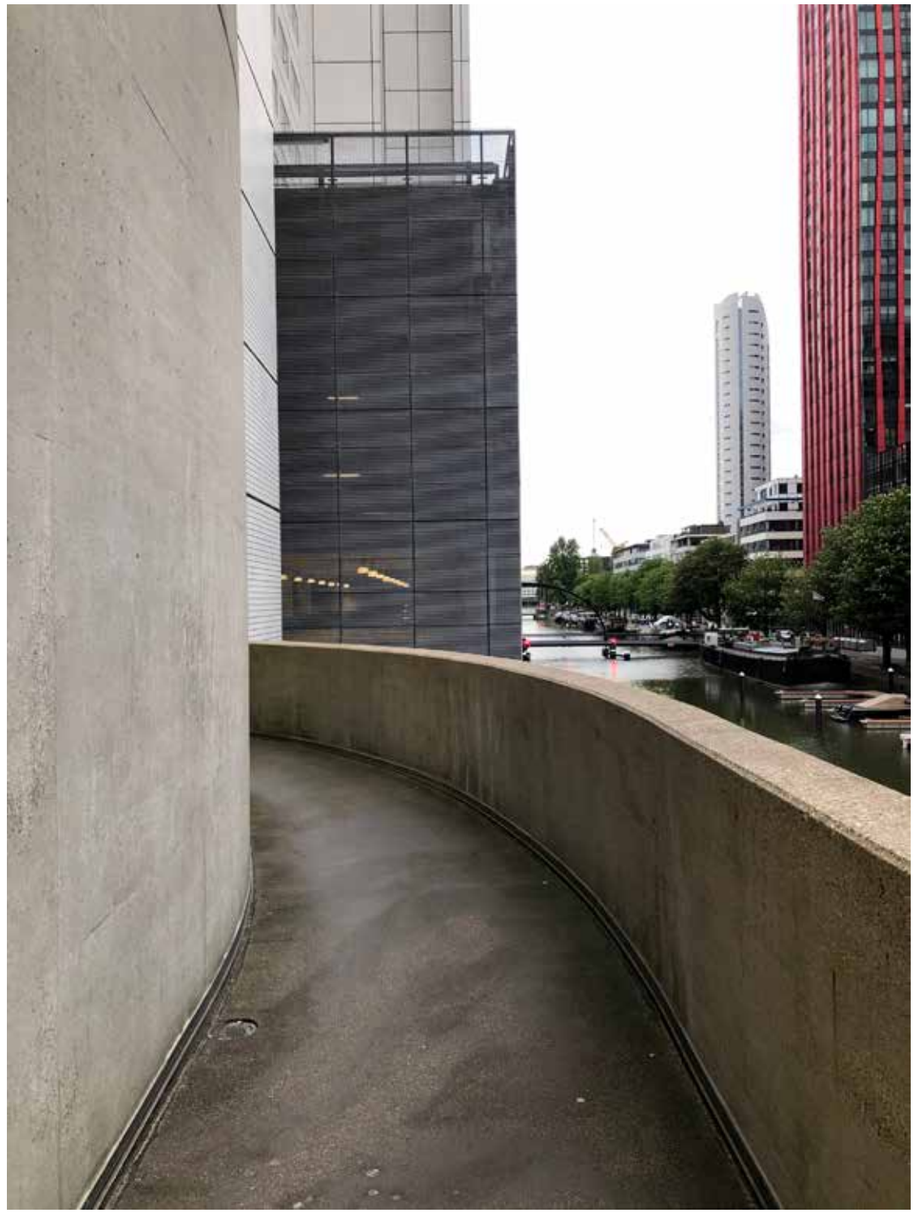

De galerij rondom de parkeergarage als ‘architecturale promenade’ met zicht op de Wijnhaven

Doorkijk naar het interieur van de betonnen parkeergarage

Zicht op de parkeergarage met de galerij rondom

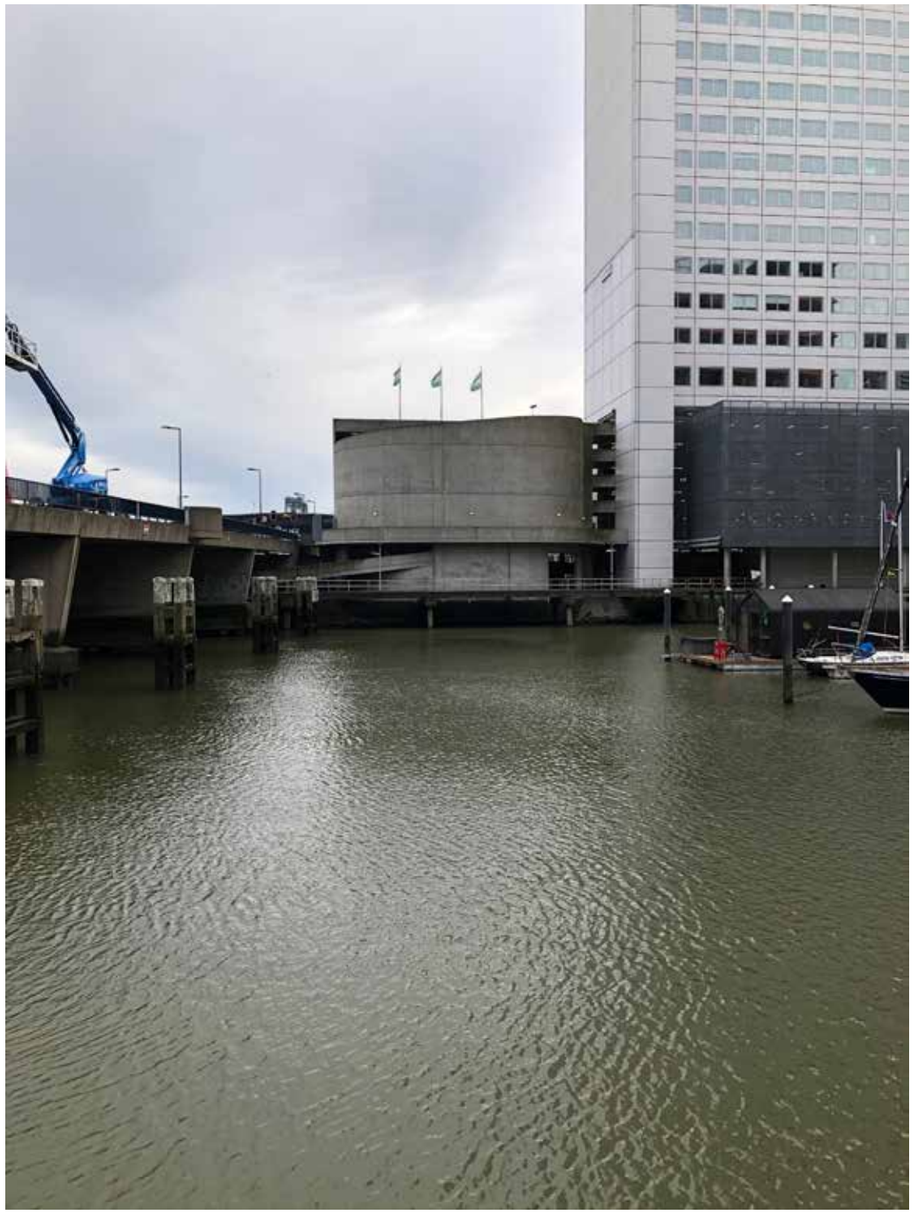

De achterkant van de Willmswerf en de parkeergarage

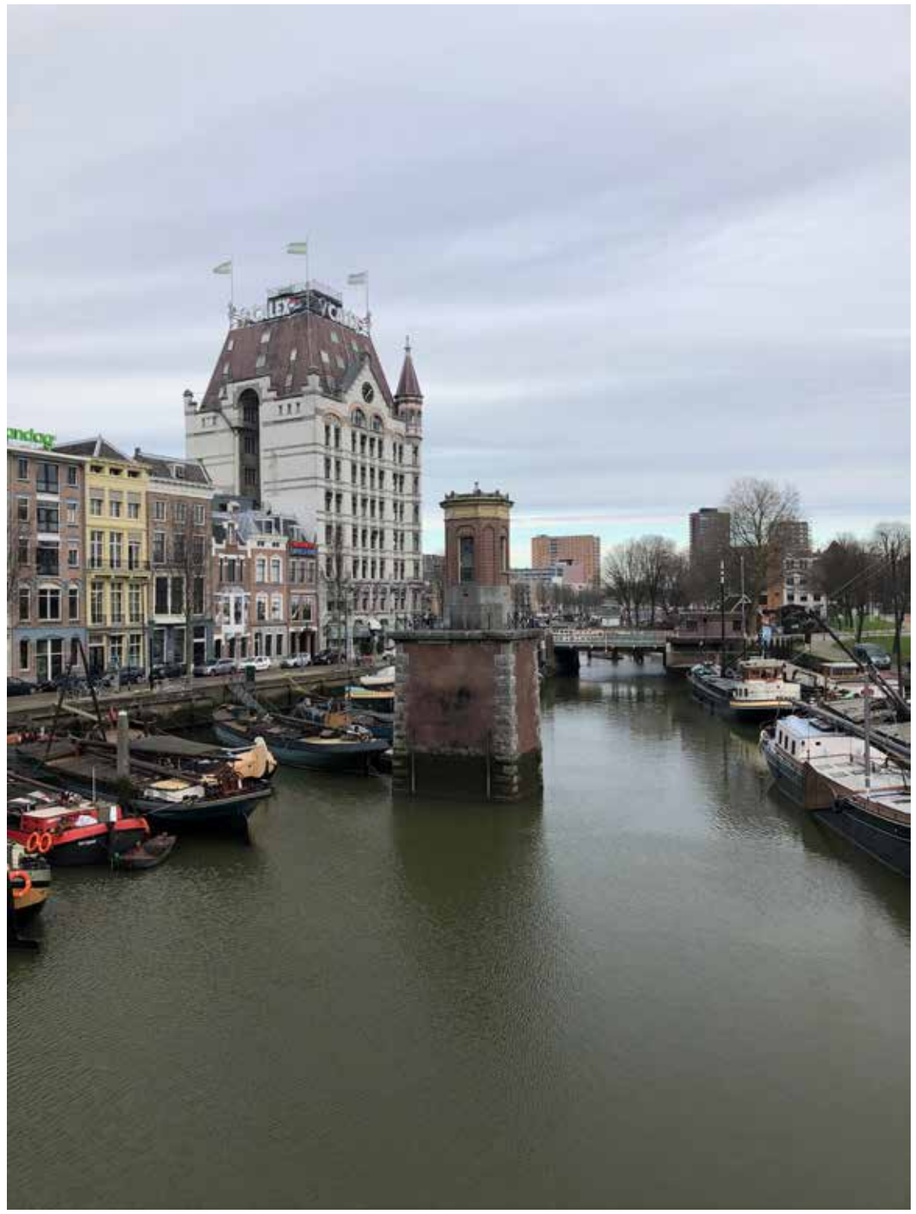

Een overgebleven restant uit de geschiedenis: het brugwachtershuisje was vroeger onderdeel van de draaibrug

Catalogus

Bestaande karakteristieke elementen

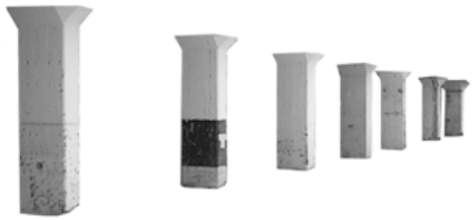

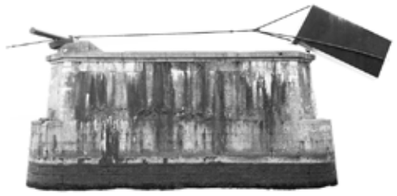

De elementen dienen als inspiratie voor de interventies

als aanleiding om op voort te bouwen of om de elementen bloot te stellen

07 Derde peiling

Derde peiling

Na de tweede peiling ben ik verder gaan inzoomen op een locatie om zo gerichter te werk te kunnen gaan. Waar in de vorige fase de bestaande context een minder grote rol speelde vormt deze tijdens de derde fase een belangrijke leidraad.

Verder onderzoek naar de locatie en haar geschiedenis toont de verschillende tijdlagen in het gebied en de variatie in architectuurstijlen. De elementen uit de verschillende tijdlagen tonen ieder hun eigen karakter en kwaliteit maar zijn ook moeilijk te lezen als geheel. Aan de hand van de methodiek van Piranesi worden verschillende studies gedaan, zowel in maquette als in collage. De studies hebben geresulteerd in een ruimtelijk conceptontwerp bestaande uit een reeks van interventies. De interventies bouwen voort op de bestaande en verloren karakteristieken van de locatie, soms op een directe wijze, soms meer abstract, en faciliteren diverse vormen van publiek gebruik.

Bestaande situatie

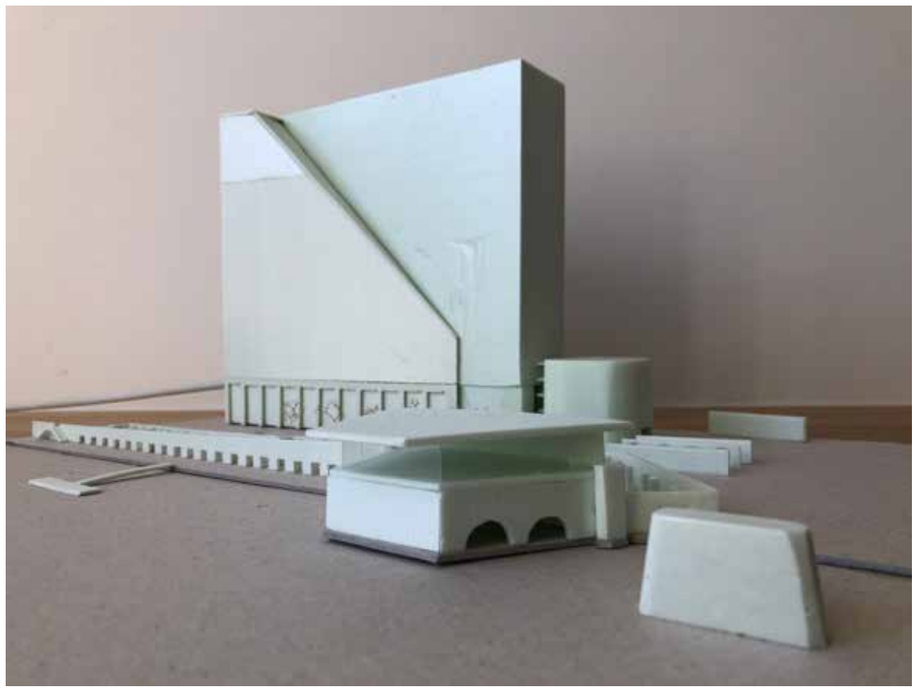

Bestaande situatie gezien vanaf de Maas

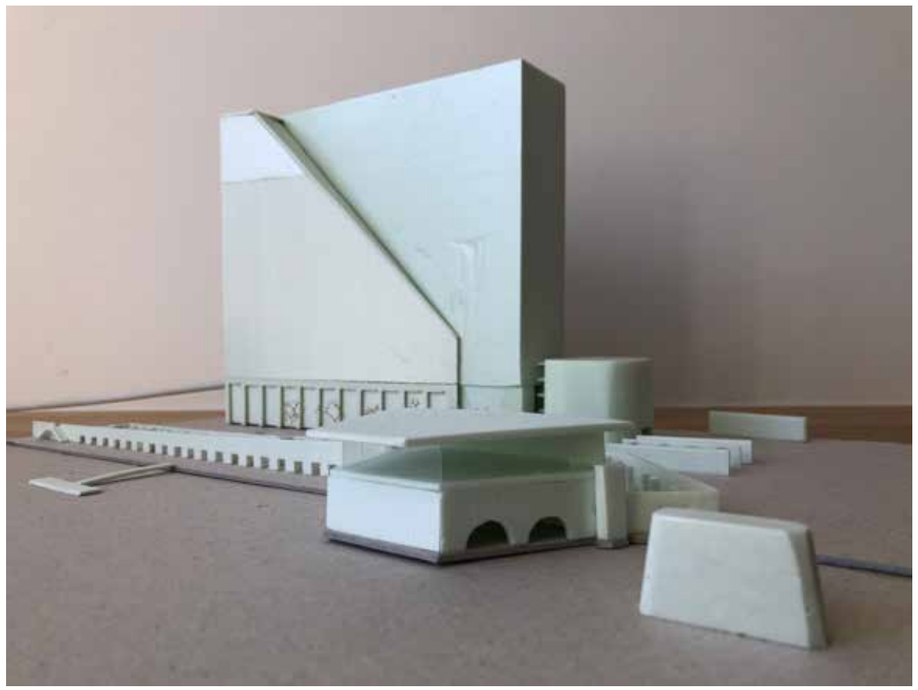

Bestaande situatie + verloren plekken uit de geschiedenis

Studies

Collages

Historische laag

Historische laag geabstraheerd

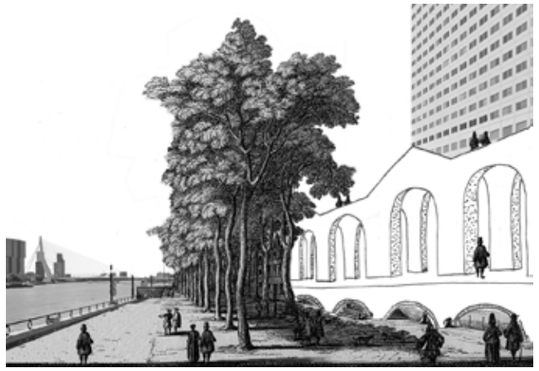

Structuur Piranesi

Structuur Piranesi geabstraheerd

De collages tonen verschillende studies aan de hand van de methodiek van Piranesi

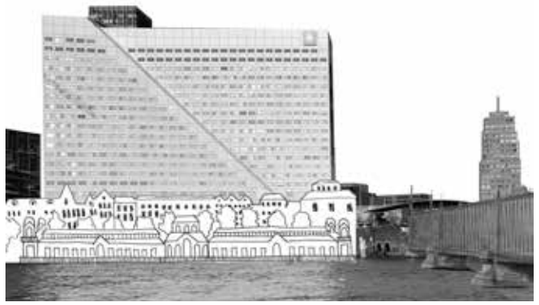

Historische laag

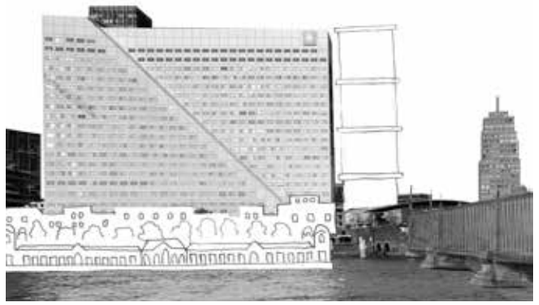

Historische laag geabstraheerd

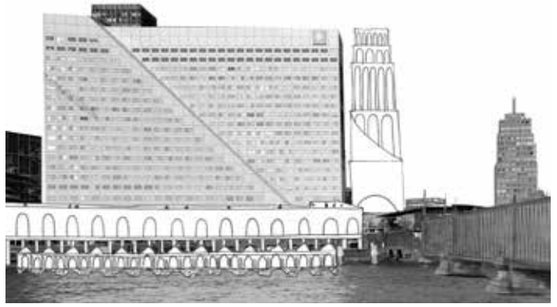

Structuren Piranesi

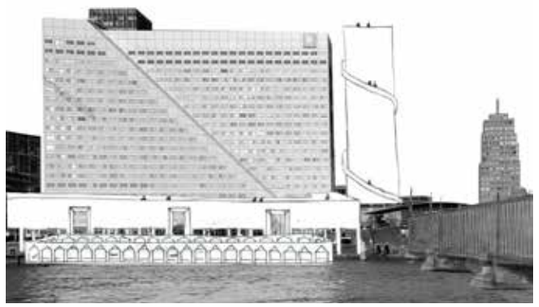

Structuur Piranesi geabstraheerd

Studies

Maquettes

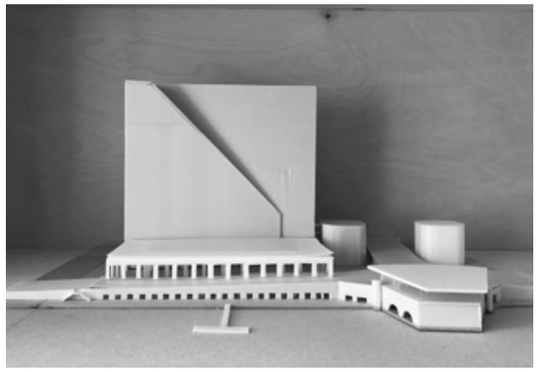

Verlengen bestaande structuur

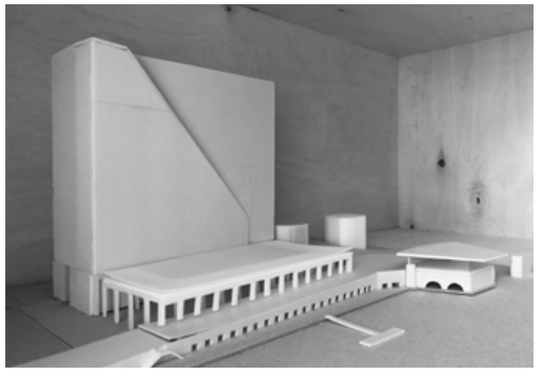

Verlengen bestaande structuur

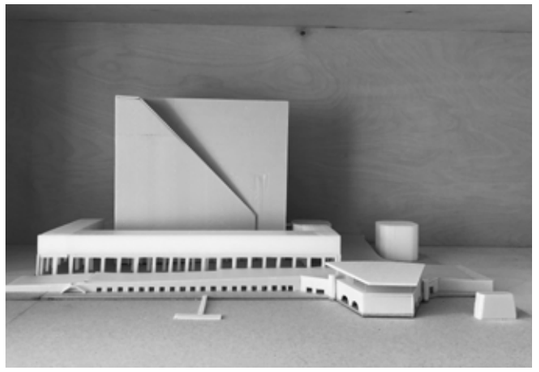

Omarmen bestaand gebouw

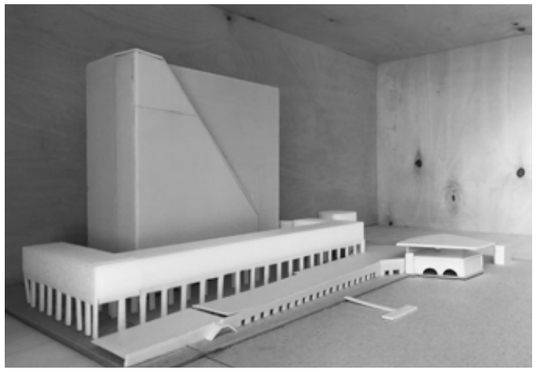

Omarmen bestaand gebouw

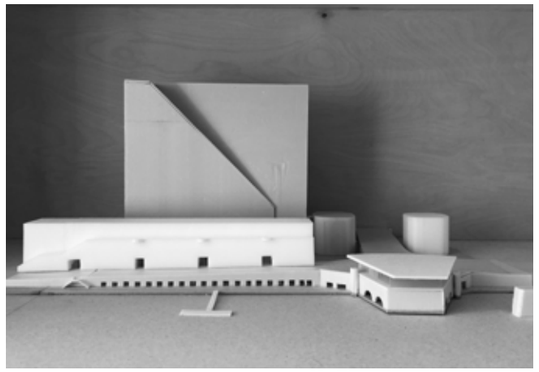

Historische laag geabstraheerd

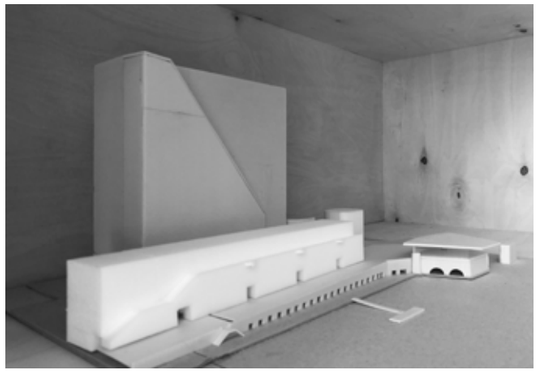

Historische laag geabstraheerd

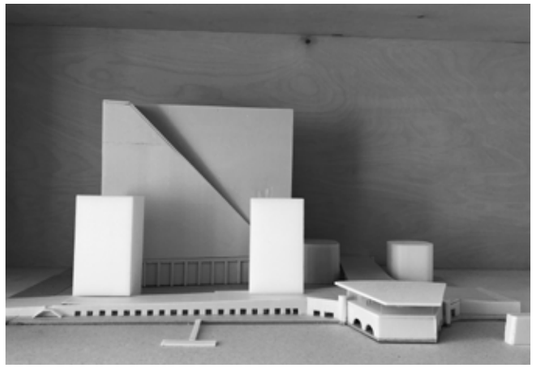

Paar van torens

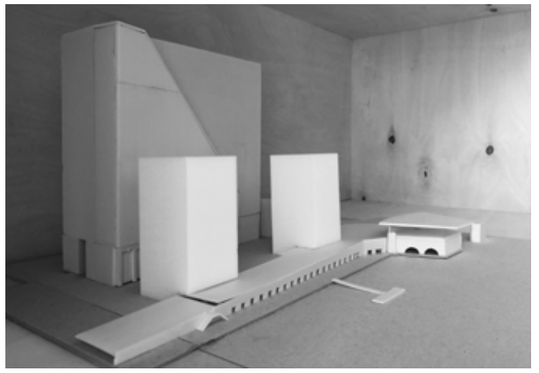

Paar van torens

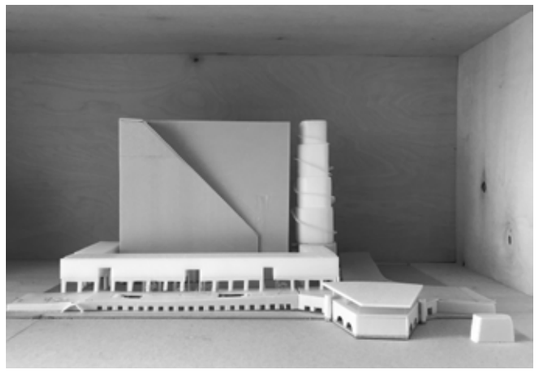

Omarmen bestaand gebouw + verlengen bestaande structuur

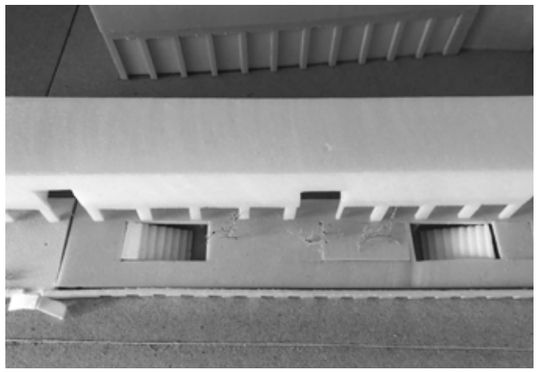

Openen bestaande structuur

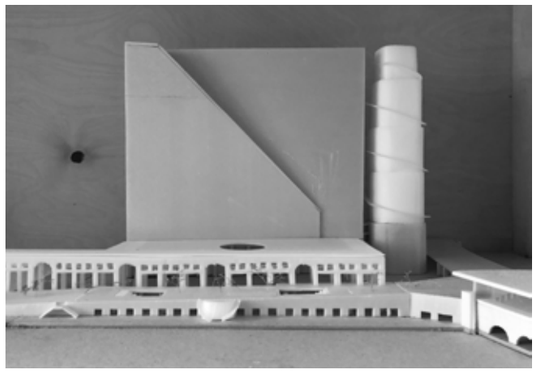

Verlengen bestaande structuur (2x)

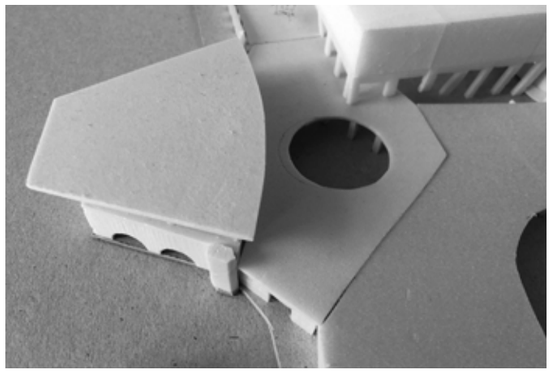

Openen bestaande structuur

De maquettes tonen verschillende studies aan de hand van de methodiek van Piranesi

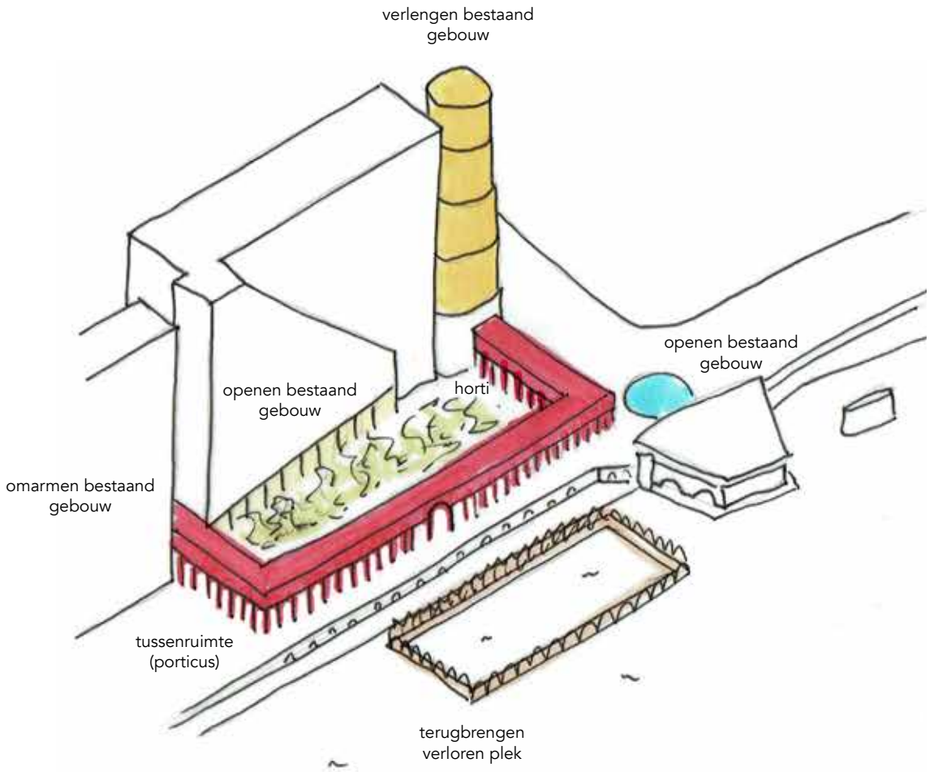

Een conceptschets toont de verschillende ingrediënten gebaseerd op de methodiek van Piranesi

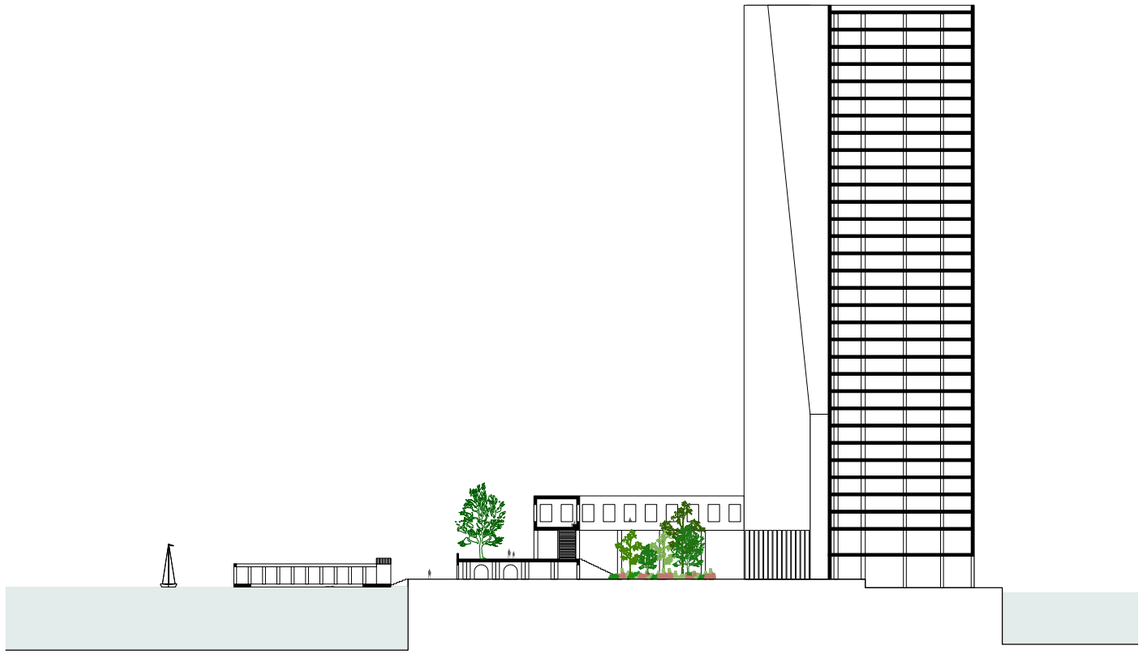

Een doorsnede toont de sequentie van de verschillende elementen

Studies

Ruimtelijk ontwerp

Studies

Scenes

Een Porticus omarmt de bestaande Willemswerf

Tussen de porticus en de kade ontstaat een wandelpromenade refererend naar vroeger

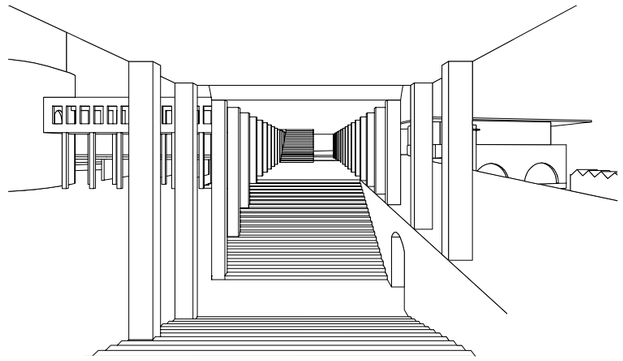

Twee trappen verbinden de verschillende niveaus in het gebied

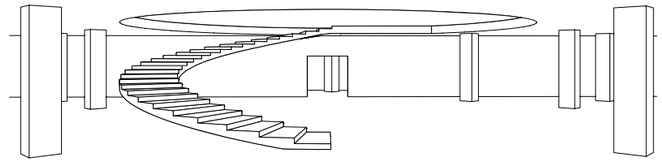

Een ronde trap versterkt de relatie tussen het straatniveau en de verborgen wereld hieronder

08 Groen licht

Groen licht

Tijdens deze fase heb ik een nieuwe tijdlaag toegevoegd: de laag van de verloren plannen, als een laag in de tijd die had kunnen bestaan. De elementen worden terug geprojecteerd in de tijd als een ‘terugkeer uit de toekomst’ en zijn gekozen op basis van hun compositie, het dialoog dat ze aangaan met de context en het architectonische karakter representatief voor de tijdsgeest waarin ze zijn ontworpen. Hoewel niet uitgevoerd, dragen de plannen bij aan de innovatieve kracht van Rotterdam. Samen met de verloren plekken uit de geschiedenis vormt deze laag de context voor de interventies. Als analyse zijn de verloren plekken en plannen van het gebied in kaart gebracht en gecomponeerd aan de hand van de methodiek van Piranesi.

De laag van de interventies is verder uitgewerkt en verbindt de elementen uit de verschillende tijdlagen met elkaar. Twee grote axonometrieën representeren de wereld als zijnde één tijdlaag. Diverse doorsnedes laten de sequentie van de verschillende elementen uit de tijdlagen zien.

Analyse

Doorsnede en plattegrond

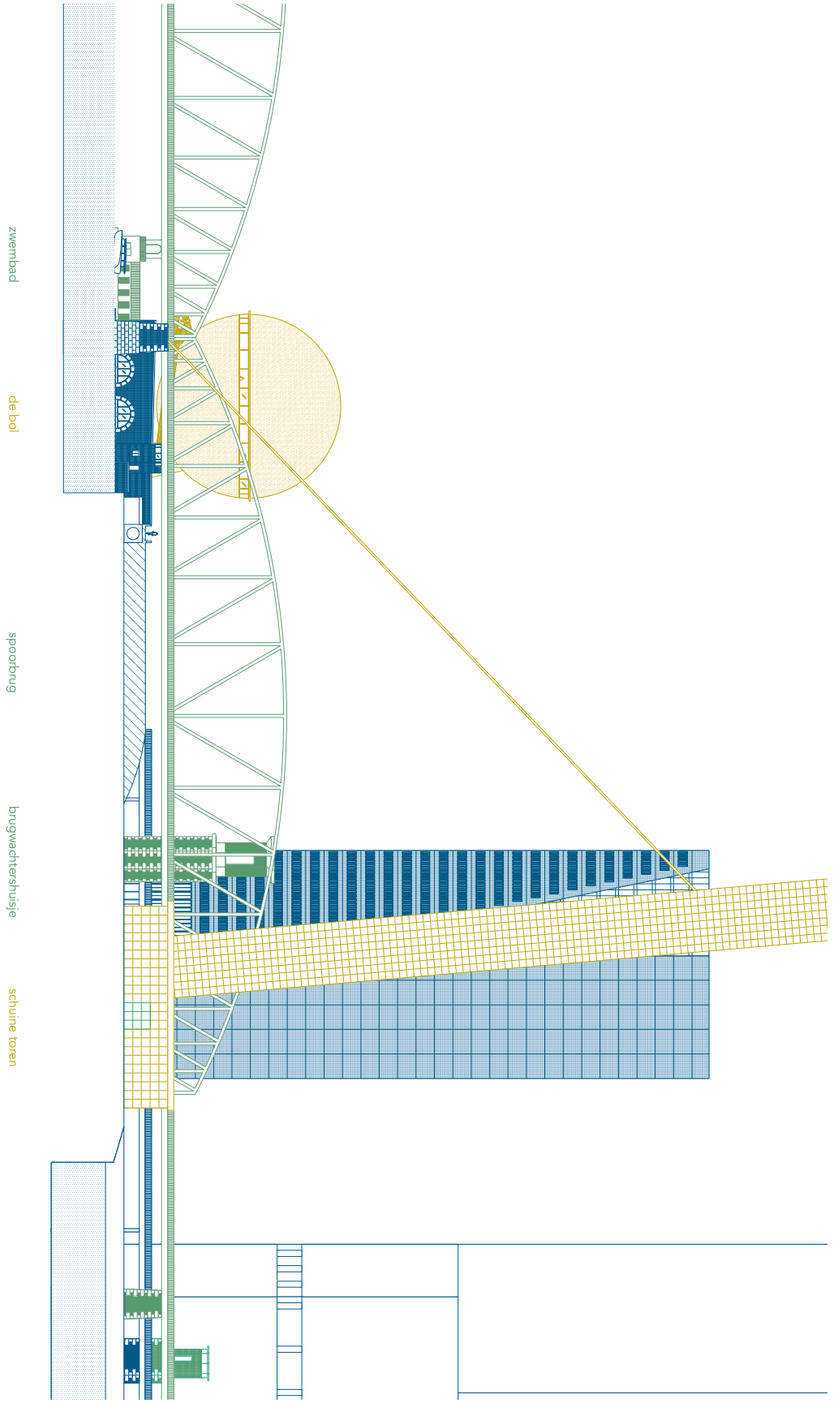

Een doorsnede en plattegrond toont verloren elementen uit de geschiedenis, zowel gebouwd als niet gebouwd

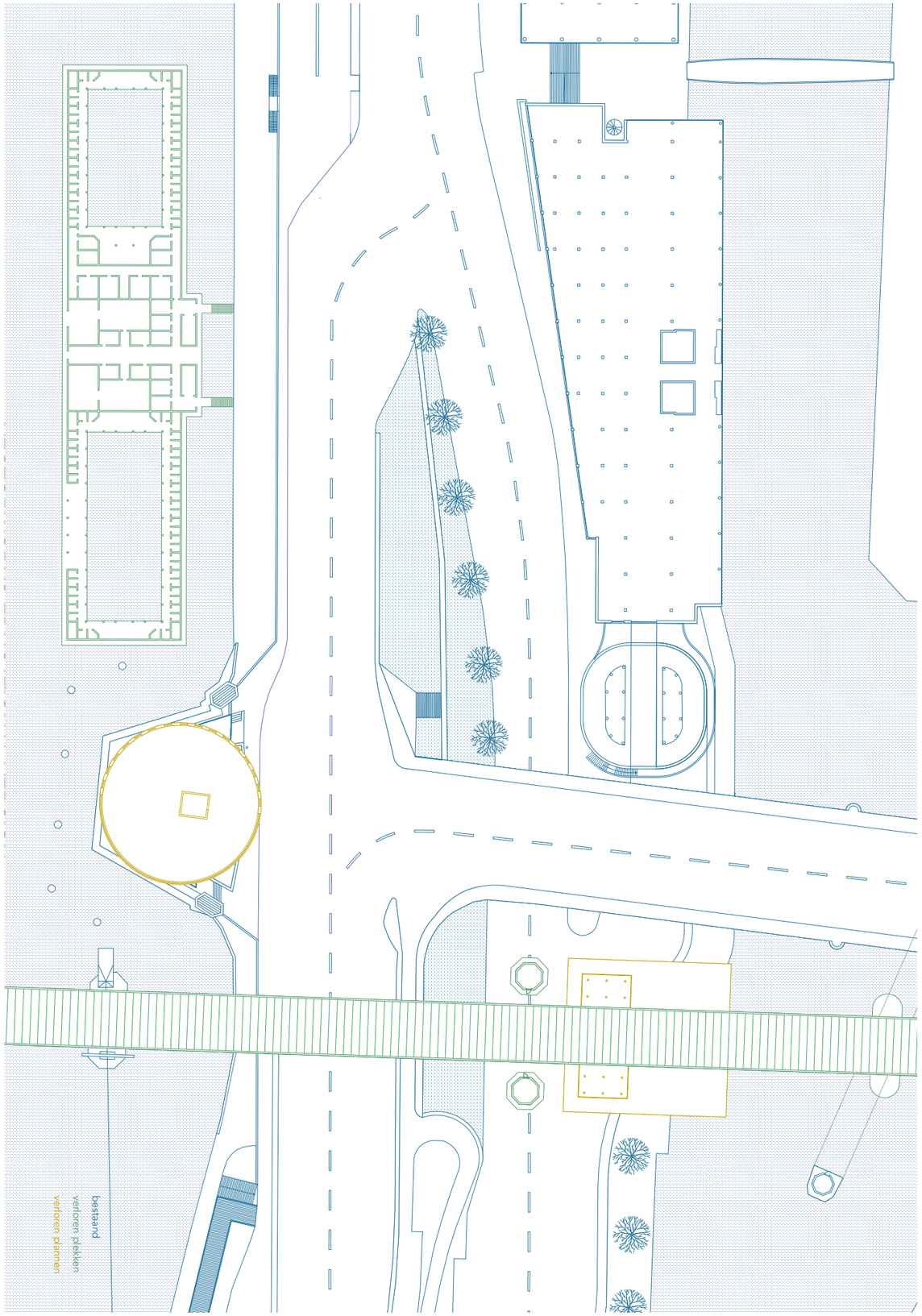

Samengevoegd met de bestaande context tonen de elementen overeenkomsten met de compositie van Campo Marzio

Schema's

Composities

Assen

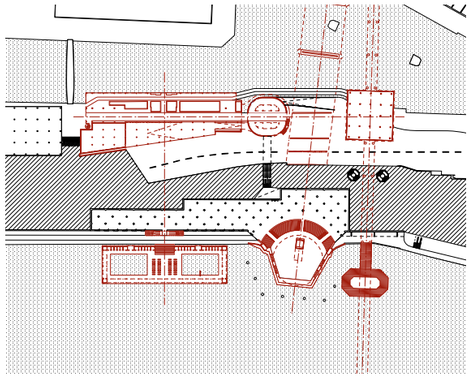

Niveau -1

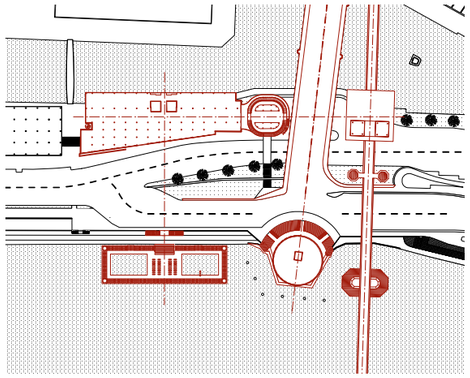

Niveau 0

Paren

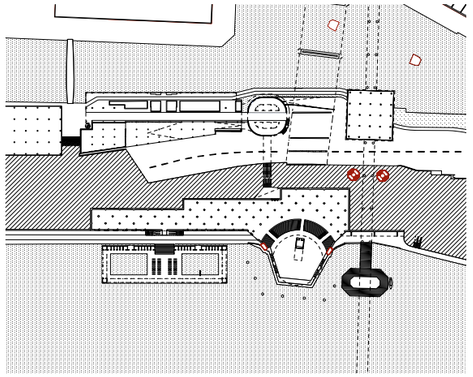

Niveau -1

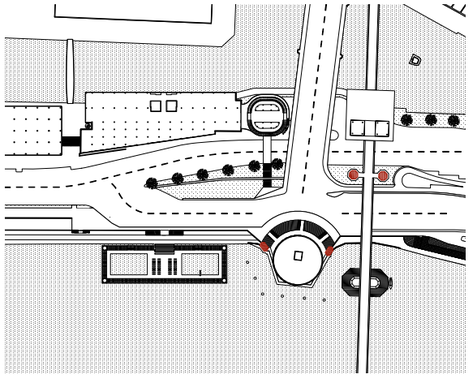

Niveau 0

Tussenruimte

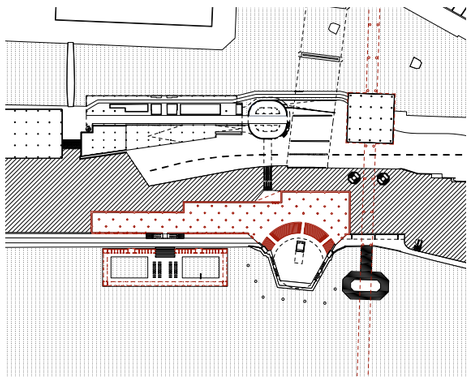

Niveau -1

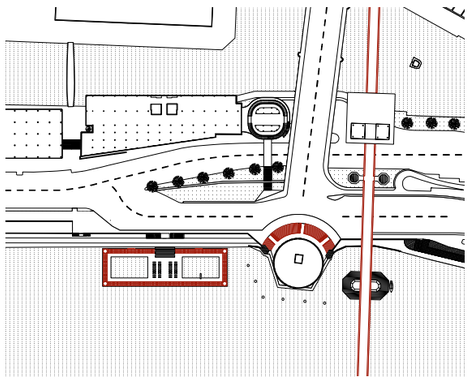

Niveau 0

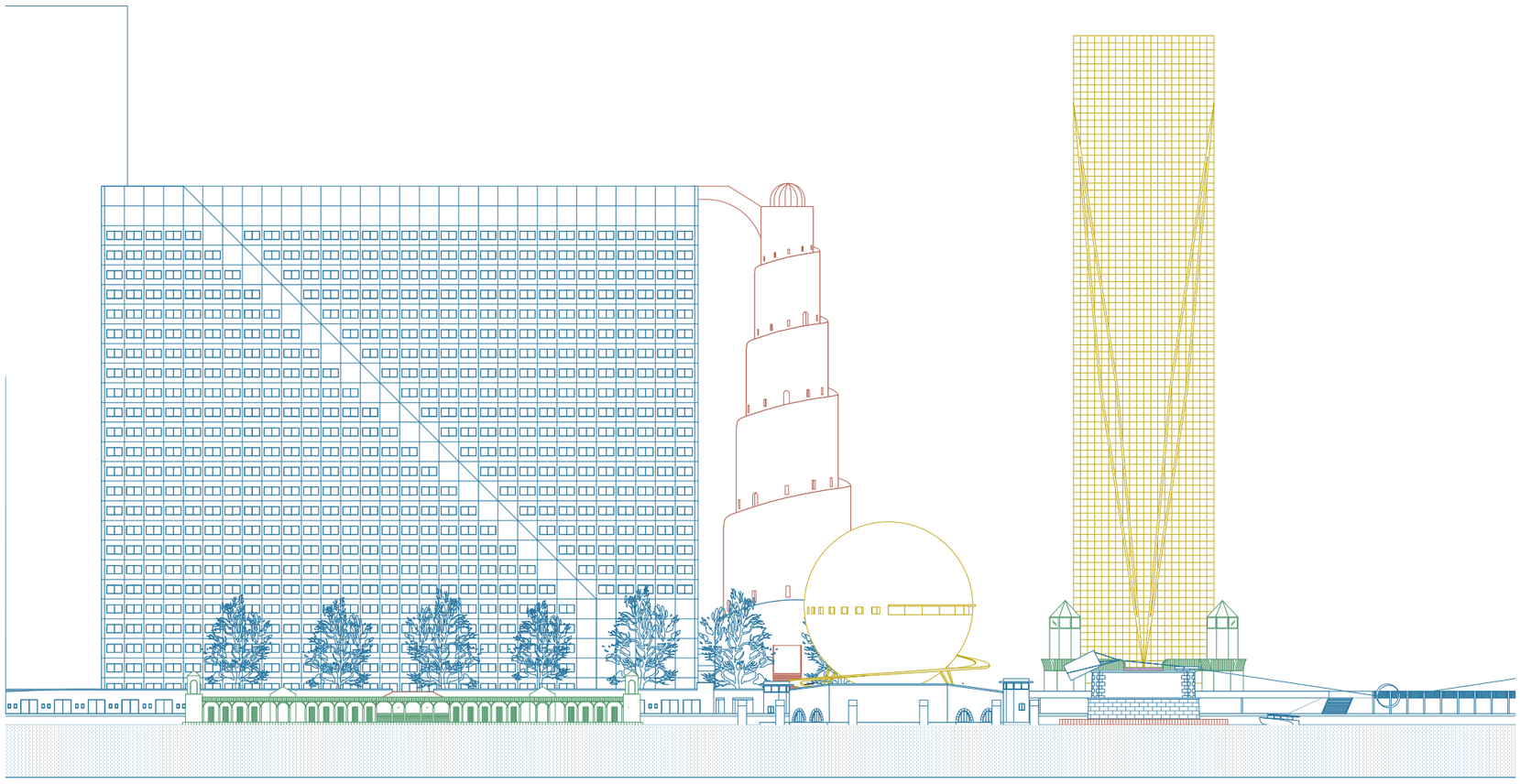
trap naar kade
zwembad
trap-toren
luchtbrug
de bol
uitkijkkoepel
schuine toren
promenade
eiland
uitkijkkoepel
bestaand
verloren plekken
verloren plannen
verbeelding

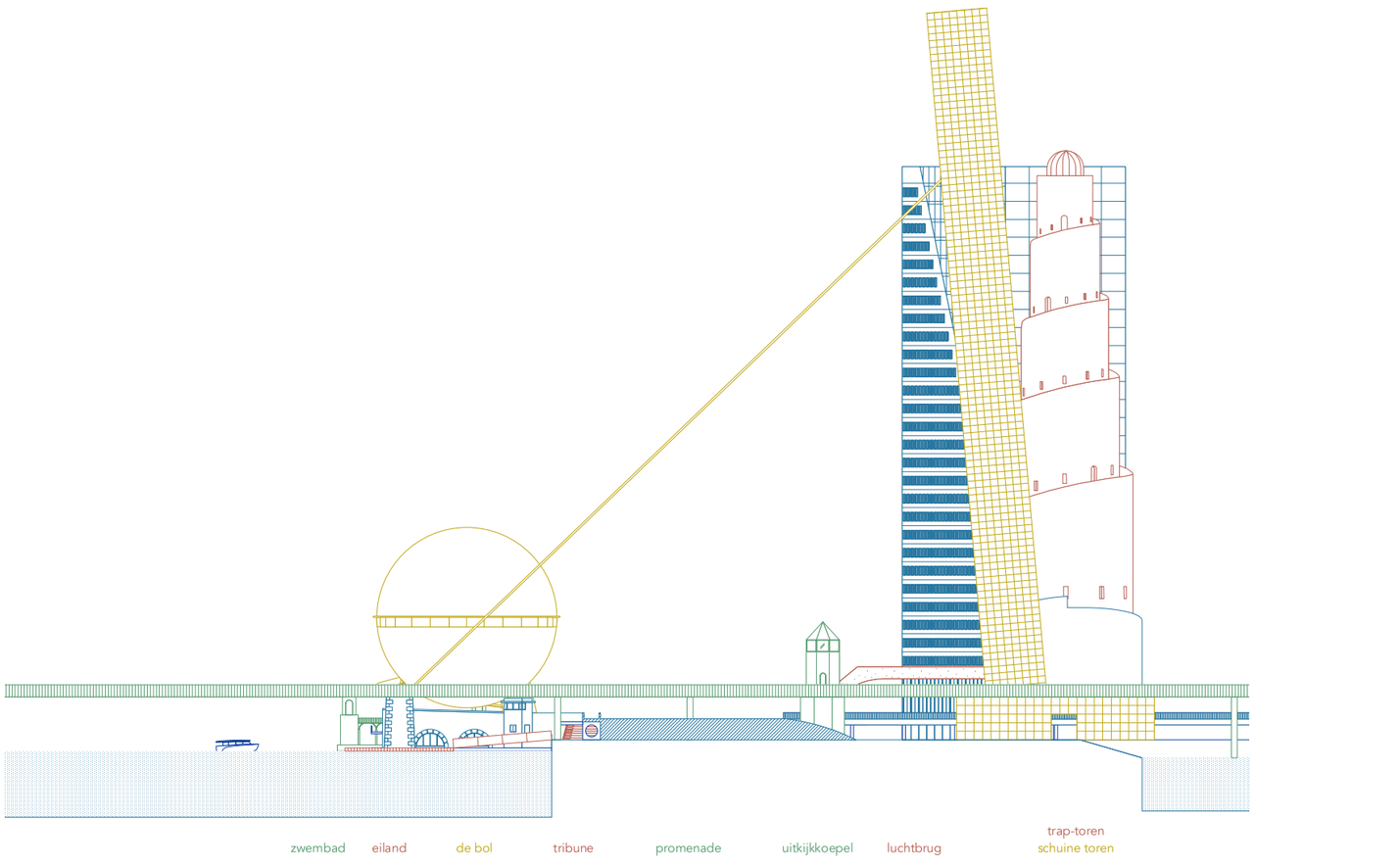
zwembad
eiland
de bol
tribune
promenade
uitkijkkoepel
luchtbrug
trap-toren
schuine toren
bestaand
verloren plekken
verloren plannen
verbeelding

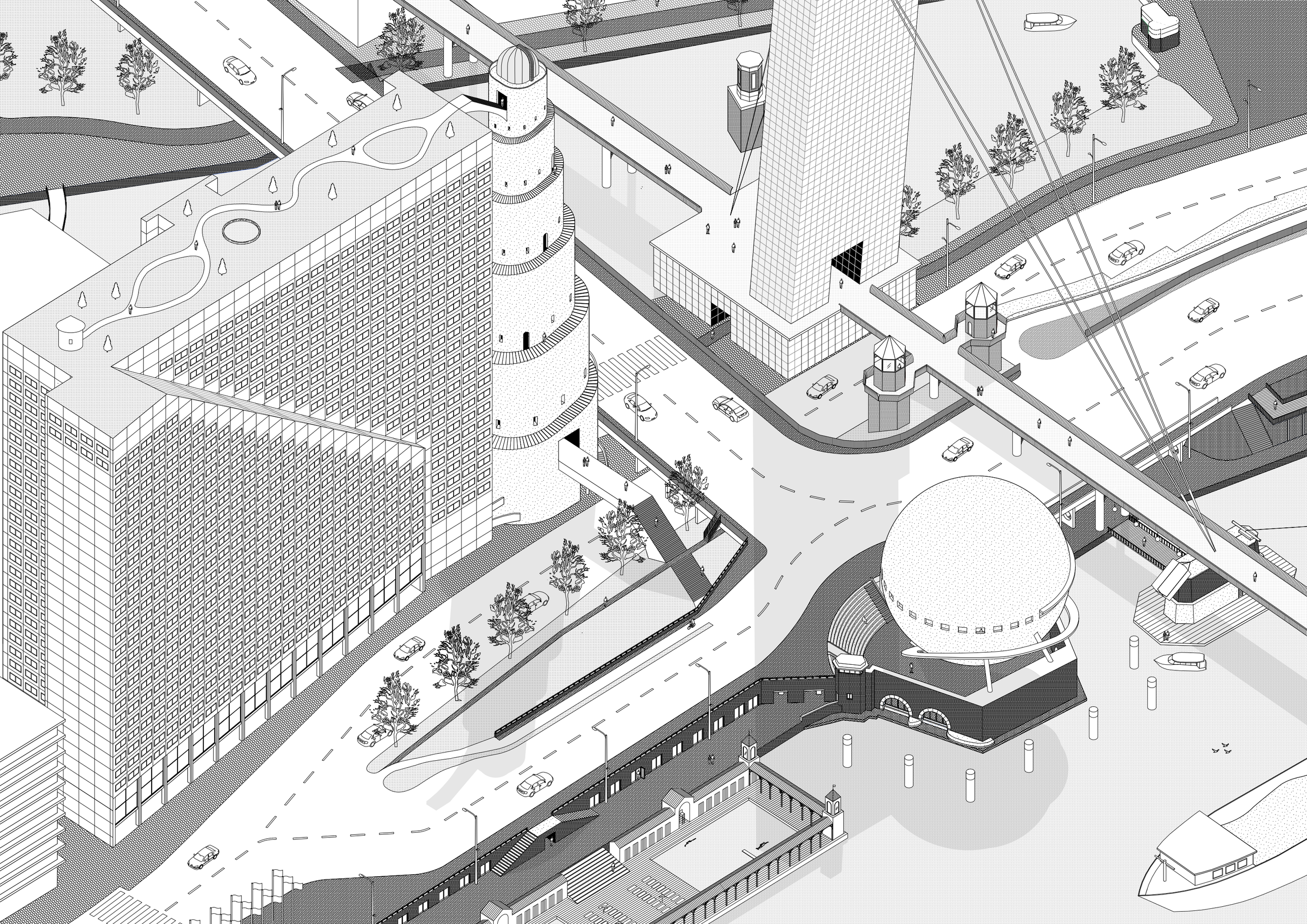

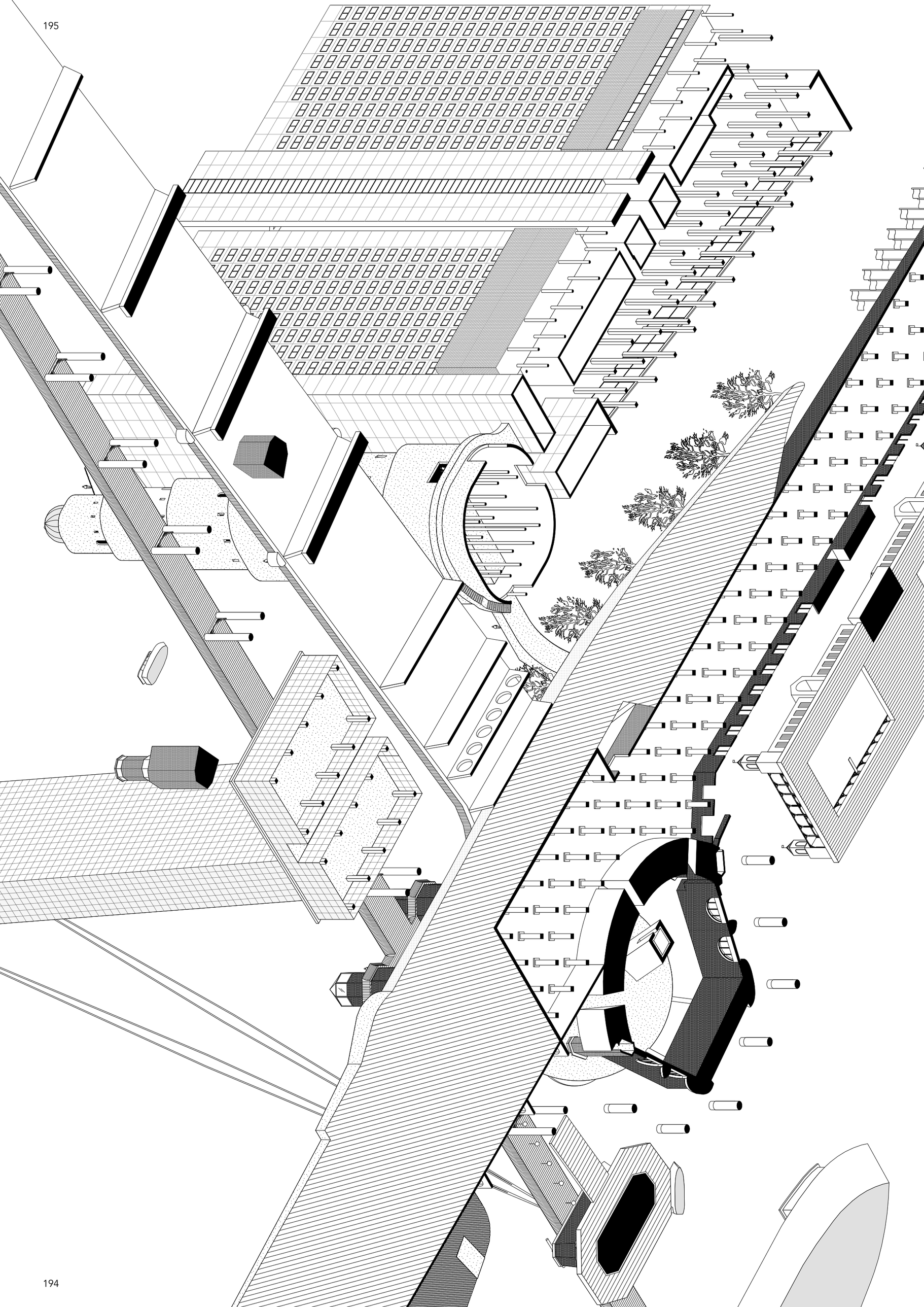

09 Plantoelichting

Vooraanzicht vanaf de Maas

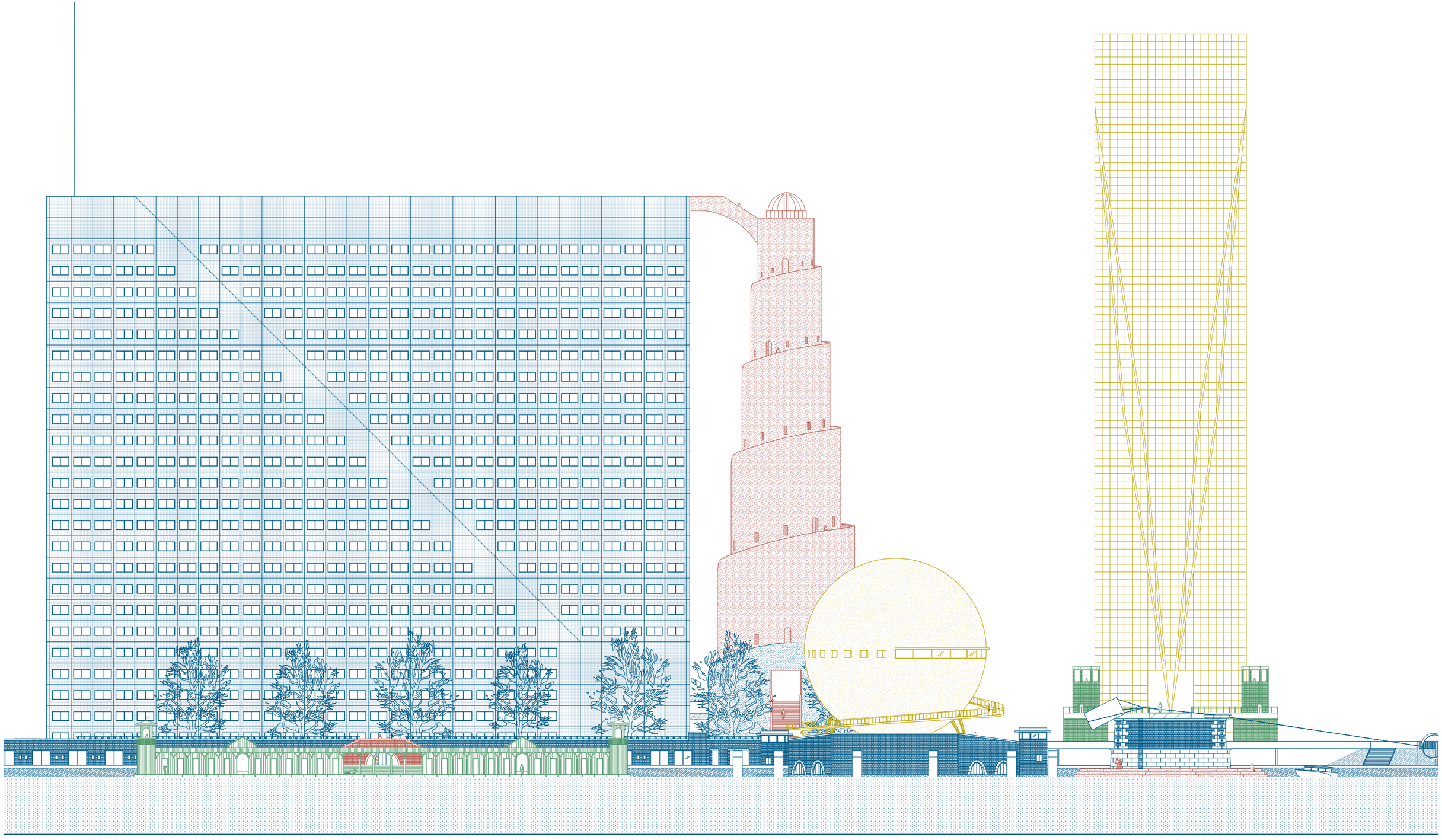

trap naar de kade
zwembad

ziggurat
luchtbrug

bol

uitkijkkoepel

schuine toren
promenade
eiland

uitkijkkoepel

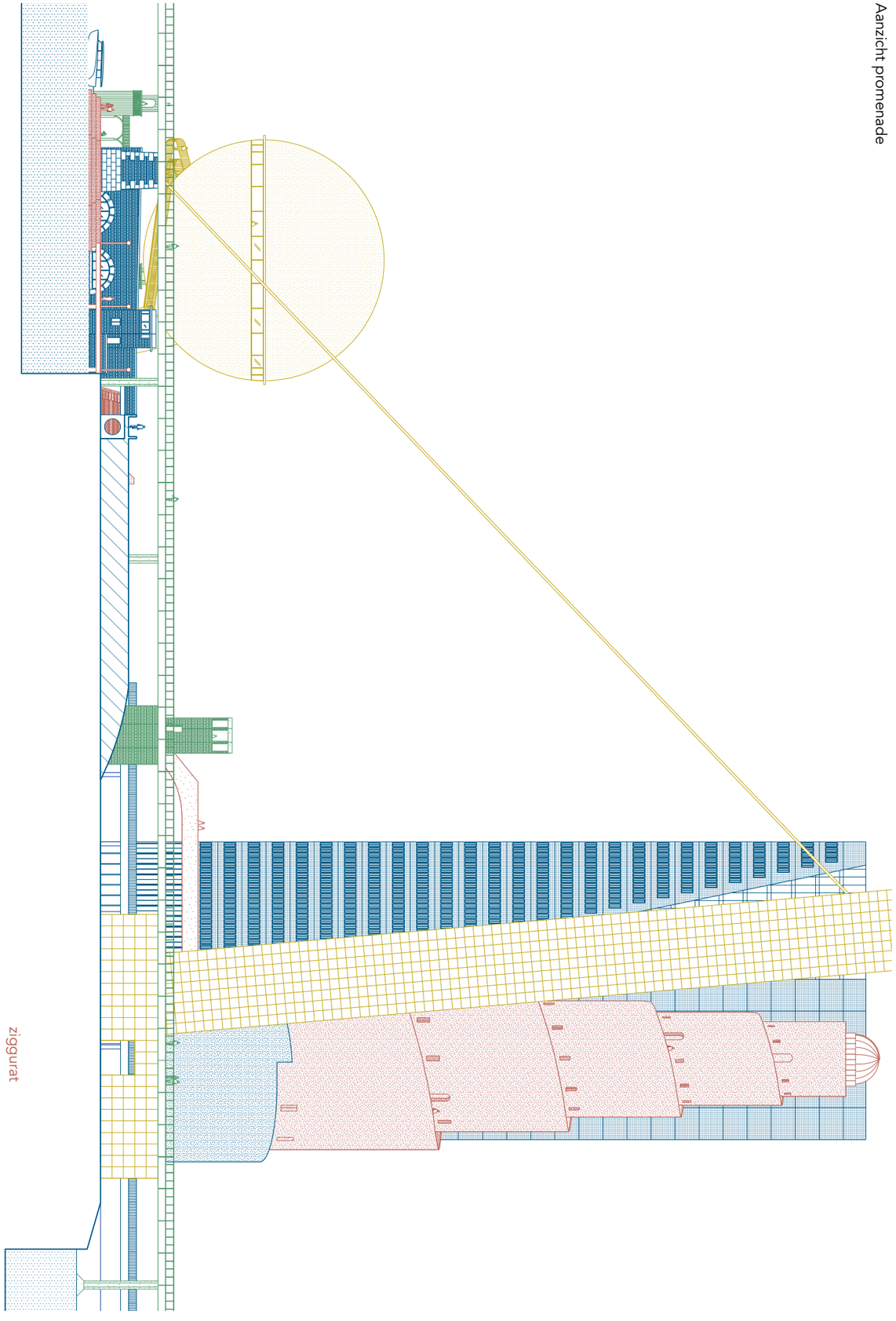

Aanzicht promenade

Plantoelichting

Mijn project leest als een fictieve reis door de geschiedenis van de Boompjes. Verschillende tijdlagen worden getoond als zijnde één tijdlaag. Samen vormen zij de context voor de interventies. Aan de hand van de methodiek van Piranesi worden verschillende studies gedaan, enerzijds in compositie, anderzijds in de manier waarop er wordt voortgebouwd op de verloren geschiedenis van Rotterdam.

De bestaande laag vertelt het verhaal van de realiteit: hoe de locatie zich heeft ontwikkeld door de eeuwen heen naar zijn huidige context en welke verborgen architectonische schoonheden daar een rol in spelen. Een verborgen wereld onder het viaduct laat een ruimtelijkheid zien gevuld met een grid van kolommen, het bruggenhoofd en de brugpijler dienen zich aan als historische aanknopingspunten en een spiraalvormige parkeergarage bezit een karakteristieke structuur om op voort te bouwen.

De laag van de verloren plekken toont de waardevolle verloren publieke plekken uit de geschiedenis van de locatie. Net als in *Il Campo Marzio* zijn dit geen letterlijke kopieën, maar herinterpretaties, voortbouwend op hun oorspronkelijke typologie. Dit maakt de elementen herkenbaar maar tegelijkertijd eigen, om zo de verbeelding te prikkelen. De elementen zijn gekozen op basis van hun compositie en hun oorspronkelijke publieke betekenis voor de stad. Zo was het drijvende zwembad een belangrijke publieke ontmoetingsplek en de brug een belangrijke as in het weefsel van de stad die tegelijkertijd een overdekte publieke promenade creëerde.

De elementen worden getransformeerd naar meer open en toegankelijke publieke ruimtes. Het drijvende zwembad krijgt in plaats van een private afbakening een open structuur rondom, zodat er een toegankelijke ruimte ontstaat met zicht op de omgeving. De oorspronkelijke spoorbrug tranformeert in een voetgangersbrug als een verhoogde publieke promenade om te flaneren.

De laag van de verloren plannen toont de waardevolle nooit gebouwde plannen van het gebied; een toekomst die nooit plaatsvond. De scenario's dienen om een nog ongebouwde toekomst te analyseren. De elementen worden terug geprojecteerd in de tijd als een 'terugkeer uit de toekomst' en zijn gekozen op basis van hun compositie, het dialoog dat ze aangaan met de context en het architectonische karakter representatief voor de tijdsgeest waarin ze zijn ontworpen. Een sublieme archetypische bol toont overeenkomsten met de bizarre wereld van Piranesi en gaat op een wonderschone manier de relatie aan met het historische bruggenhoofd. Tegelijkertijd symboliseert de bol het einde van een belangrijke as in het gebied, afkomstig uit de Blaak. De schuine toren representeert de grootstedelijke ambitie van die periode en gaat de relatie aan met de historische brugpijler in de Maas. Het gebouw doet met zijn stalen tuien ineens weer denken aan de spoorbrug die er vroeger liep. Hoewel de elementen op het eerste gezicht generiek zijn van karakter, gaan ze op een interessante manier in dialoog met hun omgeving.

Ook deze laag wordt toegankelijk gemaakt. Door de ruimte onder de bol te openen ontstaat er een publiek plein die de ingang van de bol markeert. De plint van de schuine toren wordt verbonden met de promenade waardoor er een publiek platform ontstaat. Openingen in de toren versterken de toegankelijkheid en doorstroom door het gebied.

Om de verschillende tijdlagen met elkaar in verbinding te brengen introduceer ik een nieuwe tijdlaag, bestaande uit een reeks van diverse context-gebonden interventies. De elementen uit de bestaande context onthullen al composities van *Il Campo Marzio*, door het toevoegen van nieuwe elementen worden deze composities versterkt. De interventies zijn gewijd aan de context en bouwen voort op de bestaande en historische karakteristieken. Meer dan losse objecten in de omgeving, versterken ze de relatie tussen de bestaande elementen en de elementen uit de geschiedenis.

De architectuur van de interventies is te herleiden naar de context enerzijds en een archetypisch karakter anderzijds. Er wordt zowel op een directe als op een abstracte manier aansluiting gezocht met de karakteristieken van de omgeving. Soms gebeurt dit heel subtiel en vanzelfsprekend, alsof het altijd al onderdeel was van de locatie; een trap langs de kademuur gaat op in de achterliggende gevel en markeert de ingang naar de achtergelegen wereld onder het viaduct of een loopbrug en een eiland die de verbinding maken met de brugpijler in de Maas als een eiland dat er altijd al was. Andere keren gebeurt dit groots en meeslepend, als reactie op de grote gebaren in het gebied; een spiraalvormige toren citeert de bestaande structuur herhaaldelijk naar boven, voortbouwend op de methodiek van Piranesi. Om deze interventie

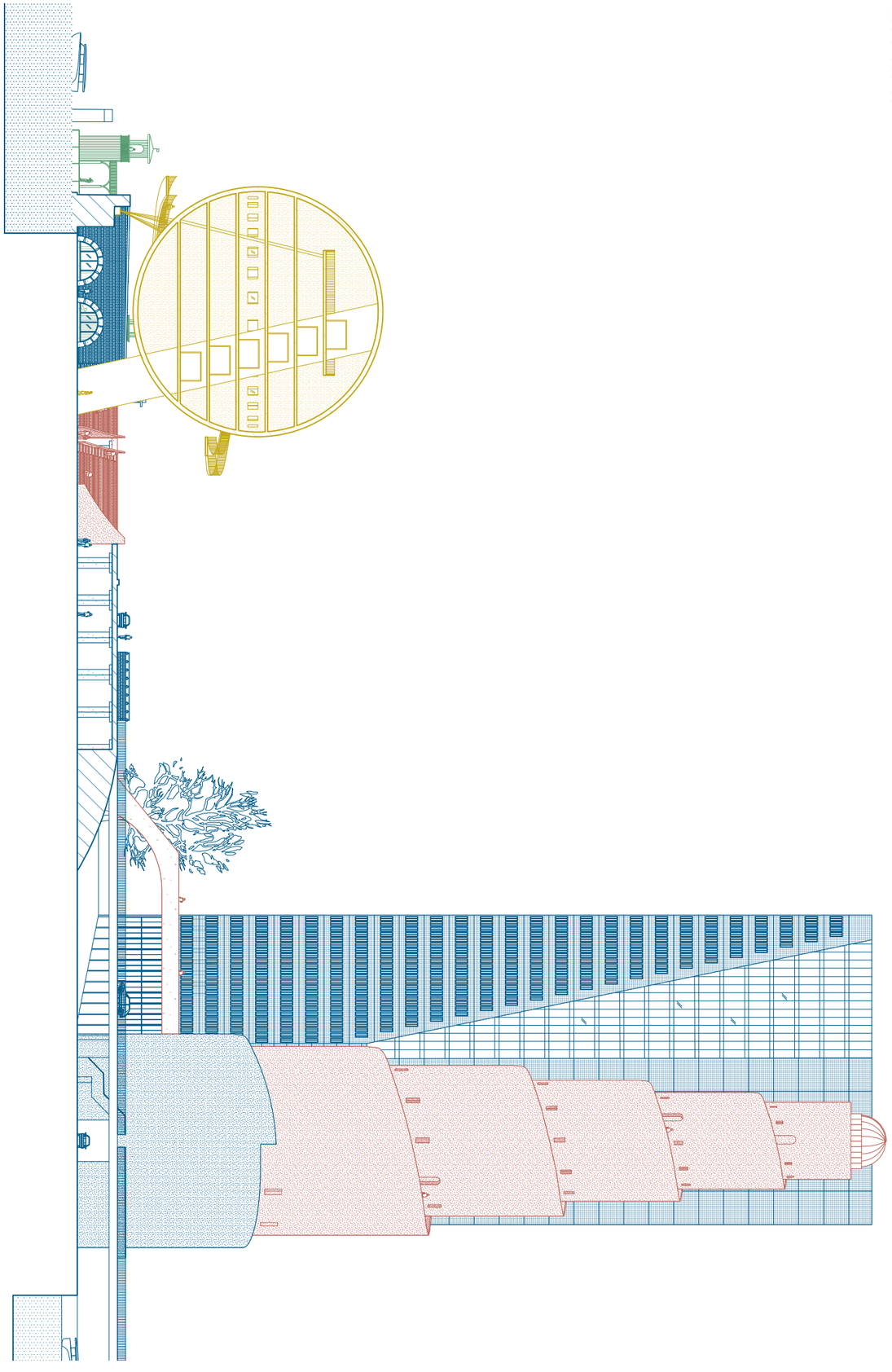

te dramatiseren maken de elementen een schaalsprong naar boven en contrasteert het ontwerp met de generieke Willemswerf en de schuine toren. Ook de aanwezige karakteristieke hellingbaan wordt doorgezet en creëert een wentelende publieke reis naar boven. Het eindpunt van de toren is de perfecte plek voor een observatorium, als eindpunt van de reis. Tegelijkertijd creëert de toren verbinding; het dak van de Willemswerf wordt een arcadisch landschap. Voortbouwend op het romantische karakter van de toren bevrijdt het landschap zich van zijn geometrische gevels. Een patio in het dak van de Willemswerf creëert verbinding tussen het daklandschap en het gebouw.

Het archetypische karakter maakt de interventies herkenbaar als seperate tijdlaag en roept associaties op. Een ronde tribunetrap doet denken aan een theater, een spiraalvormige toren krijgt het karakter van een ziggurat, of een achthoekig platform in het water als een geabstraheerd eiland. Tegelijkertijd passen de interventies zich op een vanzelfsprekende manier aan in de omgeving. De kleuren en materialen zijn variaties op de materialisering uit zowel de bestaande als de verloren context.

De interventies integreren op verschillende schaalniveaus plekken en ruimtes met diverse manieren van publiek gebruik. De open ruimte is hier voorwaarde-scheppend, niet inhoud-bepalend. Dat levert flexibiliteit op, maar biedt ook ruimte voor interpretatie in gebruik en toe-eigening van de ruimte.

De hoogteverschillen zijn kenmerkend voor het gebied. De interventies bouwen voort op bestaande routes en stijgpunten in het gebied. Verschillende trappen en tunnels worden blootgesteld en versterkt. Zo ontstaat er een toegankelijke publieke route door het gebied met allerlei nieuwe verbindingen en zichtlijnen. De grens tussen publiek en privé, binnen en buiten, collectief en individu, feit en herinnering vervaagt en levert een sequentiële reis op door de tijdlagen van het gebied.

Als geheel werkt het plan op basis van onderscheid, tegenstellingen, tegenstrijdigheden en paradoxen. Zowel de verloren plekken, de verloren plannen als de architectonische interventies vertellen een verhaal over een alternatief stedelijk landschap met als doel de rijke en gelaagde context van Rotterdam te tonen als aanknopingspunten voor een mogelijke toekomst.

Doorsnede Ziggurat

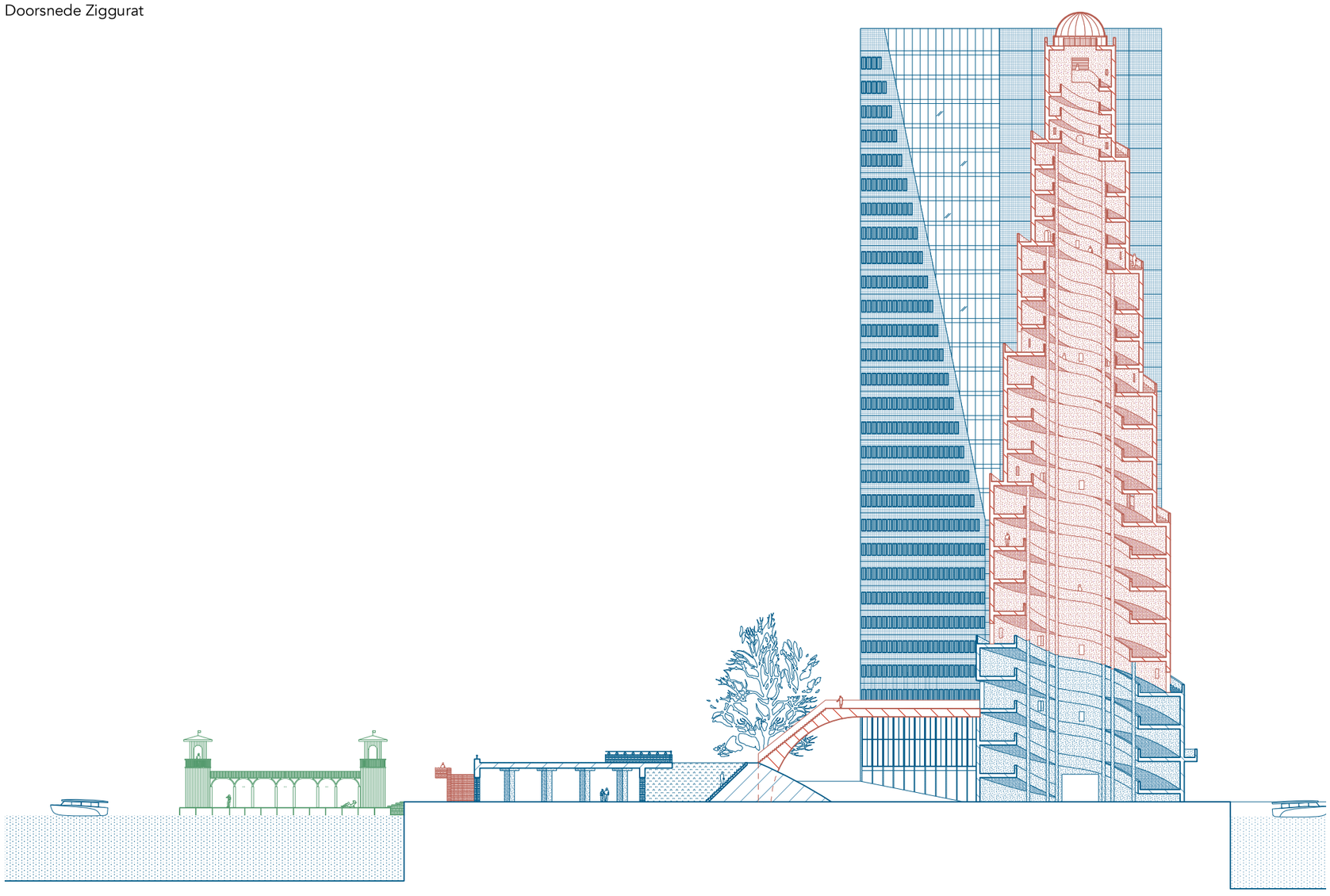

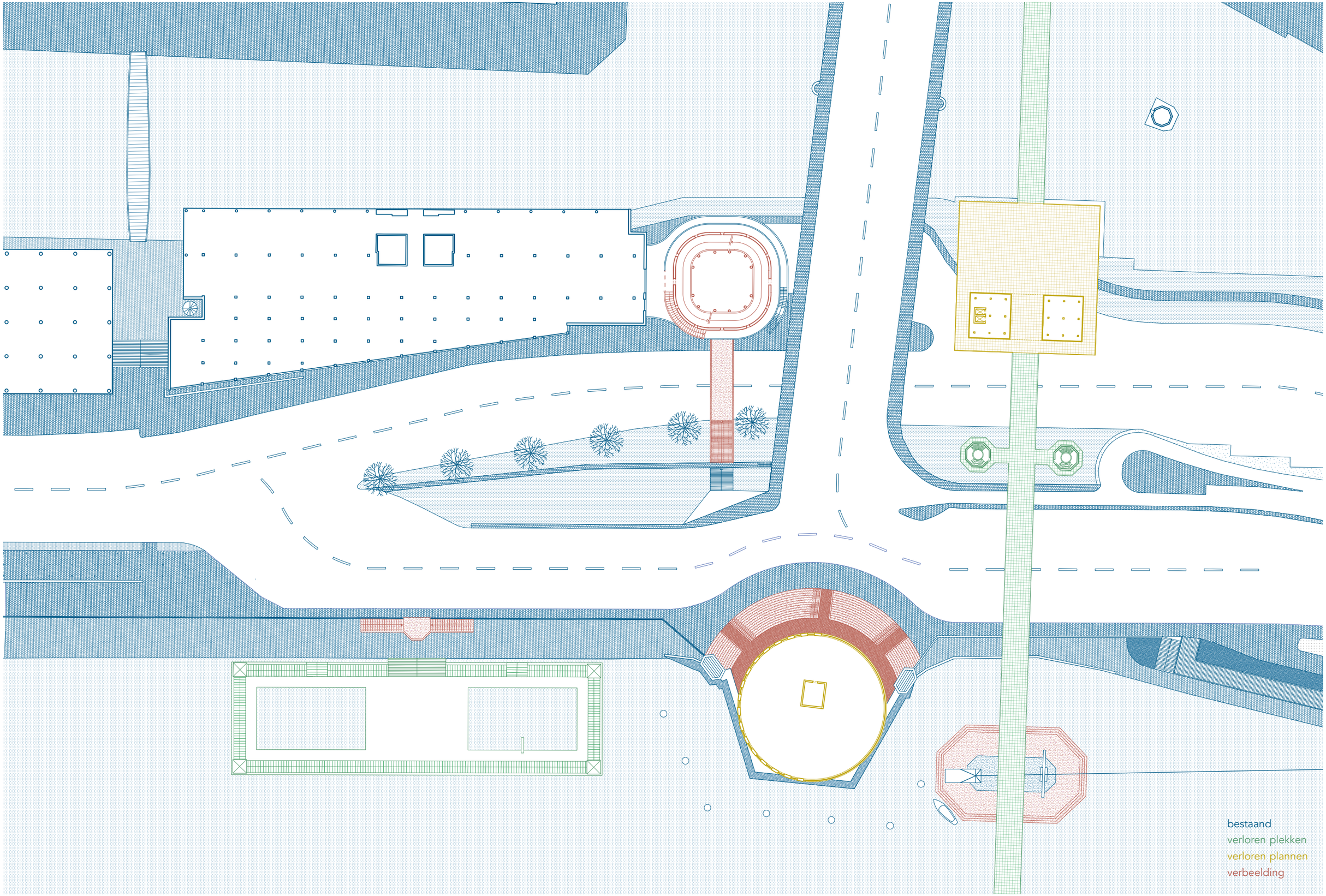

Plattegrond P0

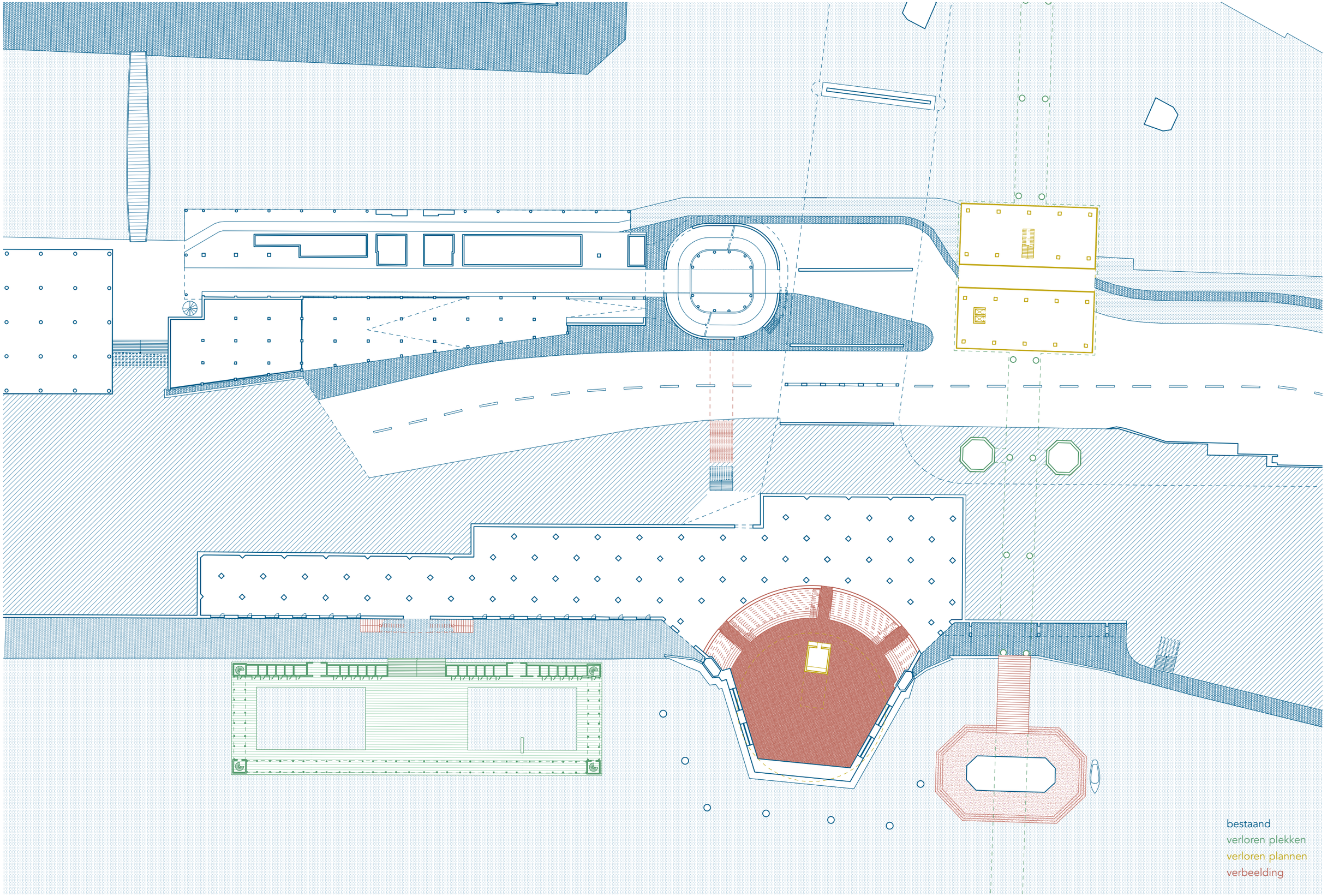

Plattegrond P-1

Aanzicht promenade en eiland

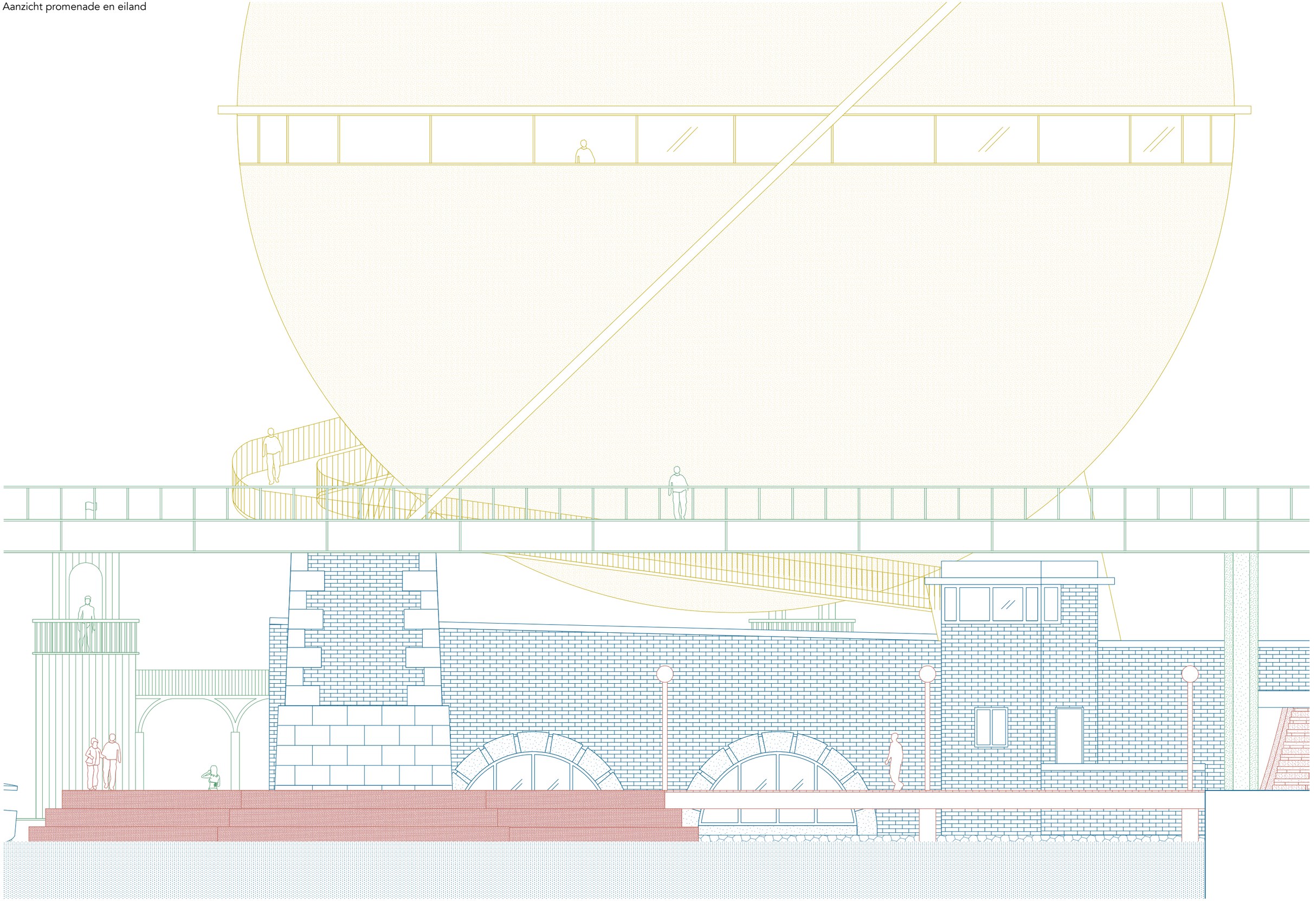

Doorsnede bol en tribune met de overgang naar de verborgen wereld onder de weg

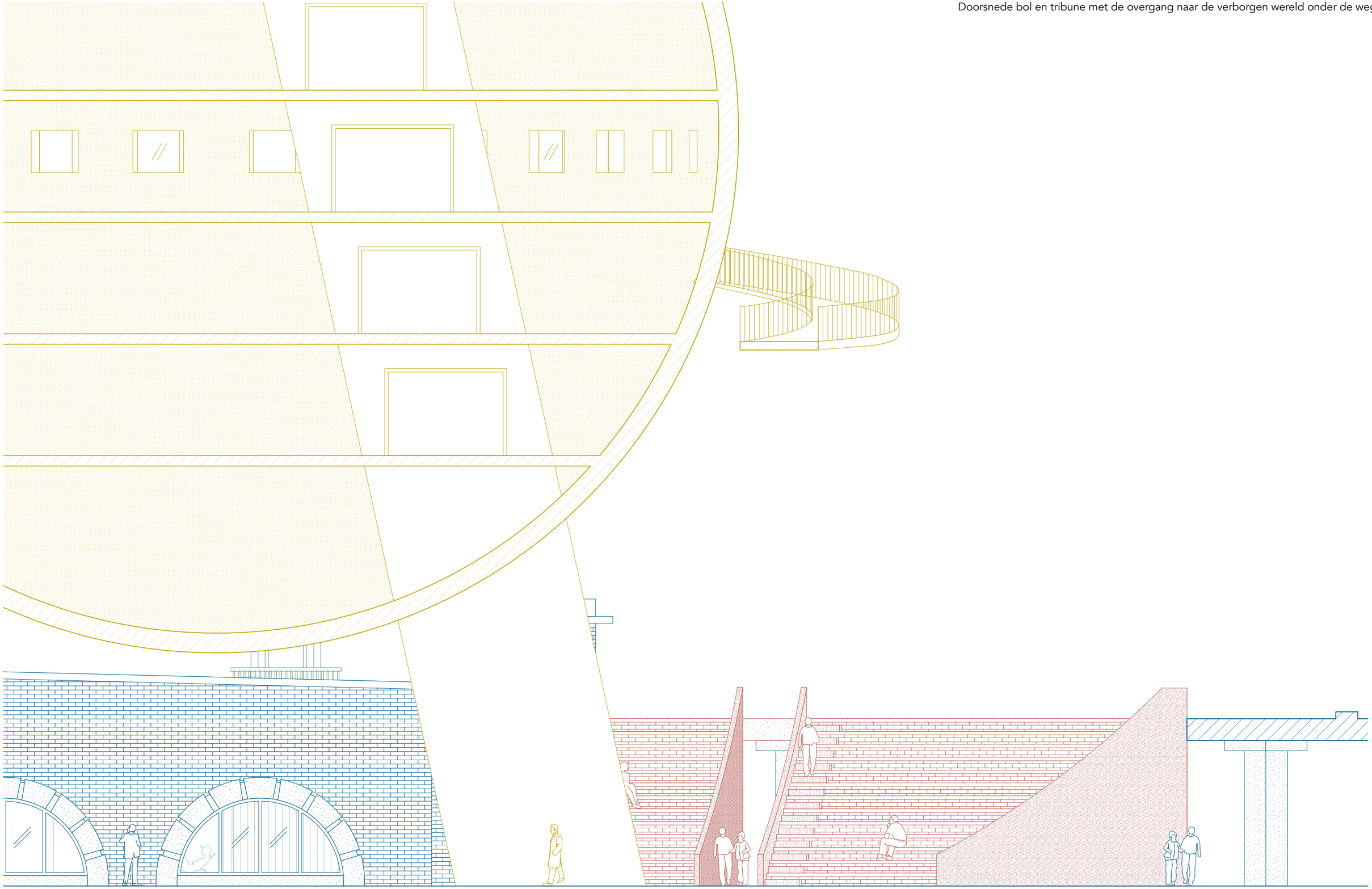

Doorsnede luchtbrug

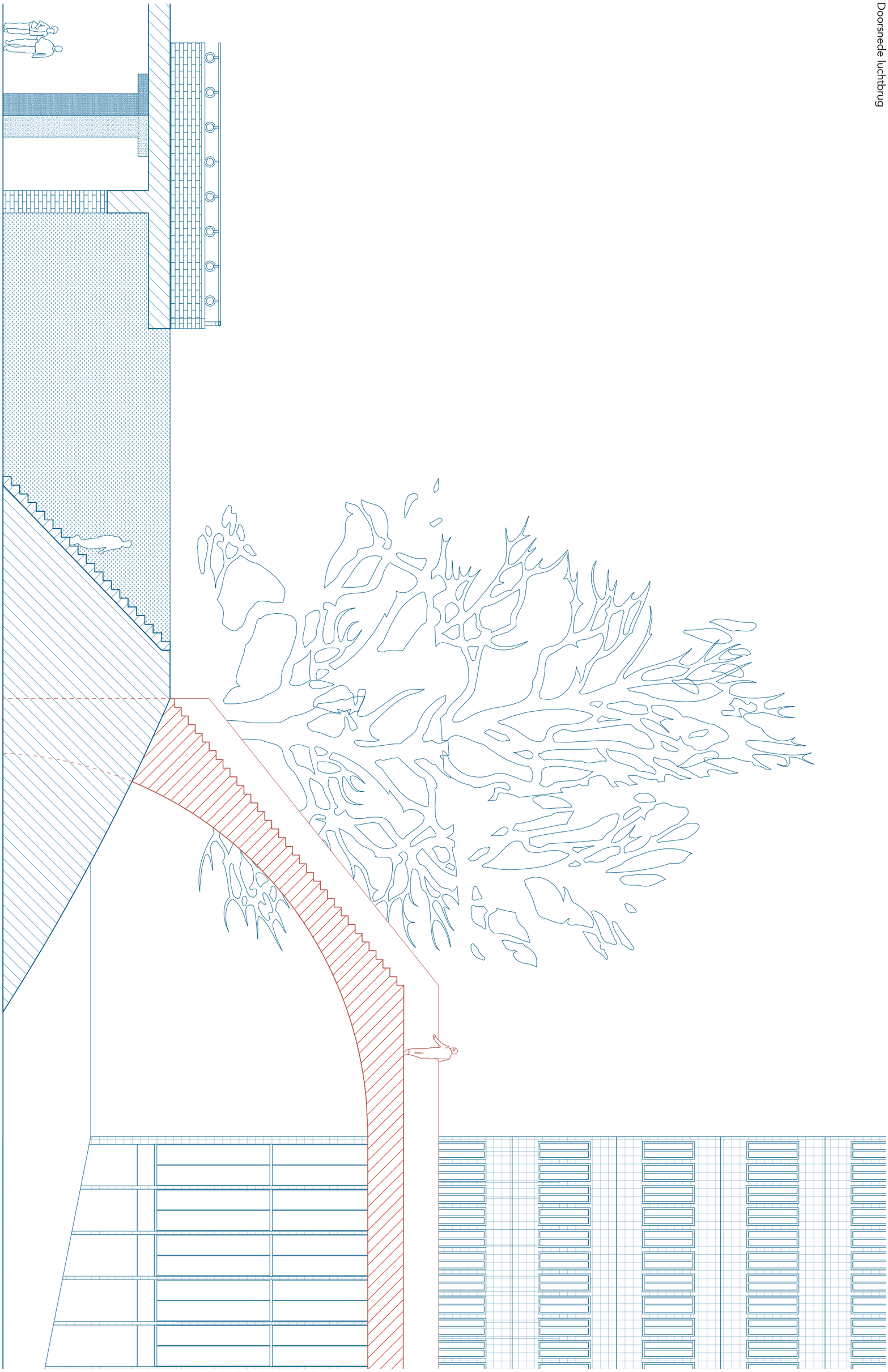

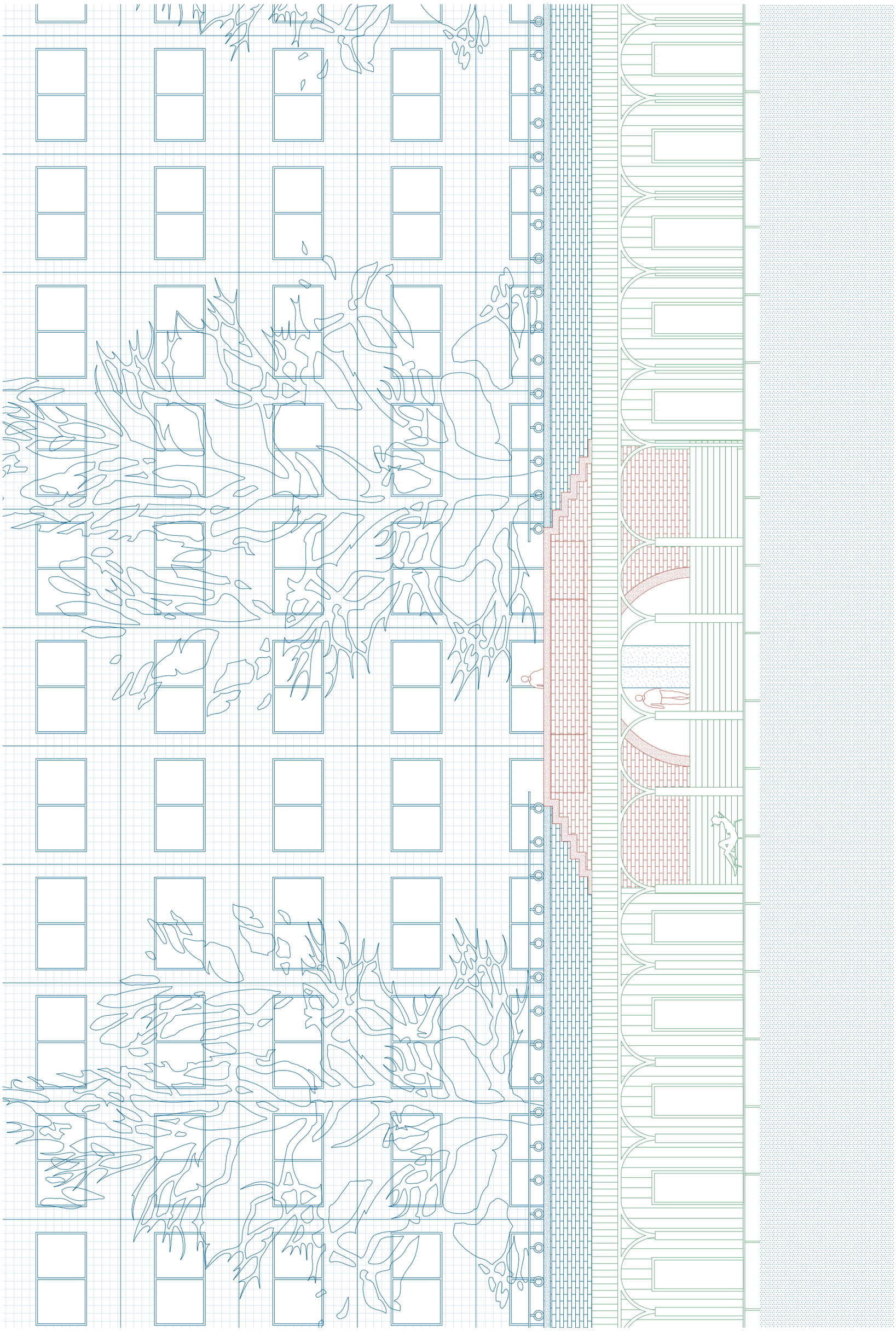

Aanzicht Maasbad

Aanzicht toegang naar het eiland

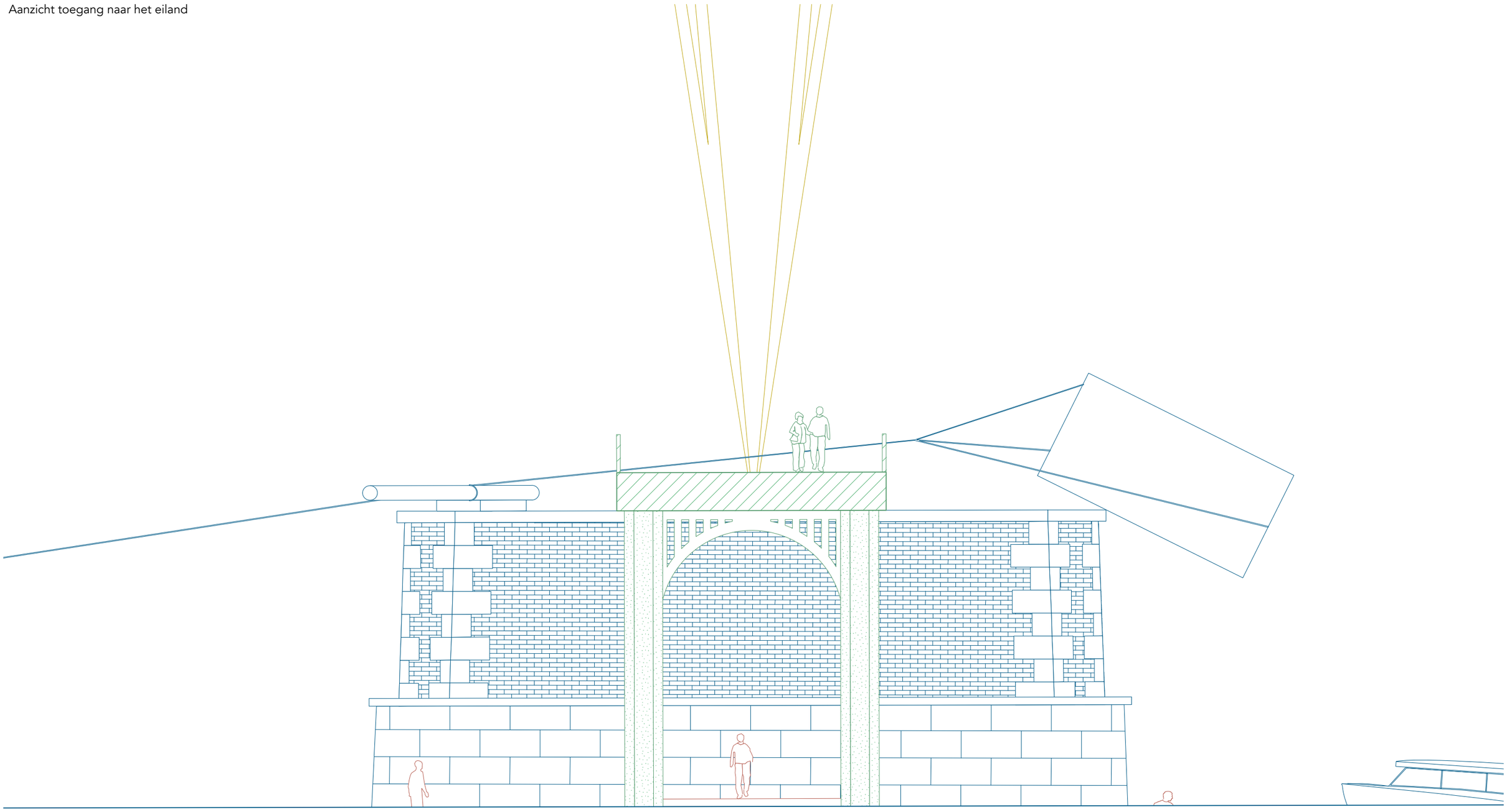

Aanzicht van het eiland, de uitkijkkoepeltjes
en de schuine toren

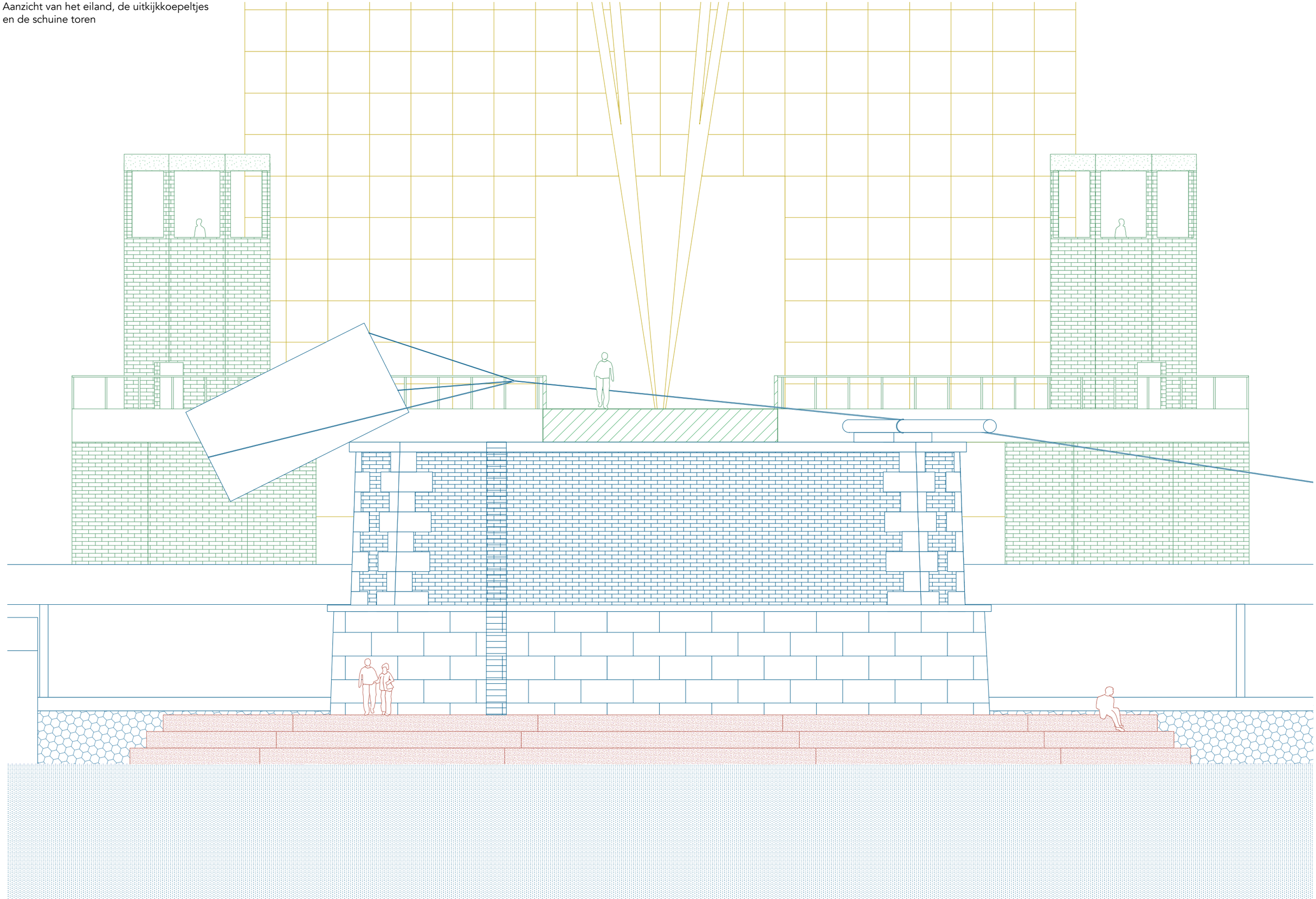

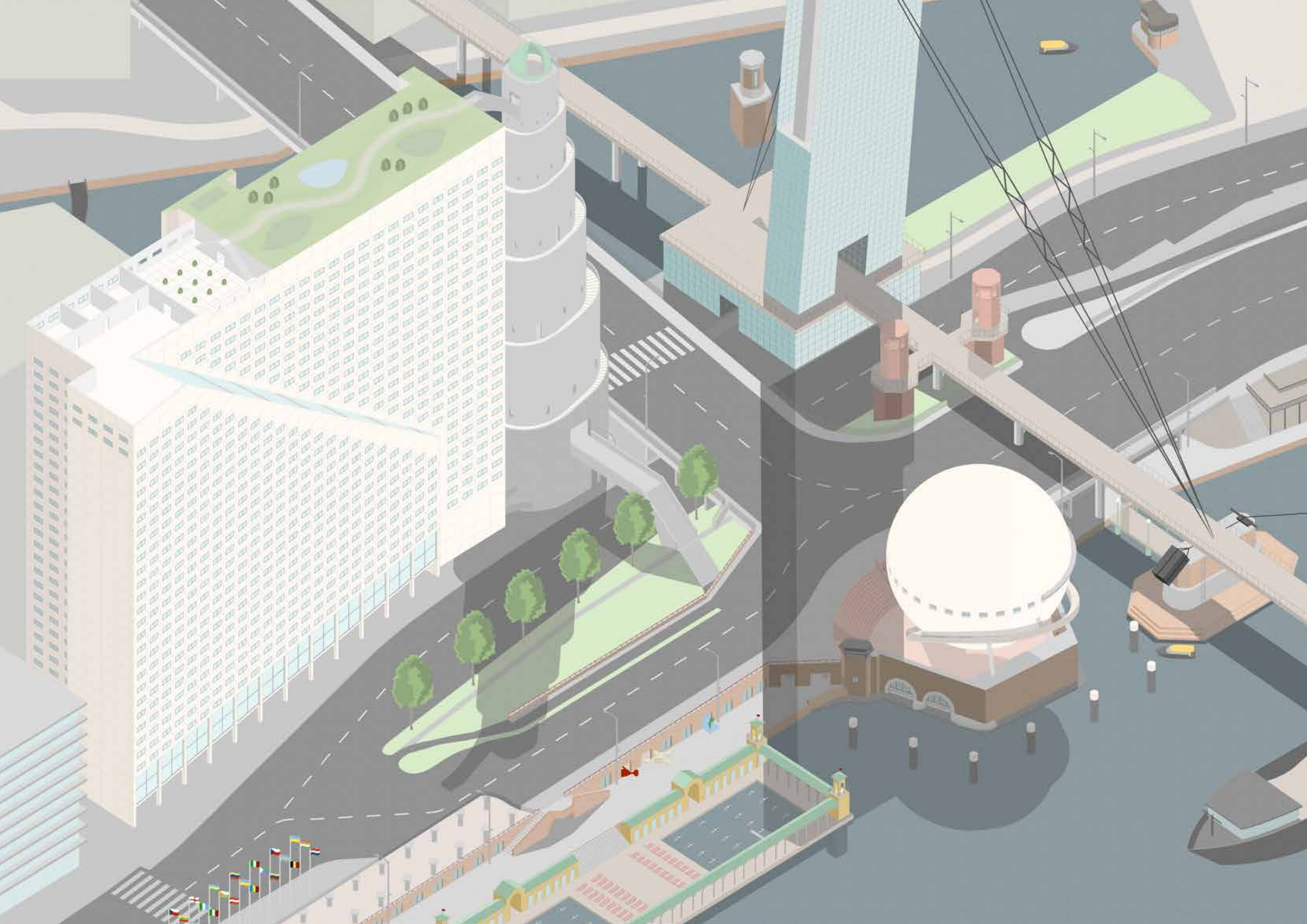

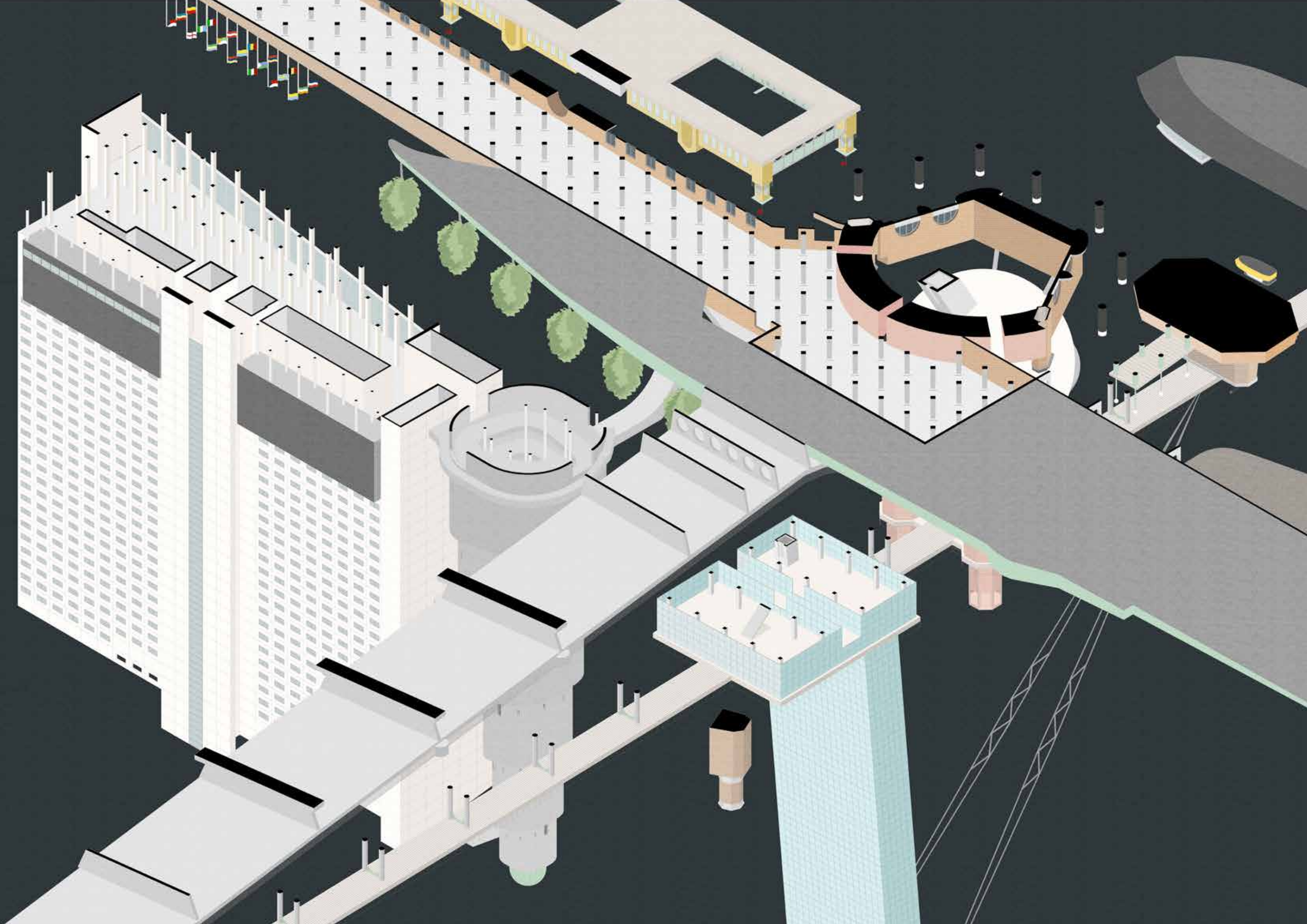

Maasbad

Het Maasbad is een drijvende herinnering aan het verloren bad uit 1890, geliefd door vele Rotterdammers. Tussen de colonnades kan er gezwommen worden in de Maas als de ultieme ontsnapping aan de stad.

De typologie bestaat uit een drijvend platform met twee verdiepte baden omsloten door een structuur rondom. Waar het bad vroeger werd afgesloten van zijn omgeving (het was immers niet gewenst om halfnaakte zwemmers te spotten van buitenaf), bestaat de structuur rondom uit een open colonnade voortbouwend op de structuur die vroeger de badhokjes omsloot. Enerzijds ontstaat er hierdoor een open en toegankelijke publieke ruimte en anderzijds biedt het zicht voor de zwemmers op de omliggende omgeving, als vensters op de stad.

Het drijvende Maasbad aan de Boompjes, 1890

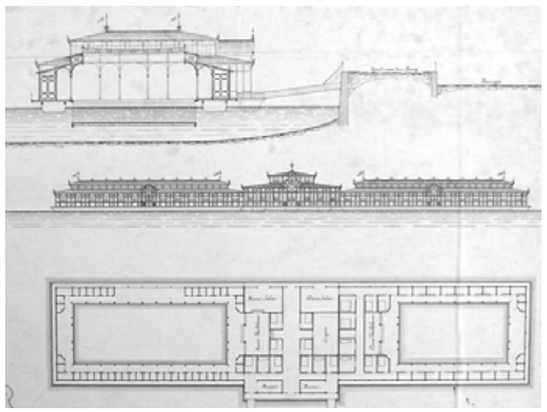

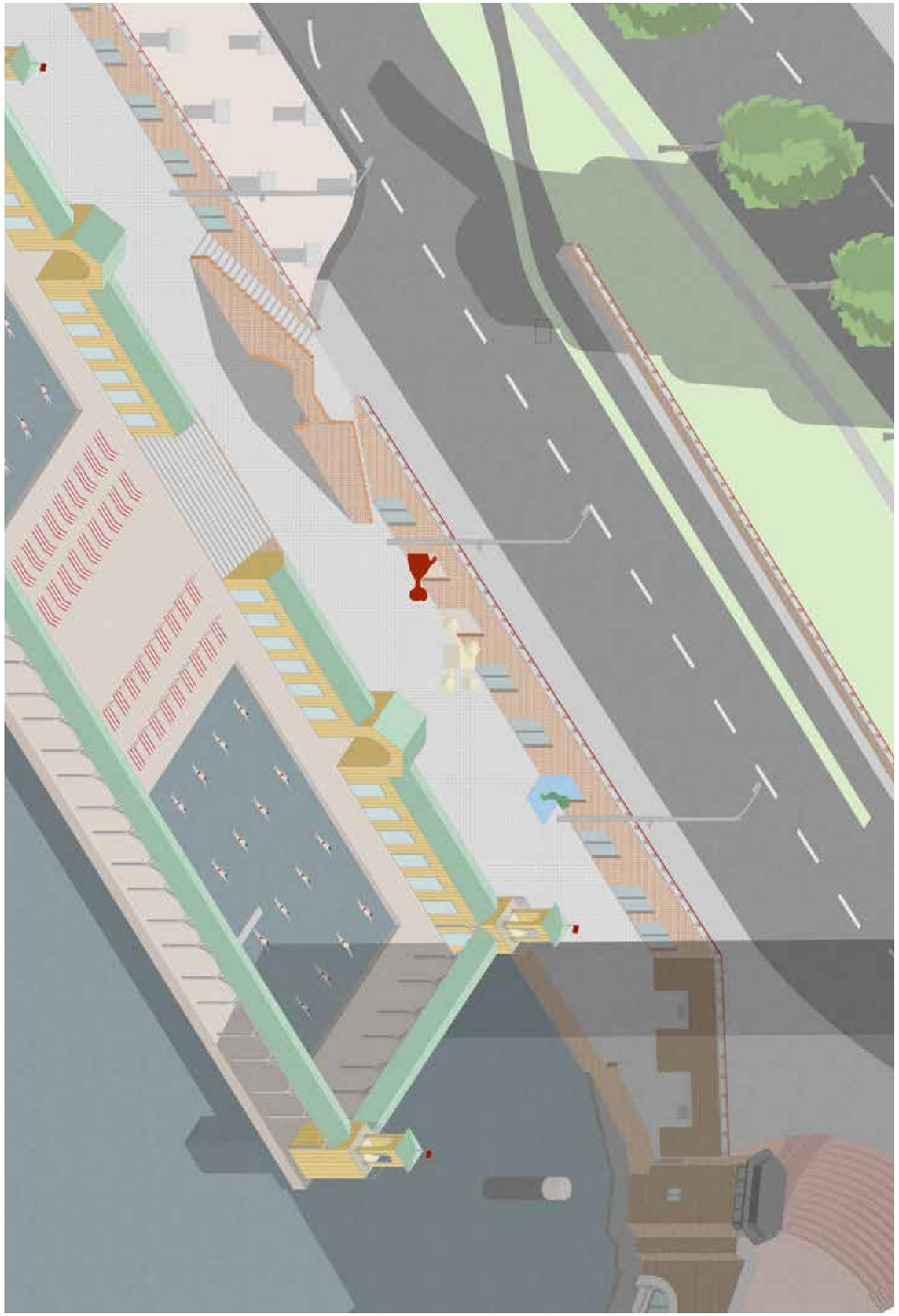

Poort

Een afdalende trap creëert toegang tot de kade en het zwembad, en markeert de ingang naar de achtergelegen verborgen wereld onder de weg. Een balkon bovenaan de trap biedt zicht op de zwemmers beneden.

De poort in de trap is een verwijzing naar de poort van het New Bath Hotel dat hier vroeger stond. De vormentaal reageert op de bestaande context.

New Bath Hotel, 1850

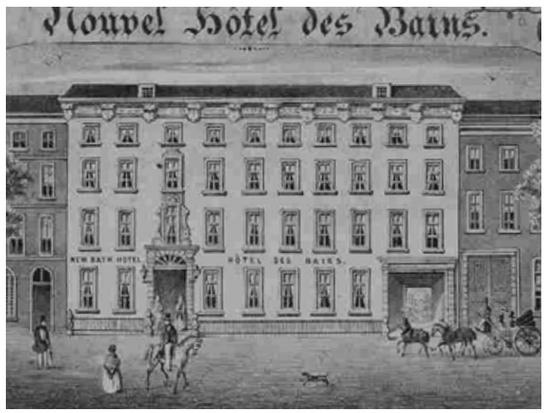

Het bestaande bruggenhoofd van de eerste Willemsbrug

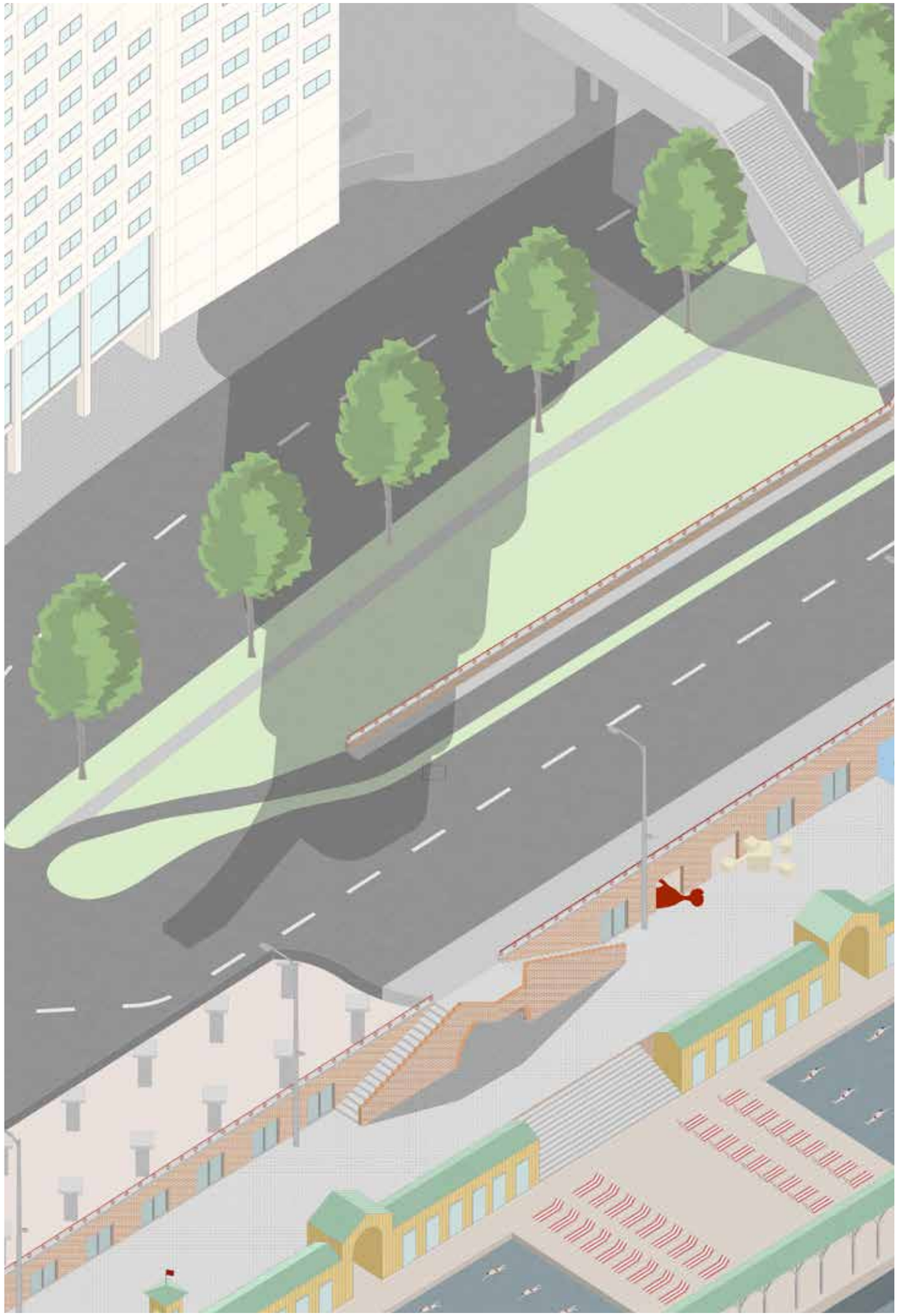

Promenade

Een voetgangersbrug creëert een verhoogde publieke promenade als herinnering aan de spoorbrug die vroeger het gebied doorkruiste. De kolommen-structuur doet denken aan de oorspronkelijke vormgeving. Het grid van het dek sluit aan op het karakter van de Maastoren.

Verbonden aan de promenade voegt een paar van twee identieke archetypische uitkijkkoepels zich in de dijk. De bakstenen gebouwtjes zijn achthoekig - gelijk aan de vorm van de verloren brugwachtershuisjes die hier vroeger stonden - en bieden rondom zicht op de omgeving.

De spoorbrug als belangrijke as door het weefsel van de stad, 1877

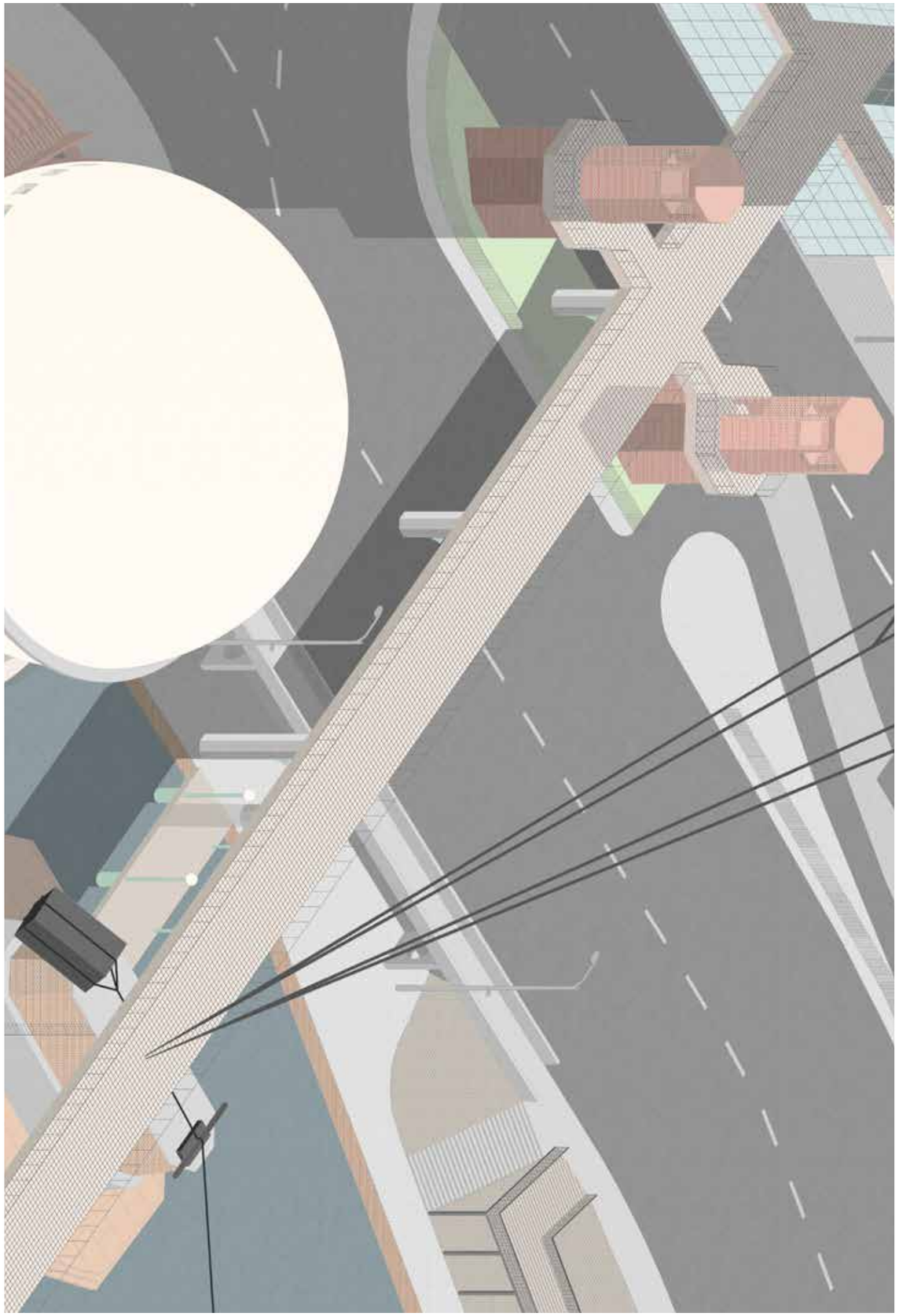

Schuine toren

Doorkruist door de promenade leunt een glazen toren van glas en staal richting de Maas, waar deze zijn gevel reflecteert in het water. Het gebouw is ontworpen door OMA in 1994 en laat zien hoe er te midden van een infrastructurele wereld een levendige publieke ruimte kan ontstaan.

De plint voegt zich samen met de promenade waardoor er een publiek platform ontstaat, toegankelijk via meerdere openingen in het gebouw.

De stalen tuien maken de verbinding met de historische brugpijler in de Maas, refererend naar de spoorbrug die hier vroeger liep.

Studie van OMA naar bouwen t.p.v. een infrastructurele knoop, 1994

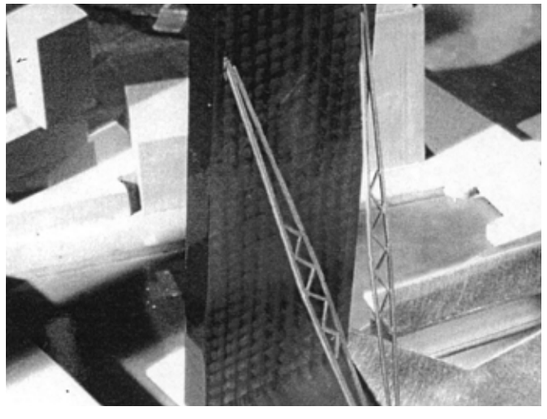

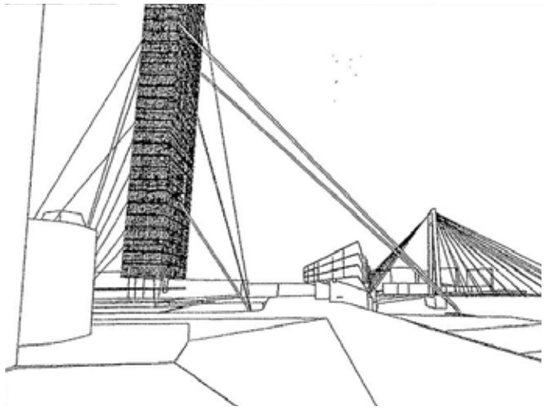

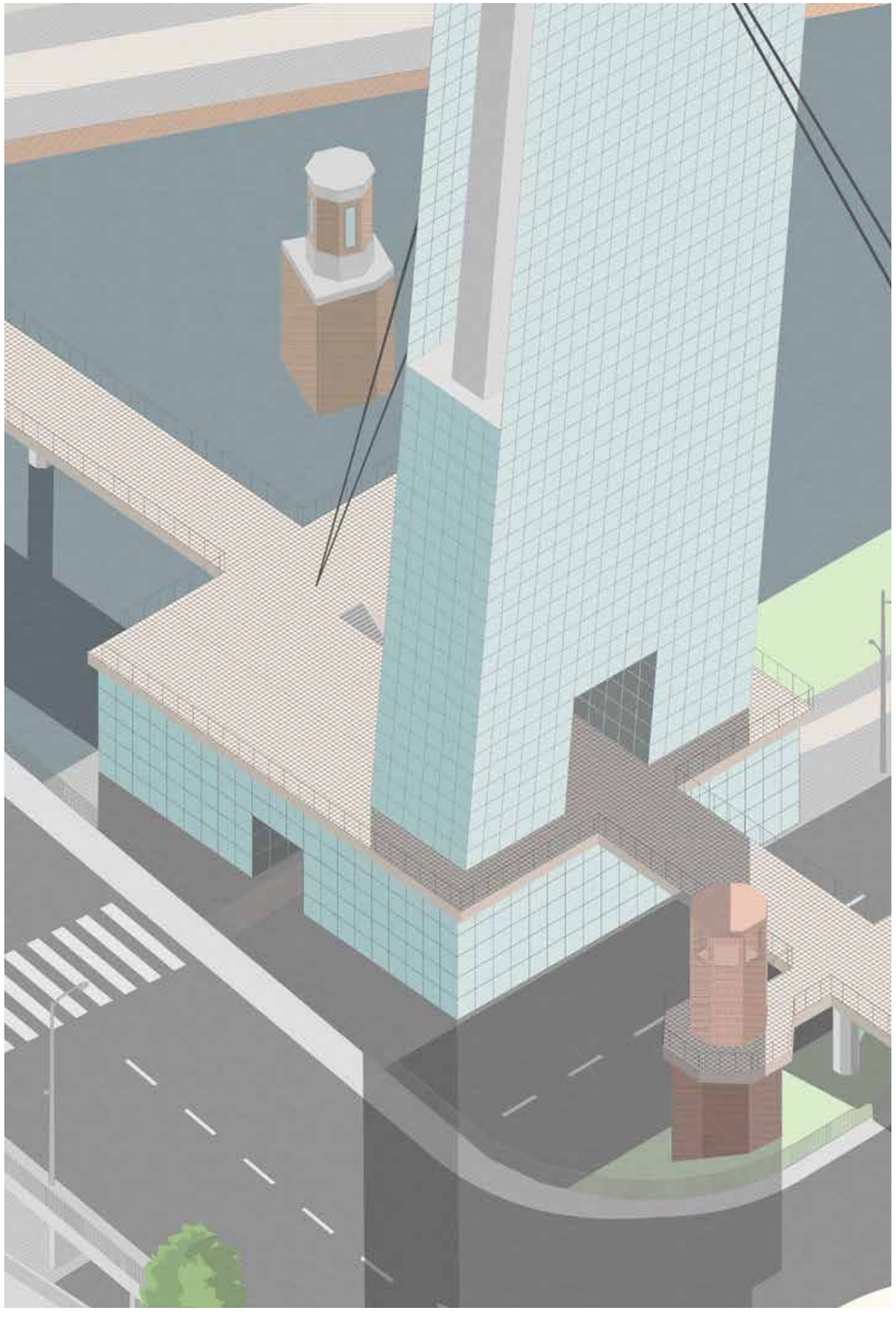

Bol en Tribune

Gedragen door historische restanten gaat de bol op een wonderschone manier de relatie aan met het historische bruggenhoofd. De bol is een herinnering aan het ontwerp van OMA uit 1985 en symboliseert hiermee het einde van een belangrijke as in het gebied, afkomstig van de Blaak.

De ruimte rondom de bol wordt geopend en krijgt het karakter van een theater: een ronde tribunetrap omarmt de bol en verbindt de twee verschillende straatniveaus met elkaar. Er ontstaat een publiek plein omringd door het water van Maas.

De materialisatie van de tribune is een combinatie van baksteen en gekleurd beton, voortbouwend op zowel het bruggenhoofd als de steenachtige bol. Het plein versterkt de relatie met de verborgen wereld onder de weg: twee betonnen schijven markeren de corridors naar de verborgen wereld en reageren met hun gebogen lijn op de vormentaal van de bol.

Studie van OMA naar voortbouwen op het bruggenhoofd, 1985

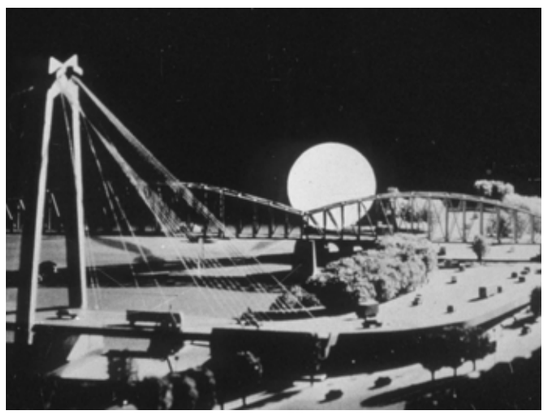

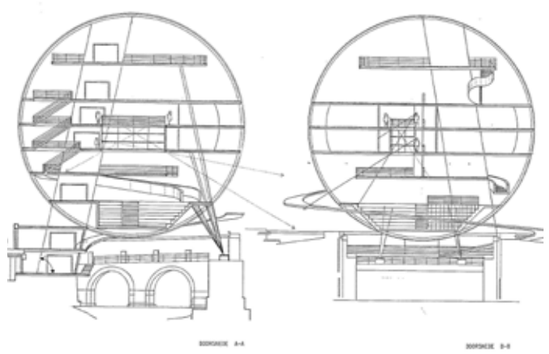

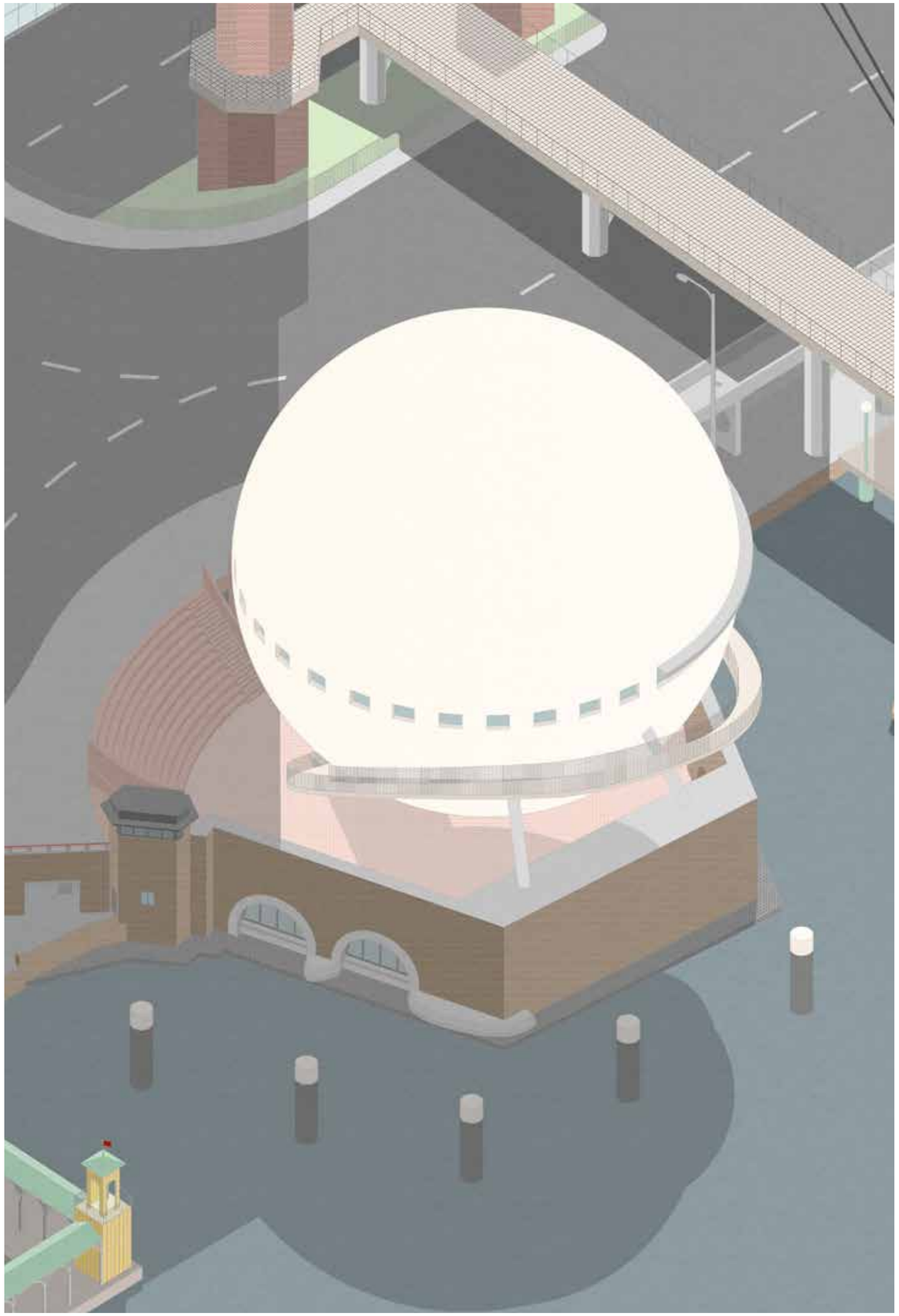

Luchtbrug

De dijk is een zeldzaam stukje groen te midden van een grijze infrastructurele wereld. Geaccentueerd door een rij bomen laat de route op de dijk een opening met een trap zien, afkomstig uit de verborgen wereld onder de weg.

De trap wordt hervat op de dijk waar deze een luchtbrug over de weg vormt tussen de bomen naar de spiraalvormige toren. De luchtbrug is solide en steenachtig, voortbouwend op de karakteristieken van het bestaande gebouw.

De dijk met een trap naar de verborgen wereld onder de weg

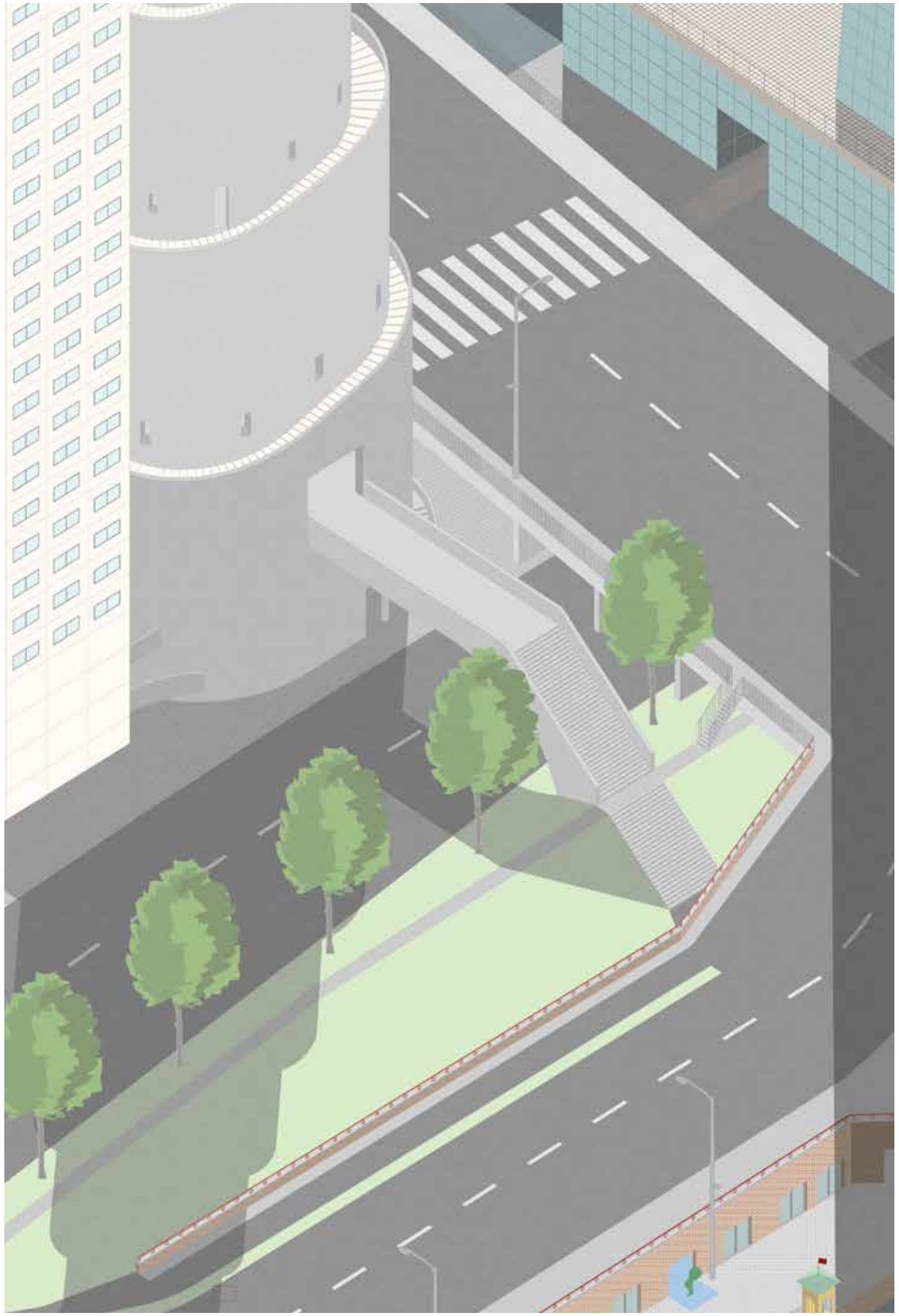

Ziggurat

Een spiraalvormige toren kijkt uit over de stad. Het is zowel een observatorium als een architecturale promenade: de wentelende reis naar boven biedt rondom verschillende zichten op de stad. Binnen creëren verschillende openingen in de gevel een schouwspel van licht en schaduw.

Middels de methodiek van Piranesi is de nieuwe structuur een extensie van een bestaande structuur. De toren bouwt voort op de bestaande karakteristieken van de parkeergarage. De opeenvolging van teruglopende volumes creëert ruimte voor een wenteltrap rondom het gebouw: een principe dat al wordt toegepast in de bestaande situatie - dit kenmerk wordt versterkt en doorgezet. De koepel symboliseert het einde van de wentelende reis en kan worden geopend om de toren aan zonlicht bloot te stellen of om 's nachts te kijken naar de maanverlichte hemel.

Bestaande parkeergarage

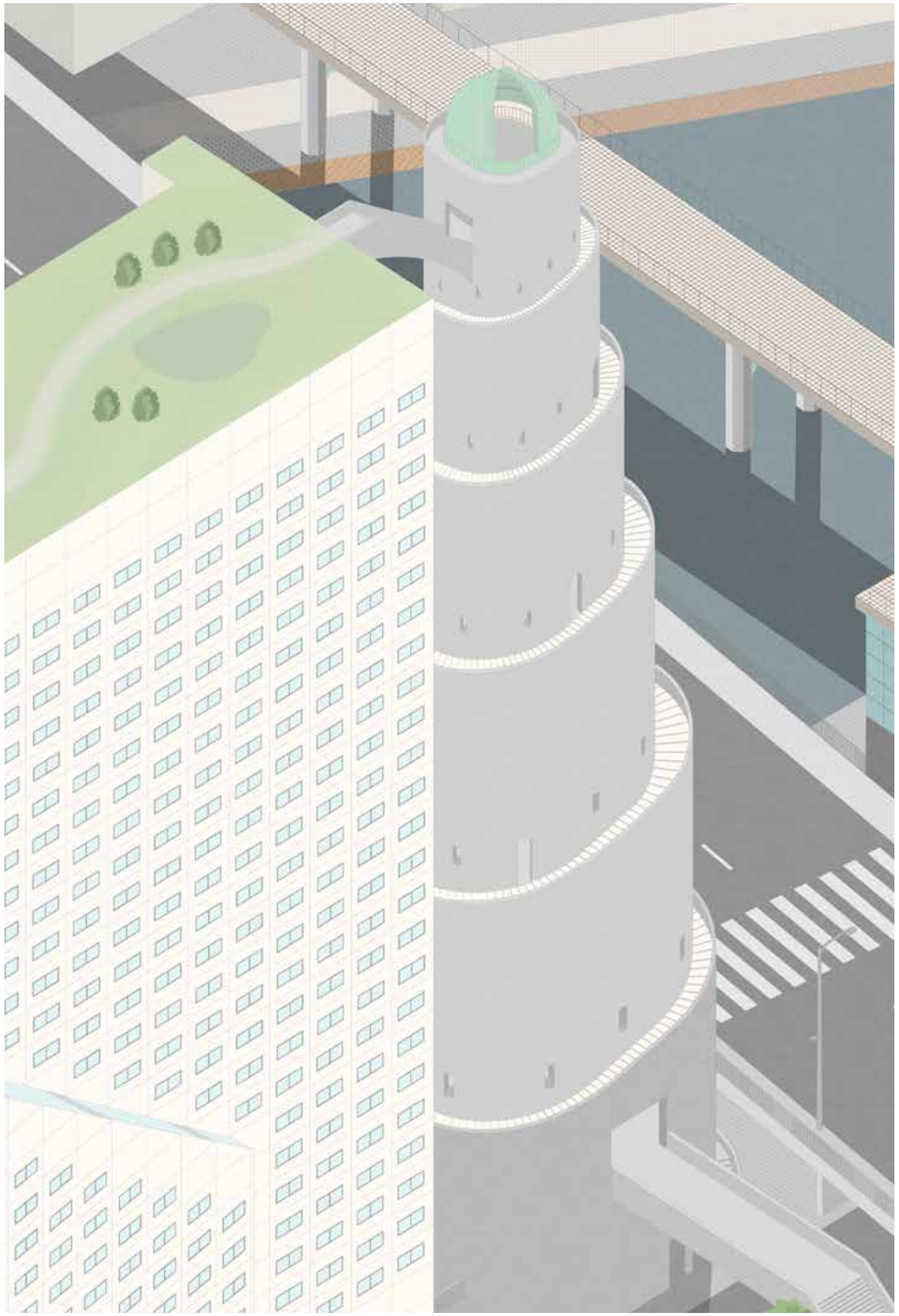

Daklandschap

In het verleden verschuilden zich diverse groene binnentuinen achter de gevels aan de Boompjes. Deze groene oases van rust waren bereikbaar via poortjes in de gevels. Het daklandschap neemt deze functie over. Voortbouwend op het romantische karakter van de toren staat het arcadische landschap haaks op de geometrische vormentaal van de Willemswerf. Het landschap bevrijdt zich van het gebouw en biedt ontsnapping aan de stad. Een patio op het dak creëert verbinding tussen het gebouw en het landschap.

Een van de binnentuinen aan de Boompjes

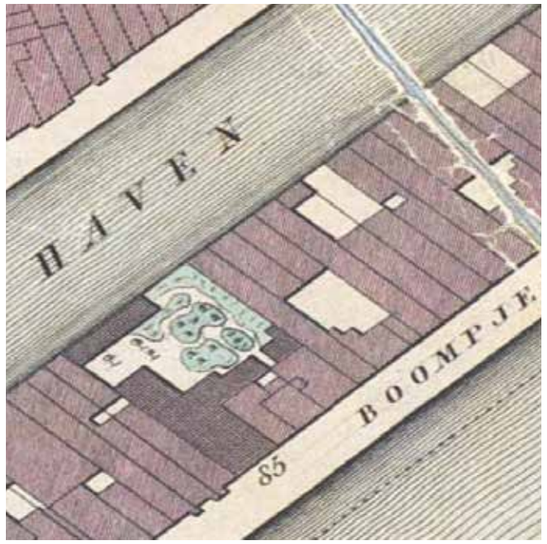

Gevels aan de Boompjes met poortjes naar de binnentuin

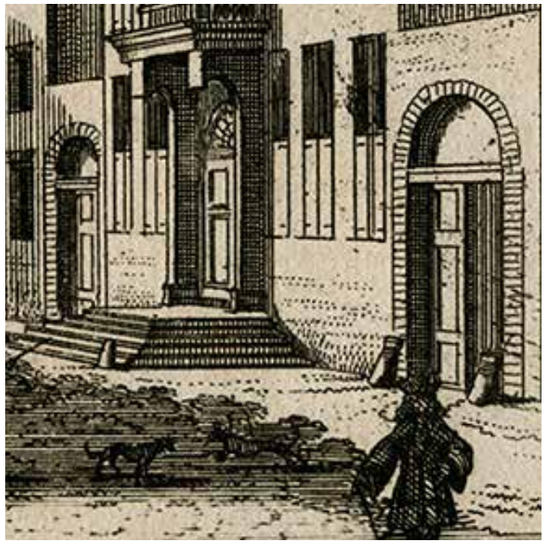

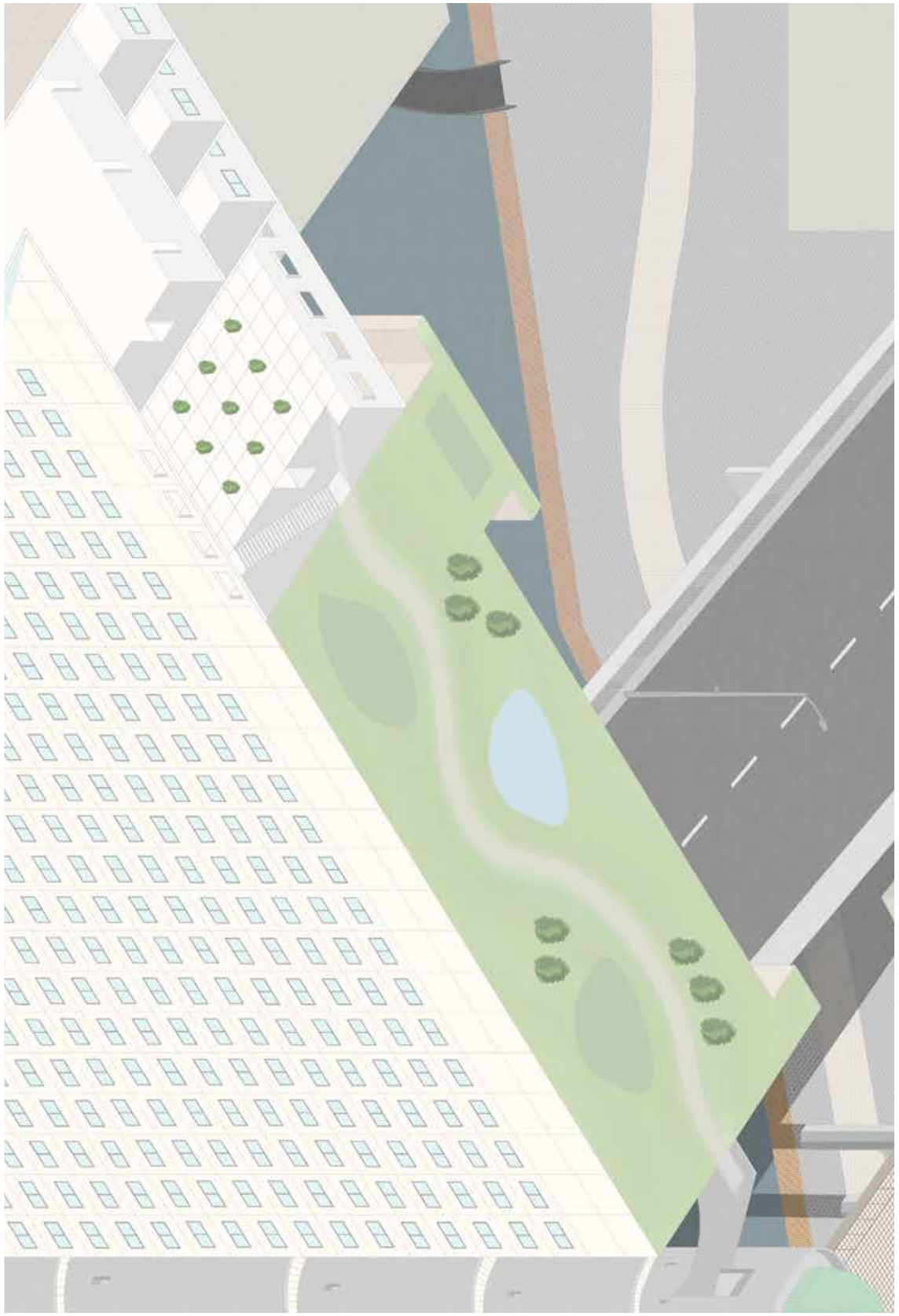

Maaseiland

Een stenen en solide eiland omarmt de brugpijler in de Maas. Het eiland biedt ruimte voor ontmoeting en brengt je dichtbij het stalen kunstwerk van Auke de Vries. Tegelijkertijd kan het eiland worden gebruikt om te wachten op de boot.

De achthoekige vorm refereert naar de wachthuisjes waar toeristen vroeger op de boot wachtten en vormt zich naar de brugpijler.

Een lichtere houten brug verbindt het eiland met de kade, begeleid door lantaarnpalen die de ruimte onder de promenade verlichten. De kolommen-structuur van de promenade markeert de toegang naar het eiland als een poort.

Bestaande parkeergarage

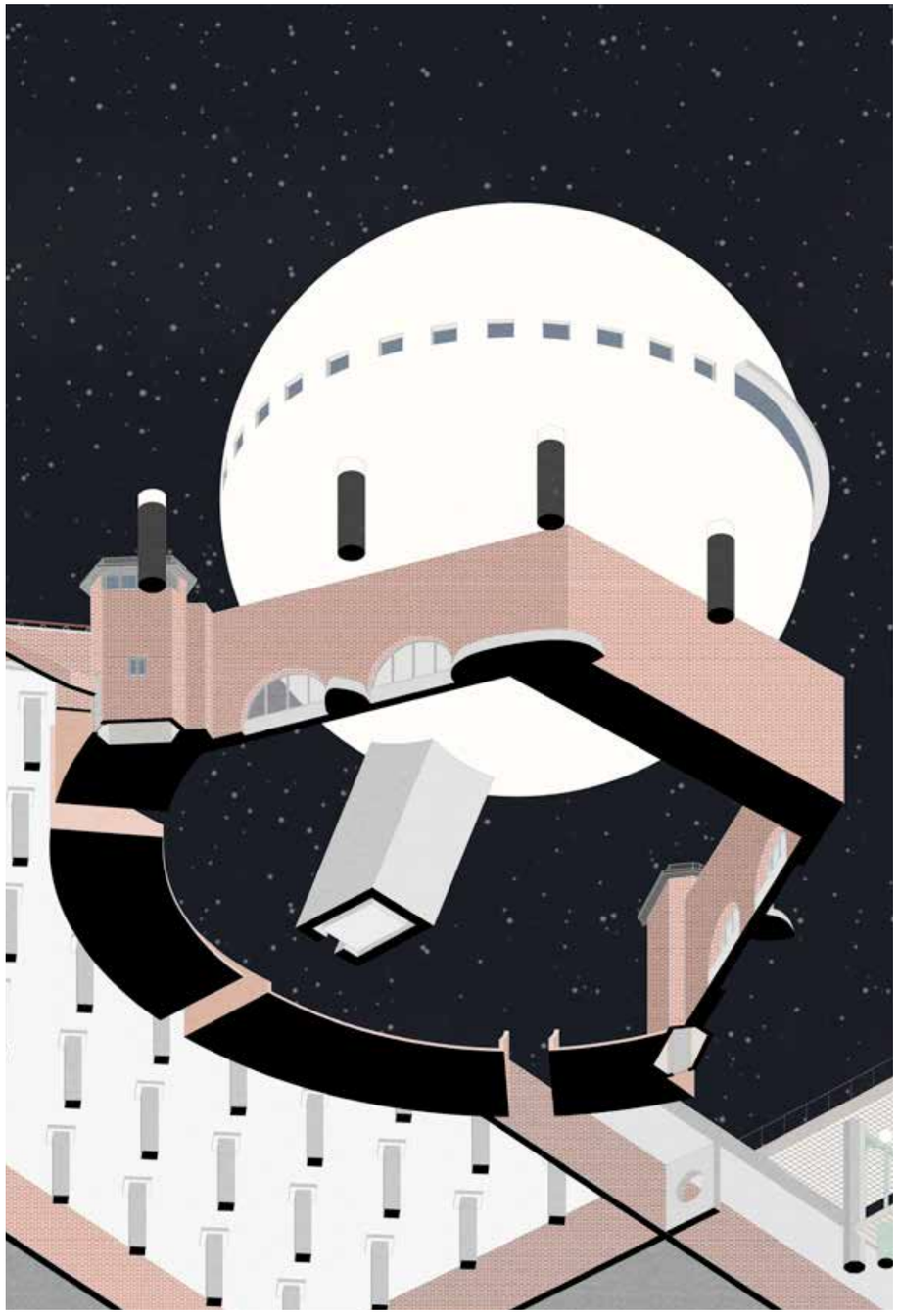

’s Nachts neemt de bol de vorm aan van een volle maan

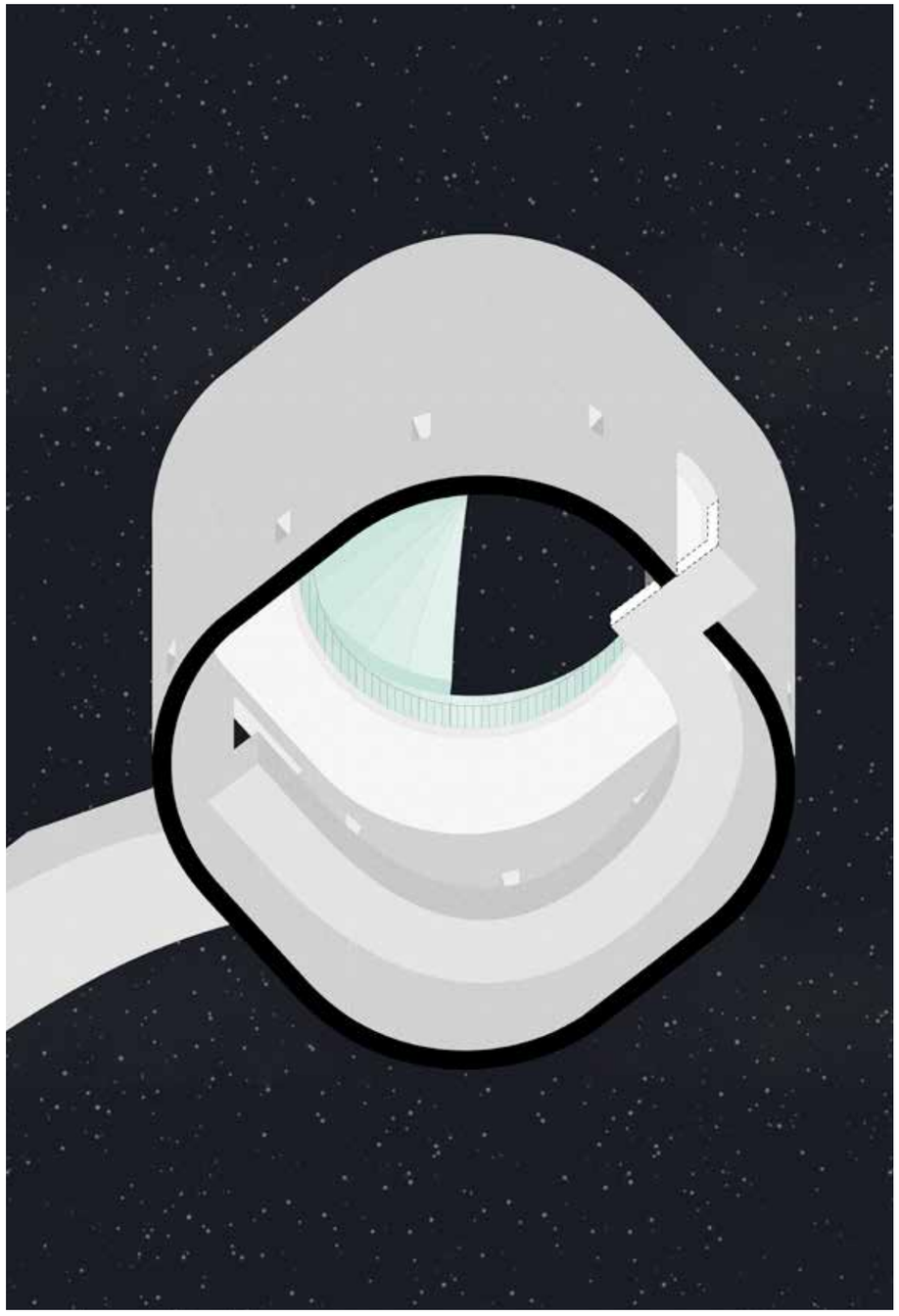

en richt de koepel van het observatorium zich naar de maanverlichte hemel

10 De reis

Parcours

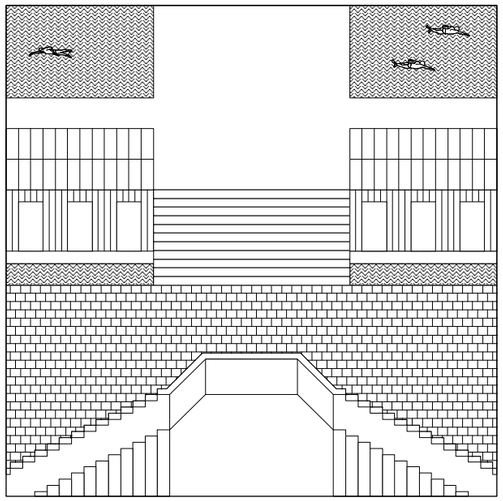

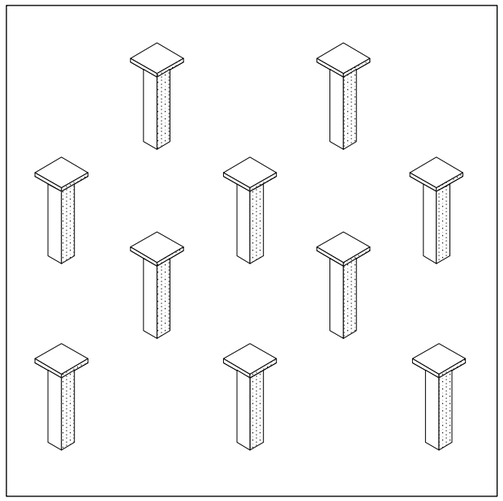

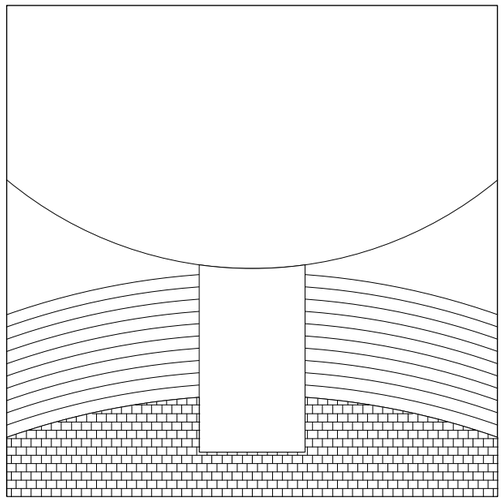

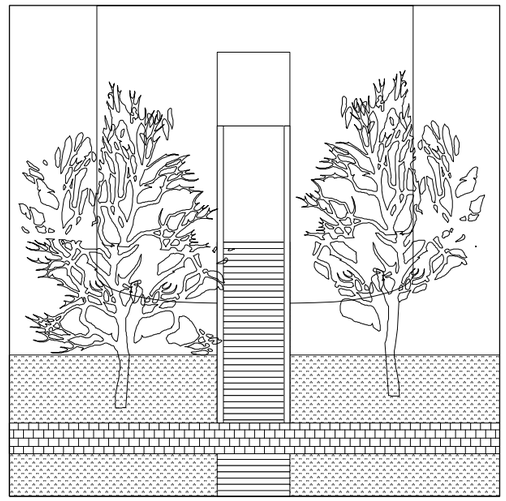

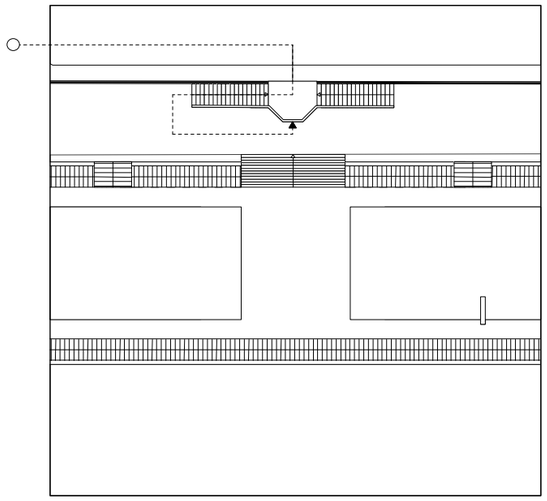

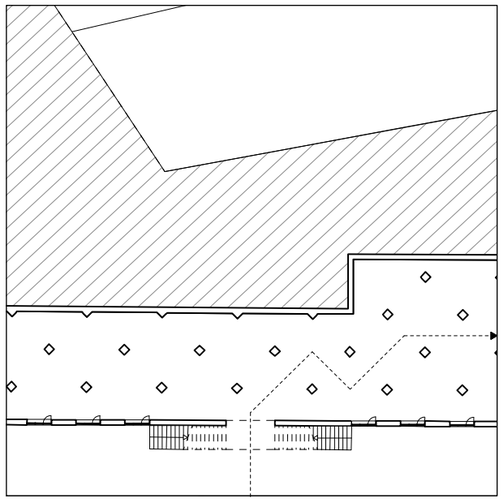

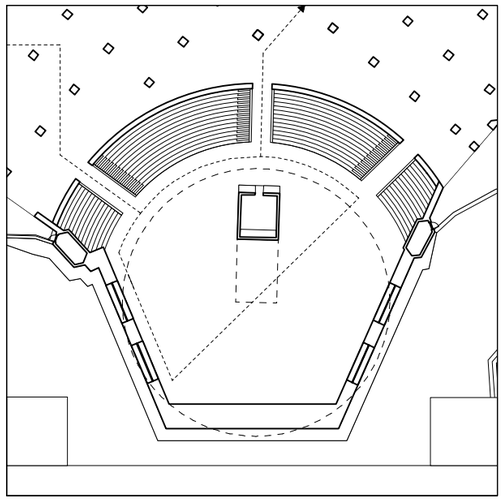

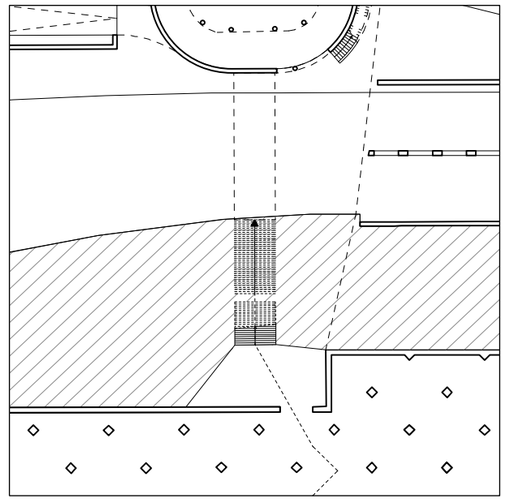

1 2 3 4

Het parcours toont de reis door het gebied met daarin de belangrijke momenten en percepties van de waarnemer

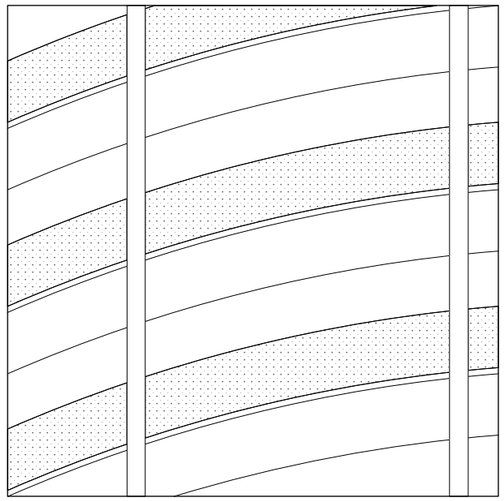

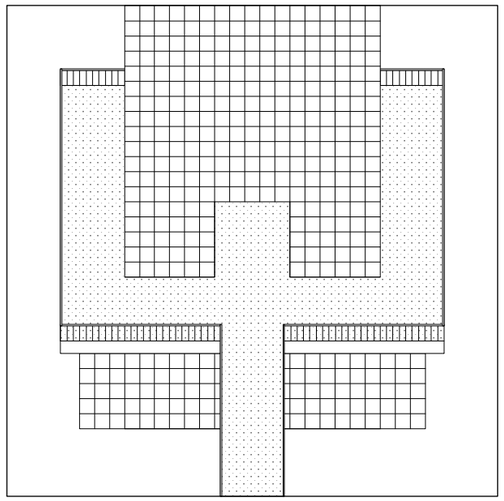

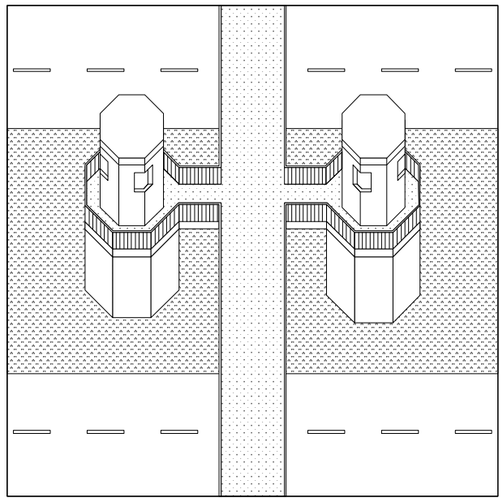

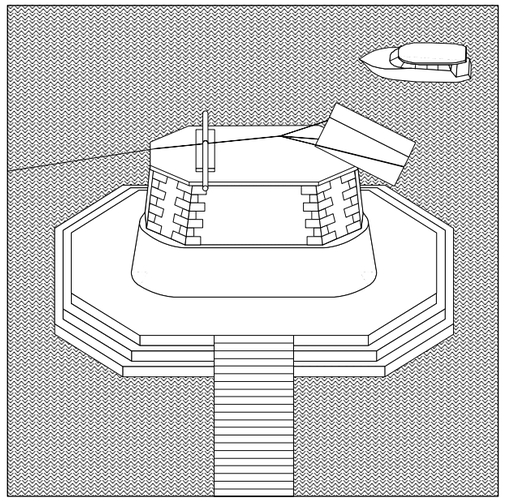

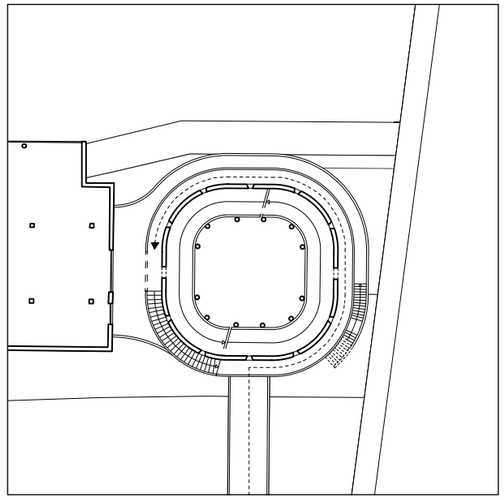

5

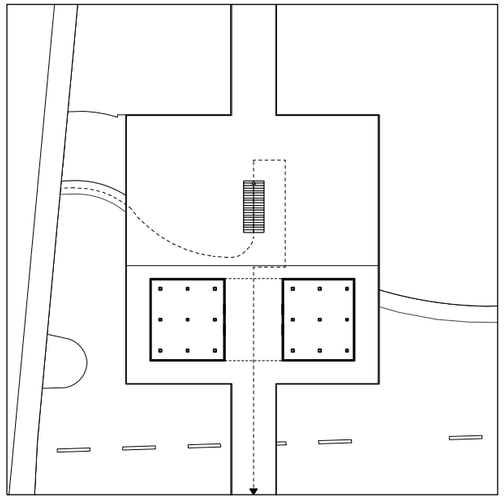

6

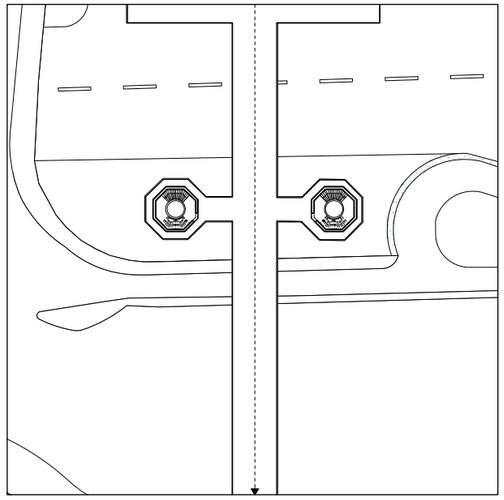

7

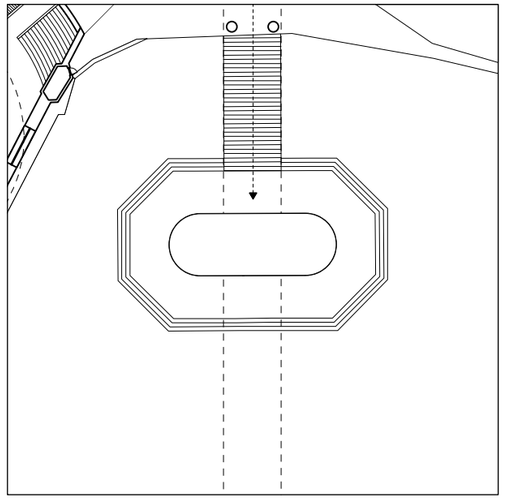

8

Een reis door een alternatief stadslandschap van een hedendaagse metropool

In de stad Rotterdam, waar bijna al het oude is verdrukt of vervangen door het nieuwe, lijkt de geschiedenis te zijn herschreven. Alsof niet alleen de toekomst kneedbaar is maar ook het verleden. Dit is een uitzonderlijk stuk stad: het voelt zowel vertrouwd als totaal nieuw aan. Een verzameling van verschillende elementen staat op een wonderschone wijze door elkaar, verbonden door allerlei architectonische schakels. Sommige van deze elementen bieden volledige herkenbaarheid, anderen vertonen zachte structuren van voorzichtige herinneringen en hypnotische suggesties. Het is haast subliem hoe je dwars door de verschillende tijdlagen wandelt, iedere nieuwe laag haaks op de vorige.

De stad op de achtergrond oogt als een futuristisch decor: wolkenkrabbers van verschillende hoogtes wisselen elkaar af in een wereld van staal, glas en beton. Het is een compositie van torens vol met fantastische tegenstellingen. Het witte gebouw is ongeveer net zo breed als hoog en aan de voorzijde voorzien van een prismoïde. De witte tegels met grijze voegen brengen het gebouw terug tot zijn essentie: een precieze geometrie van volumes, lijnen en vlakken. Rechts van het witte gebouw groeit een grijze spiraalvormige toren, als een uiterst romantische reactie op het geometrische gebouw links van haar. De toren bestaat uit een structuur die het silhouet van het origineel herhaalt en verschaalt zich steeds kleiner naar boven toe. De groene koepel van koper staat symbool voor het einde van de reis en is tegelijkertijd een observatorium, kijkend naar de hemel. Aan de andere kant van de weg leunt een schuine toren van glas en staal naar voren. Een promenade doorkruist het gebouw en krijgt het karakter van een brug. De toren is als de pyloon van een brug waar het dek aan hangt.

Het wandelpad voert langs de kade, waar een oude gemetselde muur de kade scheidt van de verborgen wereld onder de weg. Achter de rand van de kade verschuilt zich een drijvend zwembad in de vorm van een rechthoek. Met vier torens op de hoeken en een omringde structuur doet het bad denken aan een drijvend paleis. De trap in het midden scheidt de houten kleedhokjes in twee helften. Een ranke en slanke stalen colonnade omarmt de baden met afwisselende bogen en kadert het zicht op de omgeving, als vensters op de stad. Tussen de kolommen bevinden zich schaduwrijke rustplekken. Als het weer het toelaat, is het drijvende zwembad de ultieme ontsnapping aan de hedendaagse metropool. Zwemmen gebeurt hier tegelijkertijd met recreëren, herstellen, uitrusten en je laten overweldigen.

We gaan verder omhoog, waar een stenen trap de verbinding maakt met de kade en een halfronde poort de ingang markeert naar de verborgen wereld onder de weg. Een klein uitgestrekt balkon boven de poort biedt uitzicht op de zwemmers beneden. Hierachter openbaart zich een verborgen en ongeziene ruimte gevuld met een grid van zware betonnen kolommen. Een gedeelte van de ruimte is ingericht als atelier waar verschillende kunstenaars zich de ruimte hebben toegeëigend.

Er zijn genoeg mogelijkheden om de ruimte te verlaten. Het licht leidt naar drie openingen in een gebogen wand. Deze wand, die oprijst aan het einde van de ruimte, scheidt de dag van de nacht en contrasteert met het geometrische grid van de kolommen. De openingen geven een blik op een kleurrijke binnenplaats en suggereren allerlei publieke activiteiten. De smalle corridor brengt je naar de binnenwereld van een oud bruggenhoofd. Open naar de lucht kondigt zich hier een halfrond plein aan, omringd door het water van de Maas. Het kleurrijke plein is licht en ruim. De gemetselde restanten van het bruggenhoofd dragen een sublieme steenachtige bol. Met een spiraalvormige hellingbaan en horizontale lintvensters doet het denken aan een aangelande ufo uit een andere wereld. Desondanks gaan de twee op een wonderschone manier de relatie met elkaar aan.

De binnenwereld van het bruggenhoofd voelt allang niet meer als binnen: de vele openingen transformeren de ruimte tot een toegankelijk publiek plein. Een halfronde tribune-trap omarmt de bol en klemt zich tussen een paar van twee identieke koepeltjes in. Door de tribune ontstaat er een open ruimte die doet denken aan een openluchttheater. De traptreden bestaan uit een combinatie van baksteen en beton als verzoening van beide elementen uit zijn omgeving. Halfronde ramen in de ommuring van het plein bieden zicht op de voorbijkomende schepen. De golven in het buitendeel slaan direct tegen de ramen aan.

Terug in de verborgen onderwereld laat een opening een trap zien afkomstig uit de dijk. De trap wordt hervat op de dijk waar deze een luchtbrug over de weg vormt naar de grijze spiraalvormige toren. De luchtbrug is solide en steenachtig net als de toren. De auto's razen onder de brug door en verspreiden de geur van uitlaatgassen.

Als je de toren binnenkomt, openbaart zich een haast kathedrale ruimte met een duizelingwekkende structuur van hellingbanen. Diverse openingen in de gevel zijn spiraalsgewijs gearrangeerd en creëren een dramatisch schouwspel van licht en schaduw. Het sobere karakter van het beton versterkt de dwalende zoektocht. Er zijn twee routes: binnen en buiten. Aan de buitenzijde kondigt zich een wenteltrap aan. Een koude stenen borstwering dient als leuning en begeleidt de wentelende reis naar boven met verschillende zichten op de stad. Eenmaal boven trekt de koepel de aandacht en biedt ruimte om te ademen, een stukje van de hemel, een klein moment voor jezelf en de mogelijkheid van een kortstondige ontsnapping. De koepel kan worden geopend om de toren aan zonlicht bloot te stellen of om 's nachts te kijken naar de maanverlichte hemel. Een tweede luchtbrug maakt de verbinding met een arcadisch daklandschap en biedt ruimte om bij te komen. Voortbouwend op het romantische karakter van de toren bevrijdt het landschap zichzelf van zijn geometrische gevels.

We reizen verder naar de andere kant van de weg waar de schuine toren van glas en staal op een vreemde manier het dialoog aangaat met de spiraalvormige toren. De spiegelende gevel toont de onvoorspelbare reflecties vanuit de stad. Wat binnen gebeurt, blijft onzichtbaar. Hieromheen krijgen allerlei vormen van publiek gebruik ruim baan. Het dak van de plint is bereikbaar via meerdere openingen in het gebouw en dient om te flaneren, te ontmoeten en te aanschouwen. Op sommige plekken vervaagt het onderscheid tussen binnen en buiten, publiek en privé.

Een promenade doorkruist het gebouw en verweeft zich met het dak van de plint. Het bereik van de axiale promenade strekt zich uit over de stad richting de rivier. Onderweg passeert het een paar van twee identieke koepeltjes van baksteen, als de wachters van de promenade. De archetypische koepeltjes zijn achthoekig van vorm en bieden rondom zicht op het stedelijke landschap.

Wandelend in de richting van de Maas neemt het aantal gebouwen af. Een houten loopbrug overspant het water naar een stenen en solide eiland in de Maas, gevormd rond een verlaten ruïne. De kolommen-structuur van de bovenliggende promenade markeert de toegang tot de brug, als een poort. Met lantaarnpalen is de route aangegeven. Het eiland heeft de vorm van een achthoek en trapt af in het water. De ruimte kan worden gebruikt om te wachten op de boot. Het stalen kunstwerk hangt over de ruïne en is net als de stad een samenstelling van verschillende elementen, slechts verbonden door een stalen draad.

Eindigend op het eiland tuimelen we door de tijd. De blik doorloopt de fragmenten alsof het beschreven bladzijden zijn en terwijl je denkt de stad te bezoeken, registreer je slechts aanknopingspunten waarmee de stad zichzelf en al haar onderdelen definieert. Paradoxaal - alsof de bestaande stad, zoals we die vandaag kennen, is overgenomen door haar herinneringen.

11 Tot slot

Wellicht kan de rest van de stad ook nog dromen over haar herinneringen. Er zijn immers genoeg gelaagde aanknopings-punten.

12 Reflectie

Reflectie

Terugkijkend naar het proces was mijn afstudeeropgave een lange zoektocht. Een zoektocht die ik begeleid door de methodiek van Piranesi vooral op een intuïtieve manier heb benaderd. Dit was niet altijd makkelijk: het riep veel vragen op en lange tijd wist ik niet wat de uitkomst zou zijn van mijn afstudeeropgave. Anderzijds gaf het mij ook veel vrijheid om te denken in extreme scenario's en de grenzen op te zoeken.

Gedurende de eerste fase heb ik voornamelijk veel onderzoek gedaan. Allereerst naar Piranesi's *Il Campo Marzio*. Op dat moment was de tentoonstelling *'De duizelingwekkende verbeelding van Piranesi'* te zien in de kunsthal. Niet geheel toevallig dat deze tentoonstelling mij weer herinnerde aan de tekening *Il Campo Marzio,* die ik ooit al had gebruikt als referentie tijdens een studio aan de academie. Ik heb veel boeken gelezen over Piranesi, waaronder *'Archescape, on the tracks of Piranesi' van Gijs Wallis de Vries en 'The Possibility of an Absolute Architecture'* van *Pier Vittorio Aureli.* Hieruit ontdekte ik al snel dat *Il Campo Marzio* meer was dan louter fantasie. Er zat namelijk een enorm historisch onderzoek achter deze kaart.

Door fragmenten van *Campo Marzio* na te tekenen kon ik zijn kaart beter bestuderen en analyseren. Drie fragmenten zijn gekozen op basis van hun verschillende specifieke thematieken: voortbouwen op het bestaande, transformeren van het bestaande en de relatie met de stad en de rivier. Dat laatste natuurlijk omdat de Maas in Rotterdam net als de Tiber in Rome een belangrijke rol speelt in de beeldvorming van de stad.

Ik besloot om net als Piranesi mijn historische onderzoek naar Rotterdam te starten. Omdat ik toen nog geen specifieke locatie in gedachten had en ik ook nog niet wist op welke schaal ik wilde gaan werken heb ik mij tijdens dit onderzoek gericht op de stadsdriehoek: het oudste deel van Rotterdam. De vele bezoeken aan het stadsarchief leverde allerlei historisch materiaal op: oude stadskaarten, foto's, boeken en verhalen. Ik ben in gesprek gegaan met Rob Noordhoek van Museum Rotterdam, die mij veel heeft verteld over de groei en ontwikkeling van Rotterdam. Dankzij hem kwam ik ook terecht bij *Delpher*, een online platform voor historische gedigitaliseerde teksten uit Nederlandse kranten, boeken en tijdschriften wat resulteerde in nog meer historisch materiaal.

Om niet oneindig te blijven zoeken richtte ik me alleen op de verloren *publieke* gebouwen. Daarnaast heb ik ook de belangrijke verloren structuren in kaart gebracht, zoals bruggen, water, de stadsmuur. Deze structuren hebben een belangrijke invloed gehad op de vormen van de stad hoe wij deze vandaag kennen.

Na de analyses van de methodiek van Piranesi en het onderzoek naar de verloren plekken uit de geschiedenis van Rotterdam heb ik een nieuwe kaart van Rotterdam gemaakt. De uitkomsten van het onderzoek hebben in een eerste test-ontwerp geresulteerd, gepresenteerd tijdens de tweede peiling. De methodiek van Piranesi was vrij letterlijk toegepast en toonde een extreem scenario om de grenzen van de methodiek te testen. De uitwerking concentreerde zich op de binnenstad van Rotterdam. De bestaande en de verloren tijdlaag zijn met elkaar verweven, waarbij de historische laag bestaat uit herinterpretaties van de verloren plekken. Er volgden ruimtelijke studies uit deze kaart: fictieve collages en schetsen die de bestaande wereld en de fictieve geschiedenis met elkaar verbinden.

Verschillende vragen kwamen daarbij naar boven, over de schaal, het programma, en welk materiaal er wel en niet in ogenschouw moet worden genomen, om het denkbeeldige Rotterdam te reconstrueren? Wat ik in deze oefening had gemist, was de rol van de bestaande context en de betekenis van de opgave voor de bestaande stad. Desondanks had het me een breed onderzoek opgeleverd over de geschiedenis van Rotterdam. De schaal uit de eerste fase bleek te groot. Ik voelde de behoefte om verder in te zoomen om zo de schaal meer te kunnen toe-eigenen.

Na de tweede peiling ben ik verder gaan inzoomen op een locatie om zo gerichter te werk te kunnen gaan. Dit gaf ook meer grip op de opgave. Waar in de vorige fase de bestaande context een minder grote rol speelde, vormde deze tijdens de derde fase een belangrijke leidraad.

Het voelde als een natuurlijke keuze om in te zoomen op de Boompjes. Ik was altijd al gefascineerd door de locatie. Het is een vreemd gebied met veel potentie. Enerzijds natuurlijk vanwege de prominente ligging aan de Maas en anderzijds door de geschiedenis van het gebied. Het gebied heeft een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van Rotterdam. Ook tijdens de oorlog is dit een belangrijke plek geweest. De strijd om de Maasbruggen is hier een belangrijk voorbeeld van. Ook spraken de verborgen kwaliteiten in het gebied mij aan, waaronder de overgebleven historische restanten; het bruggenhoofd, de voormalige oprit naar de eerste Willemsbrug en de brugpijler in het water. Maar ook de niveauverschillen in het gebied (ontstaan door de waterkerende deltadijk) waardoor er allerlei onverwachte routes zijn ontstaan. Tegelijkertijd beschouwde ik het gebied als problematisch, omdat het wordt gedomineerd door infrastructuur en er een gebrek aan publiek gebruik heerst.

Ik ging dieper onderzoek doen naar de locatie en de geschiedenis om zo nog meer materiaal te verzamelen die mogelijk de aanleiding zou kunnen vormen voor de interventies die ik uiteindelijk zou gaan ontwerpen. Het viel me op dat de elementen in het gebied ieder hun eigen karakter en kwaliteit hebben, maar ook moeilijk te lezen zijn als een geheel, ieder element staat op zichzelf.

Om het gebied beter te kunnen bestuderen heb ik de bestaande situatie in maquette gebouwd. Aan de hand van de methodiek van Piranesi heb ik verschillende studies gedaan, zowel in maquette als in collage. De studies hebben geresulteerd in een ruimtelijk conceptontwerp bestaande uit een reeks van interventies.

Ook hier kondigden zich weer allerlei vragen aan, bijvoorbeeld over de functionaliteit van het gebied, zoals de wegen en de waterkerende deltadijk. Hoe werkt het gebied en wat doe ik hiermee? Een belangrijk onderdeel van de context. Tijdens deze fase vroeg ik me af: waar ligt de grens tussen een realistisch plan en een denkbeeld? Enerzijds was de opgave voor mij nog steeds het creëren van een plan dat een beeld zou verschaffen van een alternatief Rotterdam en zich dus niet teveel zou laten beperken door de realiteit. Anderzijds vond ik de bestaande stad ook een belangrijk onderdeel van het verhaal.

De interventies binnen de methodiek van Piranesi leverde ruimtelijk een interessant beeld op, alleen waren sommige interventies voor mijn gevoel nog niet logisch voor die specifieke locatie. Zoals bijvoorbeeld de porticus, die veel vragen opriep over de relatie met de bestaande weg en dijk in het gebied. De interventie voelde binnen deze context geforceerd. Zijn deze onderdelen ook niet een belangrijk kenmerk van de locatie? En kan ik deze in plaats van te zien als problematisch ook zien als een aanknopingspunt binnen de context?

In de fase hierna ben ik het gebied nauwkeuriger in kaart gaan brengen, om zo de bestaande kwaliteiten beter te analyseren. Parallel hieraan ging mijn onderzoek naar de geschiedenis van het gebied verder. Ik ontdekte allerlei verloren plannen uit het gebied, nooit gebouwde ontwerpen met vooruitstrevende ideeën. Ik realiseerde me dat deze verloren plannen ook onderdeel zijn van de geschiedenis. Hoe zou de stad eruit hebben kunnen zien? De verloren plannen werden voor mij een laag in de tijd die had kunnen bestaan.

Ook hier kondigde zich weer de vraag aan: welk materiaal moet er wel en niet in ogenschouw worden genomen, om het denkbeeldige Rotterdam te reconstrueren? Het antwoord was te herleiden naar de methodiek van Piranesi. Welke verloren plannen tonen overeenkomsten binnen de methodiek van Piranesi? Hierbij maakte ik onder andere gebruik van de compositietechniek van Piranesi. Zo symboliseerde de bol het einde van een belangrijke as in het gebied, conform de principes van Piranesi. Tegelijkertijd sloot het sublieme karakter van de bol heel goed aan bij de bizarre wereld van Piranesi. Een belangrijk uitgangspunt was ook de relatie met de elementen uit de andere tijdlagen. Zo leverde de bol bijvoorbeeld een aantal belangrijke kwaliteiten op voor de omliggende elementen, zoals de relatie met het bestaande bruggenhoofd. Er ontstonden ineens allerlei mogelijkheden om hier nieuwe ruimtelijke studies te doen.

De schuine toren ging op een vreemde manier de relatie aan met de spiraalvormige toren uit de denkbeeldige laag. Een ander interessant gegeven van de schuine toren was de connectie met de brugpijler in het water. En door de verweving met de historische laag werd de toren onderdeel van de brug.

De interventies werden een manier om deze rijkdom aan verloren elementen met elkaar in verbinding te brengen, voortbouwend op de bestaande en verloren karakteristieken van het gebied: een verbindende laag. Soms hoefde dit niet veel te zijn: een trap of een loopbrug kan al van grote betekenis zijn. Het ging er voor mij om dat verborgen en ontoegankelijke elementen werden blootgesteld en dat er nieuwe verbindingen en percepties in het gebied zouden ontstaan.

In deze fase ontstond het idee om - in plaats van de traditionele opzet van maquettes, perspectieven en collages - te eindigen met twee grote axonometrieën die alles zouden verbeelden, samen met een verhalende omschrijving die de ervaring van deze alternatieve wereld zou vertellen. Deze manier van representatie is geïnspireerd op het werk van Rem Koolhaas, Zoe Zenghelis, Elia Zenghelis en Madelon Vriesendorp uit de jaren 70 (Egg of Columbus Circle project, Hotel Sphinx Project, Welfare Palace Hotel Project). Ik heb hiervoor gekozen om zo het denkbeeldige karakter van het project te versterken en tegelijkertijd de nodige ruimte te laten voor interpretatie aan de kijker. Het verhaal heb ik geschreven op basis van mijn persoonlijke ervaring van die alternatieve wereld. Ik wilde een architectonische beschrijving maken waarin ik mijn zicht op dat stuk stad op een verhalende manier kon overbrengen, zonder de letterlijke ervaring daarvan in beeld te brengen.

Al met al ben ik erg blij met de gekozen methodiek van mijn opgave. Het heeft me ondanks de lange zoektocht houvast gegeven in wat ik doe en waarom. Het is me gelukt om de methodiek van Piranesi op een eigen manier toe te passen op Rotterdam.

Een belangrijke uitkomst van het proces is de wetenschap dat de methodiek op meerdere locaties toegepast zou kunnen worden, de uitkomst is afhankelijk van de context. Ik zie mijn afstudeeropgave dan ook als een project waar ik nog veel langer mee door zou kunnen gaan, om zo nog meer historische ontdekkingen te doen en te ontwerpen op andere locaties in de binnenstad. In die zin heb ik met dit project een strategie kunnen bedenken om - zoals de opgave al omschreef - *betekenisvolle publieke ruimtes te ontwerpen, die op verschillende manieren een relatie aangaan met de geschiedenis van Rotterdam.*

Zoals ik in mijn opgave ook al omschreef wilde ik een project realiseren tussen verbeelding en realiteit. Ik denk dat beide aspecten aanwezig zijn, en dat mijn project op meerdere manieren geïnterpreteerd kan worden. De alternatieve geschiedenis is een manier om de stad te herlezen om zo tot nieuwe ontdekkingen te komen die als inspiratie en aanknopingspunten kunnen dienen in de toekomst. De contextuele ontwerp-benadering van de interventies is meer realistisch, en biedt de kans de potentie van verborgen en ongeziene plekken te zien. Beide aspecten zijn voor mij net zo belangrijk, ik heb met dit project geprobeerd het haalbare en het verlangen met elkaar te verbinden.

13 Positionering

Positionering

In de afgelopen jaren heb ik tijdens mijn periode aan de academie en in het werkveld een fascinatie ontwikkeld voor herkenbare en associatieve architectuur. Ik zoek graag aansluiting met historische referenties en archetypen, om daarmee verder te bouwen op de bestaande omgeving. Hierdoor spreekt architectuur een breed publiek aan en krijgt het tegelijkertijd een rijke en gelaagde betekenis.

Samen met het onderzoek van de context is dit voor mij een manier om grip te krijgen op een opgave en hiermee een verhaal te vertellen. Dat verhaal kan gaan over de karakteristieken van een locatie, de geschiedenis, de betekenis van een programma, of de ervaring van een ruimte. Dan komt het er op aan hoe deze associaties worden gemaakt, dit kan zowel op een letterlijke als op een abstracte manier inzichtelijk worden gemaakt. De context vormt de basis voor de keuzes die tijdens het proces worden gemaakt, de ingreep hangt af van wat er al is.

Daarnaast zoek ik graag de grens tussen de verbeelding en de realiteit. Natuurlijk is de praktische en materiële kant – het bouwen – een wezenlijk en onmisbaar kenmerk van architectuur. Maar ik denk dat in een tijd waarin de bouwwereld steeds onpersoonlijker en systematischer wordt, het ook belangrijk is om te fantaseren over de bebouwde omgeving. Ook dat is architectuur.

Mijn afstudeeropgave sluit aan op deze manier van denken. *Il Campo Marzio* bevatte een veelheid aan lagen en elementen die feit en fictie, verleden en toekomst, het mogelijke en het onmogelijke met elkaar verweven. De methodiek is voor mij een manier om Rotterdam te herlezen om te kijken waar we vandaan komen en waar we mogelijk naartoe zouden kunnen gaan. De diversiteit die Rotterdam kenmerkt maakte dit onderzoek des te gelaagder en interessanter. Er zijn - zowel in de bestaande als in de verloren context - zoveel gelaagde aanknopingspunten om op voort te kunnen bouwen. De bebouwde omgeving zou in mijn ogen veel rijker en gelaagder kunnen zijn als we ons meer bewust zijn van de ruimtelijke kwaliteiten die een stad in potentie al in zich heeft.

Zoals in dit project ook is terug te zien hoeft architectuur voor mij niet altijd een gebouw te zijn met een vast programma, gevels en een dak. Afhankelijk van de context kan een kleine ingreep al veel betekenen voor de ontwikkeling van een gebied. Het kan een herinnering oproepen of nieuwe verbindingen leggen, als ankerpunten in een snel veranderende context.

14 Dankwoord

Veel dank aan iedereen die heeft bijgedragen aan dit traject.

Allereerst mijn afstudeercommissie: Jeroen Visschers, Bart Hollanders, Elsbeth Ronner en Lara Schrijver. Veel dank voor jullie kritische blik en scherpe vragen.

In het bijzonder Bart, voor alle begeleidingen tijdens de afgelopen anderhalf jaar, je vertrouwen in mij en je positieve bijdrage aan het traject.

Jeroen veel dank voor ook je persoonlijke betrokkenheid.

Rob Noordhoek van Museum Rotterdam voor het gesprek over de geschiedenis en de ontwikkeling van Rotterdam en de hulp bij het zoeken naar historisch materiaal.

Het stadsarchief voor het meezoeken en het inzicht in het vele historisch materiaal.

Daarnaast ben ik zeer dankbaar voor alle vriendschappen die ik tijdens mijn periode aan de academie heb opgebouwd. Zij waren gedurende de hele periode aan de academie een fijne motivatie!

En natuurlijk Stefan. Ik kan je niet genoeg bedanken voor je geduld, je positiviteit, je relativeringsvermogen, je vertrouwen en het meedromen over de opgave.

15 Bronnen

Boeken

Aureli, PV. The possibility of an absolute architecture (MIT, 2011)

de Botton, A. De architectuur van het geluk (Olympus, 2016)

van Gerrewey, C. Werkelijkheid zonder weerga (WZW editions and productions, 2004)

Ibelings, H. en Hannema, K. In Between - The Urban Architecture Of Donna Van Milligen Bielke (Publisher The Architecture Observer, 2019)

van de Laar, P. Historische Atlas Van Rotterdam (Sun Uitgeverij, 2008)

Koolhaas, R. Delirious New York (Monacelli Press, 1994)

Mačkić, A. Mortal Cities Forgotten Monuments (Park Books, 2016)

Regnerus, J. Het wolkenpaviljoen (Uitgeverij van Oorschot, 2020)

van Ulzen, P. Dromen van een metropool (Nai010 Uitgevers/Publishers, 2007)

Venturi, R. Complexity and Contradiction in Architecture (Museum Of Modern Art, 1977)

de Vries, GW. ARCHESCAPE - On the Tracks of Piranesi (1001 uitgeverij, 2014)

Tijdschriften

van Gerrewey, C. en Patteeuw, V.
Oase #94 OMA. De eerste tien jaar
nai010 uitgevers, 2015

Online artikelen

van den Ende, T. Op welke Rotterdamse plekken ontmoeten we elkaar nog écht?
(Vers beton, 2019)

Grootveld, M. Fragmenten van samenhang
(De Architect, 2020)

de Kruif, F. Dromers vs. Wakers
(NRC, 2019)

van Langen, C. Ambiguïteit en eenduidigheid
(Archined, 2018)

Mačkić, A. Hoe het trauma van een verwoeste stad Rotterdam verbindt met steden als Beiroet, Aleppo en Mostar
(Vers beton, 2017)

Trim, A. Historie in opstand
(Archined, 2010)

Vreeburg, G.
400 jaar tobben met de Boompjes
(Vers beton, 2015)

de Vries, F. Dansen op de Maas
(de Volkskrant, 1996)

van Vrijaldenhoven, T. 'Nooit gebouwd Rotterdam' in Schielandshuis
(Archined, 2010)

Documentaires

OPEN Rotterdam
Tijdlagen
(2020)